

17g001715

NA/A 1992:17537

Nasjonalbiblioteket

17G001715

DRAMMENS FOLKEBIBLIOTEK

Topographisk. Statistiske

S a m l i n g e r.

U d g i v n e

af

Det Kongelige Selskab for Norges Vel.

~~DRAMMENS FOLKEBIBLIOTEK~~

Anden Deels Første Bind.

Christiania 1813.

Trykt hos C. Grøndahl.

L. Daas

m h 903.1

T62

2'

1813

15445

F o r e r i n d r i n g.

Indholdet af det her fremkommende Bind af vort Selskabs Topographisk = Statistiske Samlinger hører endnu, ligesom Indholdet af disse Samlingers første Bind, til det forrige Topographiske Selskabs Efterladenskab. Sidstnævnte Selskab havde paa Grund af den fordeeltige Dom, Professor Fabricius i hans Reise igjennem Norge, saavelsom andre kyndige Mænd, der kjendte Skriftet, havde fældet over afg. Provst Kroghs i Haandskrift efterladte Beskrivelse over Nordfjord, hvoraf dette Bind indeholder nogle Stykker,

tillkjøbt sig Samme af Forfatterens endda i Bergen levende Enke, for den ubetydelige Sum af 20 Rdlr. Men til Uheld fandtes Haandskriftet, da Selskabet fik det i Eie, i flere af dets Dele defect eller ufuldført: det hele Capitel om Nordfjords Mineral-Rige, hvorum man dog ogsaa tilforn var underrettet, manglede aldeles; kun de her leverede Stykker deraf vare nogenledes fuldstændige, det første og sidste ganske, det andet, som det syntes, paa en liden Deel nær. Dette var Aarsagen, hvorfor det Topographiske Selskab, som, saalænge andre Omstændigheder tillode det at fortsætte med Trykningen, dog endnu stedse havde fuldstændige Beskrivelser at indrykke i sin Journal, lod denne indtil videre henligge. Siden, da dette Haandskrift med flere af det Topographiske Selskabs tilfaldt det Kongl. Selskab for Norges Vel, har man, ved at gjennemgaae det paany, fundet, hvad man havde deraf, saa vel svarende til de ovenommeldte fordeelagtige Domme, at man

troede at burde redde saameget, man kunde, af disse Levninger fra Forglemmelse. Vare end nogle af de i det første her aftrykte Stykke, der udgjør den egentlige geographiske Deel af Verket, givne Forklaringer over adskillige Natur-Phænomen-er, ikke overeensstemmende med de nyere Theorier, saa ansaaes de dog saa godt fremsatte, at de end-og for den naturkyndige Læser ei vilde være uden Interesse, og burde altsaa ikke blive til nogen Hin-der for Stykkets Udgivelse. — Hvad Forfatteren angaaer, da skuldes Hs. H. H. Hr. Biskop Brun, som derom blev tilskreven, følgende Efterretning om ham: Hans Navn er Jens Andreas Krogh, en Søn af den i Worms Lexicon, 3die Deel, om- talte Provst i Nordfjord, Thomas Georg Krogh, som endog, før vi fik Skrivefrihed, skrev *de non-æternitate Inferni* (en af Worm ikke an- fært Afhandling). Han er født 1740, blev per- sonel Capellan hos Faderen til Davigen 1766. Faderen, raff endnu, fik afstaae til Sønnen Da-

vigens Sognekald, hvor denne ogsaa blev Provst
over Nordfjord indtil 1780, da han blev Sogne-
præst til Nykirken i Bergen, i hvilket Embede
han døde 1783. Nykirkens Menigheds store God-
dædighed imod hans efterladte Enke og Børn,
lægger Hans Høiærværdighed til, beviste, hvor-
meget han var agtet og elsket.

Efter en Notice fra Hr. Statsraad Thaarup,
som findes paa Omslaget af Topographisk Jour-
nals 6te Hefte, skal et Kort til denne Beskri-
velse være stukket i Kobber hos afg. Agent Gyl-
dendal.

Redactøren.

Efterretninger

om

Provstiet Nordfjord

i Bergens Stift i Norge.

Uf en Beskrivelse over bemeldte Provstie, forfattet
og i Haandskrift efterladt

af

J. A. Krogh.

Nordfjords almindelige og besynderlige Geographie,
almindelige Bestaafenhed, ældre og nyere Indretning
med Videre, hertil hørende.

§. 1.

Nordfjords almindelige Geographie.

Provstiet Nordfjord er, næst efter Søndmør, det nordligste i Bergens Stift, og ligger imellem 61 Grader, 38 Min. og 62 Grad. 14 Min. *).

Dets Grændser ere: imod Østen Langsfjeldene, ved hvilke det skilles fra Guldbrandsdalen i Aggershuus-Stift; imod Sydøst Jæstvedalen i Fogderiet Sogn; imod Søndn Provstiet Søndfjord; imod Westen Vesterhavet, og imod Norden Fogderiet Søndmør.

Det ganske Nordfjord bestaaer egentlig af en eneste fra Vesterhavet indløbende og med adskillige Bugter og Bendinger imod Sydøst gaaende Hovedfjord **), hvilken

*) Den Gaard Forde i Breums Sogn, der er den sydligste i Provstiet, ligger paa 61 Grad., 38 Min., 56 Secund. Staalet eller Norderhuk, som den nordligste Punt af Stadslandet og tillige af hele Nordfjord, ligger paa 62 Grad., 14 Min., 30 Secund. Altsaa ligger Nordfjords Middel-Punct paa 61 Grad., 56 Min., 43 Secunder.

**) Herfra maa alene undtages den nordlige Side af Stadslandet.

har 4, formedelst de ved Landkysten liggende Øer, fra hvers andre adskillte Indløb, og deles derfor i Begyndelsen udi en Deel mindre Fjorde og Sunde, men, saasnart man er kommen Øerne forbi, løber med en eneste Fjord det ganske Nordfjord igjennem, og giver efterhaanden fra sig adskillige mindre Tværffjorde, meest til den søndre Side. Ved Hovedfjordens saavelsom Tværffjordenes Sider findes hist og her endeel, formedelst nedfaldende Elve, imellem Fjeldene opløbende Dale, hvoraf de fleste ere smaae og ubetydelige; men hvor Fjordene endes og standse imod Landet, begynde altid større og mindre betydelige Dale, der tillige indeholde endeel ferske Øer, af 1 til 2 Miles Længde og derover. Disse Dale have gemeenlig tillige, formedelst adskillige paa enten af Siderne nedrindende Elve, endeel mindre Tværdale, hvilke kunne ansees og forholde sig i Ligning imod Hoveddalen ikke meget anderledes, end som Tværffjordene i Ligning imod Hovedffjorden; hvilket Alt maa ansees som en almindelig Besskaffenhed næsten allesteds her i Landet. Sævrigt forholder det sig her, som allevegne nordenfjelds i dette Rige, at nemlig Bjergenes skraa nedgaaende Fodder udgjøre alene den beboelige Deel af Landet, og det saavel i Dalene som ved Fjordenes Sider, saavelsom paa Øerne selv.

Nordfjords største Brede er imod Vesten fra den nordligste Pynt af Stadlandet til den sydvestligste Grændse paa det faste Land imod Nabo-:Provstiet Søndfjord, i en lige Linie regnet fra N. t. V. til S. t. V., henved 6 Mile. Længere imod Østen bliver det efterhaanden smalle. Dets mindste Brede er længst inde i Landet imod

Langsfjeldene, tilfaldt ikke meget over 2 Mile. Dets Længde fra V. N. V. til O. S. O. kan regnes for 11 Mile eller lidt Mere.

§. 2.

Den besynderlige Geographie i Henseende til Grændserne.

Nordfjords Grændser ere deels naturlige, d. e. saadanne, som af Naturen selv ere dertil dannede, og kunne ansees som nødvendige Grændser, deels vilkaarlige, d. e. saadanne, som mere efter Indbyggernes Forening og Øvrighedens Kjendelse end just efter Naturens egen Foranstaltning dertil ere antagne og fastsatte.

Til det første Slags maa regnes først og fornemmelig den vestlige Grændse, som er Vesterhavet, da intet Land paa denne Kant findes nærmere end de Hetlandiske Øer og Færøerne; dernæst den østlige Grændse, som er Langsfjeldene, hvilke ere en imellem de Nordenfjeldske og Søndenfjeldske Provindser her i Riget sig udbredende lang Strækning af store og vel paa nogle faa Steder til Græsning for Qvæget tjenlige, men ellers ubeboede Bjerge, de fleste Steder 8 til 10 Mile brede. Endelig maa og hertil regnes den sydøstlige Grændse, som er en imellem Nordfjord og Justedalen sig udstrækkende Arm af Langsfjeldene, omtrent 2 Mile bred, og bedækket med stedsevarende Is eller Blaabræ, over hvilken man fra Oldens Sogn i Indvigs Præstegjeld kan paa een Dag reise over til Justedalen.

Til det andet Slags eller vilkaarlige Grændser maae derimod regnes alle de øvrige, saavel de nordlige, der

adskille Nordfjord fra Søndmør, som de sydlige, der skille det fra Provstiet Søndfjord *).

Fra Søndmør adskilles Nordfjord, først imod Vesten, ved en Elv, kaldet Skaarge-Elv, der deler en Gaard, Skaarge, udi 2 Dele, hvoraf den Deel, der ligger paa den nordligste Side af Elven, tilhører Søndmør, og kaldes Ytre-Skaarge, men den, der ligger paa den sydvestlige Side, tilhører Nordfjord, og kaldes Indre-Skaarge; og, da denne Elv nedrinder, just hvor Landet begynder paa den nordlige Side af den smale Landtunge, Stadslandet, imod Norden at udbrede sig, saa foraarsager den, at den ganske Landtunge tilligemed alt det Land, der udbreder sig paa den sydlige Side af Samme, tilhører Nordfjord; men det, der udbreder sig paa den nordlige Side, tilhører Søndmør.

Fra Gaarden Skaarge opgaar, formedelst den indfaldende Elv, en Dal, kaldet Skaarge-Dal, mesten lige i Syd, midt igiennem hvilken Grændsen fremdeles gaaer ind til Muurstad-Dalen, der sammenslæber en Deel af Rugfunds-Sogn i Nordfjord med Vanelvs-Dalen paa Søndmør. Herfra tager Grændsen samme Strækning, som Landet selv, nemlig N. t. S., indtil et Fjeld, Duen, der

*) Disse ere vel og naturlige, forsaavidt at Kunst eller Arbeide have ingen Deel i dem, men det er allesteds Elve, Fjelde og deslige, der til Grændser ere antagne; dog har jeg kaldet dem vilkaarlige, fordi de ikke kunne ansees som nødvendige, men kunne paa de fleste Steder, om anden Inddeling var gjort, uden synderlig Ubegvemmelighed for Indbyggerne, ogsaa være anderledes.

Skiller en Deel af Davids-Sogn i Nordfjord fra Almflod-Dalen paa Søndmør. Herfra alt forbi i samme Strækning, først til Steensvig-Eidet, der forbinder en Deel af Starems Sogn i Nordfjord med Dalsfjorden paa Søndmør. Herfra videre til Bjertedals-Eidet, der sammenføier Gjelmelands-Dalen i Nordfjord med Virkedalen paa Søndmør, og hvor Grændsen egentlig bestaaer i en midt paa Eidet liggende steil Bjergklump, hvor lige i den haarde Klippe er indhugget et Kors, for saameget nøiere at bestemme Grændsen. Herfra fremdeles til et Fjeld, Niven, der skiller Hordningdalen i Nordfjord fra en Deel af Voldens og Jørgenfjords Sogne paa Søndmør. Og endelig herfra tværs over Langedalen, der forener Hordnings-Dalen med Hellefjeldt-Dalen paa Søndmør i S. O. til S. S. O. til et Fjeld, kaldet Floe-Fjeld, der er den sidste Grændse imod Østen, og skiller en Deel af Opstryens-Sogn i Nordfjord fra Syndelvs-Dalen paa Søndmør *).

Fra Søndfjord adskilles Nordfjord først paa Bremanger-Den, hvoraf den østlige halve Deel tilhører Nordfjord, men den vestlige halve Deel, der tillige er meest

*) Ved Grændserne maa mærkes, at det er kun paa meget faa Steder, hvor enten Gaardene grændse meget nær sammen, eller Herlighed af Stov og deslige kan have gjort Samme besynderlig fornødent, at de ere ved nedsatte Pæle eller Mærkestene nøie bestemte; men almindelig regnes de kun paa et Stjøn, hvilket og gjælder om Grændserne imellem Nordfjord og Søndfjord.

beboet, Provstiet Søndfjord. Grændsen imellem Provstierne er paa den nordlige Side af Den et i Vesterhavet udgaaende Næs eller Fjorbjerg, Skarve-Nyken, saa kaldet af den Mængde Skarve (*Pelecanus Carbo*, Lin.) som her pleier opholde sig og bygge sine Neder; og paa den sydlige Side en strax vestenfor den Gaard Skarsteen, der er den vestligste Gaard i Nordfjord, opløbende Dal, kaldet Skipperdal, hvor tilforn har været nogen Fyrrestov, og i de ældre Tider udentvivl et Skibsverft. Imellem begge disse Hovedgrændser, der ligge mesten overfor hinanden i Nord og Syd, gaaer Grændsefjellet tværs over Den med en Bugt imod Østen. Ved den søndre Side af Bremanger-Den indløber imellem den og det første Land en Fjord, kaldet Frøe-Søen, paa den anden Side af hvilken, den vestlige Grændse, er et Skar *) eller lidet Gab i Fjeldet, kaldet Ovende-Skar. Herfra gaaer Grændsen 1 Miil eller lidt mere, mesten lige i Øst, til en ubeboet Dal, der sammenbinder Halsfods-Sogn i Nordfjord med den Fjord Nordgulen i Søndfjord; herfra i Syd og tilsidst i S. t. V. til Vesterdalen af den Fjord Hyen i Nordfjord, der støder sammen med Sunddalen og Løkkeboe-Dalen i Søndfjord; herfra i N. O. og S. O. til Star-Dalen i Søndfjord, der paa 3 Steder grændser sammen med Breums Sogn i Nordfjord, og er den sidste og østligste Grændse imellem Provstierne.

*) Hvor der imellem 2 Fjelde findes et lidet Gab eller Ned-synkning, der ikke er af den Dybhed og Størrelse, at det bær Navn af Dal, kaldes her altid et Skar.

§. 3.

Den besynderlige Geographie af Fjordenes Strækning og
Landets Skabning.

Nordfjord bestaaer da, som allerede forhen er meldt, af en eneste fra Vesterhavet indløbende Hovedfjord, hvilken har 4, formedelst de ved Landkysten liggende Der, fra hverandre adskilte Indløb, hvoraf ethvert for sig nærmere maa tages i Betragtning.

Det nordligste af disse, der og tillige er det bredeste, indflyder imellem Stadtlandet og den nordlige Side af Baags-Den, løber imod S. O., er de fleste Steder i Miil bredt, og kaldes almindelig Sælse-Fjord af den her beliggende navnkundige De, Sælse, hvor den hellige Synneves Legeme i Kong Oluf Tryggesens Tid er fundet; men den kaldtes i de ældre Tider Ulf-Baag, under hvilket Navn den i vore gamle Historier meget ofte ommeldes. Dette Indløb har imod Norden den bekjendte Landtunge, Stadtlandet, der i adskillige Henseender fortjener at regnes iblandt de mærkeligste Landpynte i dette Rige. Den bliver 1) af vore Jordbeskrivere i Almindelighed anseet for den vestligste Pynt af det faste Land i ganske Norge, skjønt en anden, Provstiet Søndfjord tilhørende og halvanden Miil imod Sydvest fra Nordfjords Grændse beliggende Landpynt, Selliestokken kaldet, nok stikker ligesaa meget i Vesten, og kunde altsaa gjøre Stadtlandet denne Vre stridig. Men Marsagen, hvorfor Stadtlandet stedse herfor har været regnet, er udentvivl, deels at dette Land løber med en smal Tunge, 3 Mile lang og ingensteds noget over 1 Miil bred, mere kjen-

delig ud i Vesten, end den anden, der bøier mere langsomt og uformærkt ud; deels og at Stadtlandet ligger ganske nøgent og blot ud i Vesterhavet med ingen Øer omkring sig, hvorimod den anden er allevegne omkringet af Øer, der foraarsage, at dens Udstrækning imod Vesten falder mindre i Øinene end Stadtlandet. 2) Er dette Land af en rar og uordvanlig Skabning, der giver Anledning til adskillige Ting, som fortjener at lægges mærke til. Landet er egentlig en Halvø, indskæaren af de 2de imod hinanden liggende Fjorde, Molde-Fjorden paa den sydlige og Kjødes-Volden*) paa den nordlige Side, imellem hvilke Landet er kun $\frac{1}{4}$ Mil bredt; herfra løber det ud imod N. V., bliver efterhaanden alt bredere, og er af Skabning ikke uligt en lidet imod Norden bøiet Arm. Og ligesom denne Halvø er i Almindelighed en af Norges mærkeligste Landpynte, saa har den igjen 4 mindre Pynte eller Huke, der ligge vendte lige imod de 4 Hovedvinde, nemlig: en imod Sønden, kaldet Fure-Næs, en imod Vesten, kaldet Kjærringen, en imod Norden, kaldet Staalet, og en imod Østen, kaldet Reviehorn.

Alf Landets Udstrækning i det aabne Hav følger, deels at alle de Fartøier, der skulle reise her forbi, maae seile ud i det vilde Hav, hvilket, især for smaae Fartøier, gjør en farlig Seilads, og forvolder, at de som oftest paa enten af Siderne maae ligge nogen Tid i Havn og oppebie et sikkert Veir at komme den-

*) Smaae og ubetydelige Tværfjorde eller Indskæreller i Landet kaldes altid Volde.

ne saa langt i Havet udfikkende Dynt forbi med (det, der har givet Anledning til, at dette Land fast oftere end noget andet Sted i Riget findes ommeldt i vore gamle Historier, i Anledning af Kongernes Reiser og Krige); deels og, at det frembringer paa nogen Maade de samme Virkninger, som andre og større Forbjerge ndi andre Lande, nemlig: at ei alene Vindene her deles (som og Hr. Strøm har anmærket i hans Beskrivelse over Søndmør *), men og at Veirliget selv kan paa den ene Side af dette Land være meget forskjelligt fra den anden, saa man undertiden nordenfor Stadt har Taage og maa- belig Varme paa samme Tid, som man søndenfor har klart Veir og stegende Hede, og søndenfor undertiden Søndenvind og Regn, medens man paa den anden Side har Nordenvind og klart Veir **); det, der har en ikke liden Indflydelse i Stedernes forskjellige Frugtbarhed.

*) 1ste Deel, Cap. 8. S. 6.

**) Aarsagen hertil er, at, da Stadtlandet stikker mere ud i Vesten, end noget andet Land nordenfor Gamme, og har tillige temmelig høie Bjerge, der have samme Strækning som Landet selv, hvilke, naar Stadtlandet har Ende, modtages af en sammenhængende Kæde af Bjerge, der stikke Nordfjord og Søndmør fra hinanden: saa stæer det herved, deels at, naar Nordenvinden om Sommeren fører Taage ind af Havet, kommer Gamme undertiden ikke Stadtlandet forbi, men støder an paa dens nordlige Side og de derefter imod Østen gaaende Bjerge, saaat Taagen bliver liggende nordenfor, men Luften klar og taagefri paa den sydlige Side af Bjergene, hvorover det i saadant Veir ikke sjældent hender, at Høe og Korn i

Dette maa da være nok om Stadslandet, for at bibringe Læserne det Betydeligste af Sammes Geographiske Kundskab. Jeg vender mig igjen til Fjorden og Indløbet selv, hvilket, efterat have strøget forbi det beskrevne Stadsland, trænger sig imellem Samme og Den Sælsø, strax indenfor hvilken det igjennem et trangt Sund, kaldet Saltesund, giver fra sig en i N. S. N. løbende Tværffjord, lidt mere end $\frac{1}{2}$ Miil lang, kaldet Molde-Fjord, ved hvis Ende den alfare Vei, Mands-Eid findes.

Nordfjord tager Skade af formegen Varme og Tørke, medens den paa Søndmør liggende Laage bevarer Samme fra Skade, og gjør Varmen taalelig. Deels og kommer af samme Aarsag, at, naar Søndenvinden regjerer sydlig i Vesterhavet, men Nordenvinden har Overhaand længere imod Norden, bliver Stadtpynten gjerne det Sted, hvor begge Vinde støde imod hinanden, idet Nordenvinden, der støder lige paa Stadt, hindrer Søndenvinden fra at komme forbi Pynten og indtrænge sig paa Landets nordlige Side; og Stadslandet selv, tilligemed den søndenfor blæsende Søndenvind, afholder Nordenvinden, saadet i saadant Veir, der gjerne indtræffer om Foraaret og tidlig om Sommeren, er ikke usædvanligt, at sydlig og sydvestlig Vind støder ved Byer og Regn-Ilinger paa den sydlige Side af Stadt ind i Nordfjord, medens en Kold Nordenvind med klar Luft har Overhaand paa Søndmør. Saadan Strid imellem begge Vinde kan undertiden vedvare en heel Uge og længere, indtil omsider en af dem faaer Overhaand, og den Svagere maa give Plads for den Stærkere. Mere til Oplysning herom kan eftersees S. 4, Litter. b.

Fra Saltesundet tager Fjorden en anden Bending, og løber imellem det faste Land og Varm-Den, henved 1 Miil lang imod V. S. V. til Osmundvog, og imidlertid giver til søndre Side 2 smaae Tværfjorde, Nord-Pold og Sør-Pold kaldede. Fra Osmundvog begynder det i vore gamle Historier saa ofte ommeldte Alvesund, der er et i S. S. V. løbende trangt Sund imellem det faste Land og den østlige Side af Baags-Den, igjennem hvilket Sælse-Fjorden indgyder sig i Hovedfjorden selv, og forenes med Samme.

Det andet Indløb, der egentlig kan ansees som den rette Stamme eller Begyndelse til den lange og egentlige Hovedfjord, der siden gjennemstryger det ganske Nordfjord, indløber i S. O. imellem den sydlige Side af Baags-Den og de Der, Husevogse, Grindsøe, Gangsøe og Rugunds-De, er for det Meste $\frac{1}{2}$ Miil bredt, og kaldes Baags-Fjord af den høiliggende Baags-De. Denne Fjord har imod Norden Baags-Den, der er henved 2 Mile lang, men af meget ulige Brede, og har faaet sit Navn af de mange Waage (Bugte, Indskærelser), der ligge paa beggends Sider. Den mærkværdigste af disse, saavelsom af den ganske De, er den, der ligger lige imod Fjordens Indløb af Havet, og bærer først i O. og S. O., under Navn af Qvalems-Big, men siden, ved en dybere Indskærelse mesten lige i Syd, under Navn af Torstanger-Pold, og er mærkelig af det skønne Torskefiske, som her aarlig pleier gaae til; formedelst hvilket dette Sted fortjener, næstefter Bredsund paa Søndmør, at ansees

for det største og almindeligste Fiskevær *) i Bergens Stift.

Det tredje Indløb gaaer i S. O., eller lidt mere imod Østen, imellem den sydlige Side af de 3 førbenævnte Der, Husevogge, Grindsøe og Gangsøe og den nordlige Side af Bremanger-Den, er neppe $\frac{1}{4}$ Miil bredt, og kaldes Gaag-Fjord af et i Mundingen liggende Skær, Gaag- eller Gaag-Skær kaldet. Denne lille Fjord, der er neppe halvanden Miil lang, indgyder sig dels i den ommeldte Baag-Fjord, igjennem et imellem Gangsøen og Rugfunds-Den gaaende Sund, kaldet Skate-Strømmen, dels i det fjerde og sydligste Indløb, igjennem et imellem Rugfunds-Den og den nordøstlige Side af Bremanger-Den imod S. O. løbende Sund, kaldet Hundskaar- eller Hodnskaar-Sund, i de ældre Tider Hornsund eller Havnenhorn, ved hvis Ende den navnkundige Klippe, Hornelen (forhen Horn, Smalser-Horn, Hørntinde, Hornnagle kaldet) paa Bremanger-Den er beliggende.

Det fjerde og sydligste Indløb kommer ind imellem den sydlige Side af Bremanger-Den og det faste Land, som her meget høier ud imod Vesten, er i sin Munding, der tilhører Provstiet Søndfjord, henved 1 Miil bredt, og kaldes Frøe-Søen af en ved Mundingen liggende og Søndfjord tilhørende De, Frøe-Den. Denne Fjord giver først fra sig til søndre Side en Søndfjord tilhøren-

*) Saa kaldes i Almindelighed de Steder, hvor det store Fiskevær om Vinteren sædvanlig pleier gaae til, og hvorhen Almuen samles, for at tage Deel i Samme.

de Tværfjord, kaldet Gulen, der i Begyndelsen bestaaer kun af een Fjord under det almindelige Navn Gulen, men noget længere inde i Landet deles i 3 mindre Fjorde, Sørgulen, Midtgulen og Nordgulen, hvilke alle tilhøre Søndfjord. En halv Miil imod N. O. fra denne Tværfjord tager Nordfjord sin Begyndelse, hvor Indløbet eller Fjorden er henved $\frac{1}{2}$ Miil bred, løber imod N. O., og bliver efterhaanden alt smalere, indtil den omsider (efterat have givet fra sig 2 smaae Tværfforde, en til nordre Side, kaldet Berle - Vold, og en til søndre Side, kaldet Bortne - Fjord) endes ved et trangt Sund imellem Kugsunds - Øen og det faste Land; hvilket i sig selv trange Sund bliver endnu mere indknebet formedelst en midt i Sundet liggende liden Ø, der deler Samme i 2 meget trange Sunde eller Strømme, igjennem hvilke dette Indløb indflyder i den store og egentlige Hovedfjord.

Hovedfjorden selv, der egentlig er at ansee som en vedvarende Fortsættelse af den forhen beskrevne Baagsfjord, men tillige igjennem de før ommeldte Sunde faaer Tilstrøm af de 3 øvrige Indløb, gaaer først et lidet Stykke i S. O., og imidlertid strax indenfor Ulvesundet giver til den nordre Side en i Øst løbende liden Tværfjord, kaldet Skavø - Vold af en i Mundingen liggende Ø, Skavøen; derefter løber den i en lige Strækning O. t. S. henved $2\frac{1}{2}$ Miil lang, og imidlertid har paa nordre Side 3 behøvede Dale, Kimsdaddal, Muurstaddal og Rjælingsdal, samt paa søndre Side en dyb Bugt eller Vei, kaldet Davigen. Derefter giver den fra sig en mesten

i samme Strækning, som Hovedfjorden selv hidindtil har havt, gaaende Tværfjord, lidt mere end 1 Miil lang, kaldet Eidsfjord, ved hvilken er at mærke deels 3 ved den nordre Side opløbende Dale, Staremsdal, Rømmedal og Gjelmelandsdal, hvilken sidste er den største og meest beboede af alle de Dale i Nordfjord, der findes ved Fjordens Sider (Sjönt den ikke kommer i Ligning med dem, der opløbe ved Fjordenes Ende); deels en fra Fjordens Standsen imod Landet opgaaende Dal, kaldet Horningsdal, der er den største af alle Nordfjords Dale, holder i Længde lidt mere end 4 Mile, indbefatter mesten halvandet Kirkesogn, og har tillige den største ferske Søe i Nordfjord, hvilken efter Dalen selv kaldes Hordningdals-Band *), og er $2\frac{1}{4}$ Miil lang, men for det meste $\frac{1}{4}$ Miil bred. Ved Bandets øverste Ende opgaae 2 Dale, hvoraf den største løber imod N. N. O., kaldet Langedal; den anden og mindre imod S. O., og kaldes Markene.

Hovedfjorden, efterat have givet fra sig den beskrevne Eidsfjord, tager nu en anden Bending, og løber, under Navn af Hæsfjord, omtrent $\frac{1}{2}$ Miil lang imod S. r. O.; hvorpaa den til søndre Side giver en i V. og tilsidst imod S. V. løbende Tværfjord, $\frac{1}{2}$ Miil lang, kaldet Halsfod-Pold, der endes med 2 temmelig store, men ubeboede Dale. Derpaa løber Fjorden nok $\frac{1}{2}$ Miil imod S. O.,

*) Alle ferske Søer kaldes her almindelig med det Navn Band, hvorimod det fra Havet indløbende salte Vand egentlig kaldes Søe.

og giver saa atter til søndre Side en i S. V. gaaende Tværffjord, henved 1 Miil lang, kaldet Hyen, der endes med 2 Dale, hvoraf den ene, under Navn af Vesterdal, gaaer henved 2 Mile lang i S. V. og V. t. S., og den anden, under Navn af Sørdal, gaaer omtrent $1\frac{1}{2}$ Miil lang imod S. t. O. og S. O.

Strax denne Tværffjord er forbi, giver Hovedffjorden atter til samme Side en i S. S. O. løbende Tværffjord 1 Miil lang, kaldet Gloppe, ved hvilken er at mærke, foruden 2 ved dens søndre Side liggende smaae og ubeboede Dale, Troudal og Langedal, en fra dens Standsen imod Landet opløbende stor og velbeboet Dal, kaldet Breumb; den gaaer først imod S. O. og tilsidst lige i Syd, er over 3 Mile lang, og indeholder en fersk Søe af $1\frac{1}{2}$ Miils Længde, og for det meste lidt mere end $\frac{1}{4}$ Miil bred, kaldet Breumbs Vand. Denne Dal er igjen deelt i tvende Hoveddale, hvoraf den ene løber op fra den østlige Side af Vandet i O. t. S., og deles atter i tvende mindre Dale, hvoraf en gaaer mesten lige i Syd, og kaldes Eggedal eller Bottedal, den anden i S. S. O., og kaldes Møklebusk-Dal. Den anden Hoveddal gaaer op fra Vandets sydligste Ende i S. S. O. og S. O., kaldet Star-Dal, og er egentlig Provstiet Sandfiord tilhørende.

Efterat den beskrevne Gloppe-Fjord er forbi, gaaer Hovedffjorden først henved 1 Miil i O. til S., dernæst lidt mere end $\frac{3}{4}$ Miil i S. O. og S. S. O., hvorpaa den atter, henved 1 Miil lang, tager en Bending imod O. og O. t. N., og har paa denne sidste Strækning ved søndre Side 2 dybe Bugte eller Vig, Udvig og Indvig kaldede.

Derefter giver den fra sig til nordre Side en imod O. N. O. gaaende liden Tværfjord, kaldet Stryen, der endes med en i O. t. N. opgaaende Dal, henved 3 Mile lang, der af alle Nordfjords Dale er den østligste, og støder lige imod Langsfjeldene. Den nederste Deel af Dalen bærer Navn af Nedstryen, og den øverste af Opstryen, hvoraf enhver Deel mesten indeholder et Kirkesogn. Dalen har tillige en fersk Øge, omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil lang, hvoraf den nederste Deel, der ved et trangt Sund hænger sammen med den øvrige Deel af Vandet, og synes derfor fra Samme næsten at være adskilt, kaldes Nedstryens Vand. Ved Vandets øverste Ende opgaae toende Dale, den ene imod S. S. O., $\frac{1}{2}$ Mil lang, kaldet Er-Dalen, den anden imod O. N. O., henved 1 Mil lang, kaldet Gelde-Dal.

Naar Hovedfjorden har givet denne Tværfjord fra sig, gaaer den omtrent $\frac{1}{2}$ Mil i S. O., og giver derpaa til søndre Side en Tværfjord, henved $\frac{1}{4}$ Mil lang, der løber imod S. S. O. og tilsidst lige i Syd, under Navn af Olden, ved hvis Ende atter opløber en Dal, omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil lang, kaldet Oldedal; hvorpaa Hovedfjorden til sidste Slutning løber nok $\frac{1}{2}$ Mil i O. S. O. hvor den omsider ender og standser mod Landet, under Navn af Loen, og har endelig tilsidst en imod S. O. løbende Dal, henved 1 Mil lang, kaldet Loedal.

§. 4.

Om Vindene, Klimatet og Veirliget.

Efterat have givet Landets geographiske Beskrivelse, kjende vi dog Samme endnu paa en meget ufærdigkommen

Maade, dersom vi ikke tillige kende Vindene, Klimatet og Veirliget, hvorom da først kan eftersees, hvad Hr. Strøm desangaaende har anført om Søndmør *), hvilket passer ei alene til Søndmør men og til den ganske Vesterkyst af dette Rige; thi, da saavel Kystens Beliggenhed imod Havet som Fjordenes og Dalenes Strækning er allevegne mesten den samme, følger heraf, at Forskjellen i Vindene og Klimatet ei kan være betydelig; men hvad der gjælder om det ene af disse saaner hos hinanden liggende Steder, maa og for det meste gjælde om det andet. Jeg vil derfor alene til det af ham Anførte lægge endnu følgende Anmærkninger:

1. Om Vindene.

a) Foruden den om Sommeren, naar Veiret er klart og godt, her sædvanlig indfaldende Afveksling af østlig Vind før Middag og vestlig Vind efter Middag, indfalder her og undertiden i godt og stille Veir, meest kort før Sommer-Solhverv, et andet Slags endnu hastigere afvekslende Vind, kaldet Solgangs-Vind, fordi den stadig blæser fra den Kant af Himmelen, hvor Solen staaer. I dette Veir have vi alle slags Vinde paa een Dag; om Morgenens østlig Vind, der efterhaanden dreier om imod Sønden; ved Middag Søndenvind, der efterhaanden vender sig imod Vesten; om Aftenen Vestenvind og om Natten nordvestlig Vind eller Nordenvind. Da denne Vind aldrig indfalder, uden naar Veiret er meget godt og stille, har den for-

*) Søndm. 1 Deel, Cap. 2, §. 6, 7, 8.

modentlig ingen anden Aarsag, end at den i Egevegt staaende Luft bliver blot af Solens Varme sat i denne sagte Bevægelse, hvorfor den steds stæder fra den Kant, hvor Solen staaer.

b) Om Høsten og Vinteren blæser her næsten aldrig Nordenvind, uden efter en foregaaende Storm af Sønden og Vesten, da Vinden undertiden springer om til Norden, og, naar saa skeer, varer den sjældent længere end høist 2 Dage, hvorpaa den strax enten løber om til Sønden igjen med Storm og Uveir, eller dreier sig til Østen med klar Luft og godt Veir; hvilket vel maa tilskrives de paa denne Aarets Tid i Vesterhavet brusende sydlige og vestlige Vinde. Men, saasnart Foraaret kommer, indfinder sig tillige Nordenvinden, med hvilken det dog altid har den Besskaffenhed, at den længere nord i Landet baade blæser nogen Tid, førend den her ankommer, og det ganske Foraar igjennem langt stadigere end her, hvor til Aarsagen udentviol er følgende: af dette Lands Beliggenhed saa nær imod Nordpolen burde følge, at Nordenvinden var her den sædvanligste, det den og vist vilde være, dersom den ikke blev afholdt ved de i det store Vesterhav gemeenlig brusende sydlige og vestlige Vinde; men, naar nu disse, ved Foraarets og Commerens Nærværelse, begynde at sagtne sig, skjønt ikke ganske ophøre, saa skeer herved, at Nordenvinden vel faaer Rum at puste nord i Landet, men bliver dog længere imod Sønden endnu afholdt ved de mere sydlig i Havet blæsende Søndenvinde; hvilket og foranlediger den forhen §. 3. ommeldte Strid imellem begge Vinde ved Stadtpynten;

ligesom det og af samme Karsag ofte hender, at, naar der endeel Sommere i de nordlige Provindser af dette Rige blæser en stadig Nordenvind, erfares dog, at i de sydlige Provindser har Søndenvinden ligesaa bestandig Overhaand, som Nordenvinden i de første.

c) Af alle Slags Vinde er ingen her farligere og har mere heftige Kastevinde i Følge med sig end Sydsydøst-Vinden, formodentlig af Karsag, at ingen af Nordfjords Fjorde (Gloppesfjorden alene undtagen) har denne Strækning, men løbe alle enten noget mere imod Sonden, eller mere imod Østen, hvorved skeer, at denne Slags Vind, (der er her, helst om Vinteren, heel sædvanlig) ikke kan blæse ret ind eller ret ud af Fjorden, men støder alene ned igjennem de adskillige Gab og Abninger, der hist og her kunne findes imellem de ved Fjordenes Sider liggende Bjerger; og, da Luften herover bliver sammesteds stærkt sammenpresset, maa den med desstørre Heflighed nedkaste sig paa Fjorden.

d) Det, Hr. Strøm har anmærket om Søndmør, nemlig: at Vesten- og Østen-Vindene nedkaste den meste Snee, forholder sig her anderledes. Vel kan Vestenvinden undertiden nedkaste Noget; men Samme er gjerne enten fugtig og blandet med Regn, eller for det Meste bestaaende af Hagel, og nedfalder ikke i nogen betydelig Mængde. Østenvind derimod medfører her aldrig Snee, uden alene i eet Tilfælde, nemlig: naar en stærk Vesten eller Nordvest-Vind allerede regjerer i Havet, hender det undertiden, at, førend Samme ret trænger ind i Landet, opfører den nogle tynde Skyer paa Himmelen, hvilke i

den høiere Luft trækkes ind imod Østen, og naar, da disse støde an imod Langsfjeldenes Toppe, og der samles og blive tykkere, forårsage de en heftig Blæst af Østenvind, der fører dem ud igjen, da de i Forhold efter Luftens mere eller mindre Kulde nedfalde som Snee, Ising eller Regn; hvorfor og dette Slags Veir ikke gjerne varer længere end en halv eller heel Dag i det høieste, hvorpaa det strax afløses enten med en Nordvest-Vind, der medbringer Snee, eller med Sydvest og Regn. Dette er det eneste Tilfælde, i hvilket Østenvinden her fører Snee med sig, og kaldes den derfor almindelig af vore Bønder med det Navn, Kave-Lokker *), fordi den blæser imod, og derved ligesom lokker de rette Sneer og Regn-Flinger ind i Landet. Den meste Snee nedkastes her altid af Norden- og Nordvest-Vinde; det og Enhver, der noget lidet vil give Agt paa disse Steders Beliggended og deri grundede Aarsager til Veirligets Afverling med Regn, Snee og tør Luft, lettelig vil finde at være en nødvendig Følge af naturlige Aarsager. Østenvinden blæser lige fra Langsfjeldene, og da disse (som bekjendt) afholde og hindre for det meste de længere østenfra kommende Skyer fra at drive hidover, maa denne Vind nødvendig medbringe en klar og tør Luft; og altsaa have vi med den hverken Snee eller Regn (det for ommeldte Tilfælde alene undtagen). Søndens- og Vestens-Vindene føre vel begge Dampe med sig; men Søndenvinden, der blæser hid fra et renere Klimat, fører tillige saa megen Varme i Luften, at vi i den saae

*) Snee-Flinger kaldes her altid Snee-Kave.

flældent uden Regn, og Vestenvinden fører gjerne saa mange Havgunkter med sig, at vi heller ikke i den saae uden Fising, som her kaldes Snefflette, eller i det høieste Hagel. Altsaa maane Norden- og Nordvest-Vindene efter Naturens Orden være de, der tilbringe os den meste Sne, fordi de medføre baade Damppe og tillige en kold Luft; og, da begge disse Vinde føde her ind igjennem alle Fjorde, kommer heraf, at der altid i Fjordene falder meget mere Sne end ved Havkysten, undtagen i eet Tilfælde, da der ved Havkysten falder mere, nemlig: naar Nordenvinden fører en Mængde Sneffyer med sig, hender det undertiden, at Sneeglengerne dog ikke komme ind i Fjordene, men afholdes ved den udaf Fjordene blæsende Østenvind; hvorover Glengerne alene føres langs ved Havkysten henimod Sønden, hvilket Bønderne kalder, at Ræven føres før med Havet, og ansees altid som et vist Tegn til en nær forestaaende Sødvind.

I dette Slags Veir falder inde i Fjordene ingen Sne, men nedkastes derimod i stor Mængde ved Havkanten. Men, da dette Veir altid har en Sødvind strax i Vente, bliver den nedkastede Sne ikke gjerne liggende uden nogle faa Dage, hvorpaa den strax tør op med en Storm, Sødvind og Regn.

2. Klimatet og Veirliget.

a) Endssjønt Nordfjords ganske Brede, i Henseende til Polhøiden, er kun lidt mere end $\frac{1}{2}$ Grad, og Klimatet derfor i denne Henseende allesteds nødvendig det samme: er det dog, formedels andre Aarsager, meget for-

Kjælligt, saavel i Henseende til de høie Bjerge i Ligning
 imod den lavere Mark, som og i Henseende til de længst
 ind i Landet løbende Fjorde og de fra Samme udsviren-
 de Dale i Ligning imod de Steder, der ligge nærmere
 ved og mere blotte for Vesterhavet. I Almindelighed
 kan man sige, at Luften er i Henseende til Varme og
 Kulde meget tempereret, saaat baade stærk Varme om
 Sommeren og stærk Kulde om Vinteren ere begge tem-
 melig rare; hvilket maa tilskrives det saanær hosliggende
 Vesterhav, der om Sommeren giver fra sig kølige Vin-
 de, og indsender Taage i Landet, hvorved Varmen for-
 mindskes, og om Vinteren opfylder Luften med sine op-
 stigende Dunster, der tjene til at formilde Kulden. Dog
 maae herfra undtages de inderste og meest indelukte Fjor-
 de, saavelsom de imellem høie Fjælde indesluttede Dale,
 hvor baade Sommerens Varme og Vinterens Kulde for-
 nemmes i ulige større Grad end paa de Steder, der ligge
 aabne for Havet; hvortil Marsagen findes i de høie Bjer-
 ge, hvoraf flige Steder ere omringede, hvilke forarsage
 om Sommeren, deels at Solens Straaler blive mere
 samlede, og ved idelige Tilbageslag imellem Fjeldene paa
 en giennemtrængende Maade opvarme baade Fjeldene selv
 og den imellem Samme indesluttede Luft, deels og at de
 fra Havet indblæsende kølige og vestlige Vinde kunne ikke
 trænge ind, men afholdes ved Fjeldene, saaat Luften
 staaer ligesom indsluttet i en Kjelder i en bestandig Vi-
 gevegt, hvorover Varmen kan paa flige indelukte Ste-
 der undertiden blive ligesaa stegende, som i Lande, der
 ligge Linien mange Grader nærmere. Om Vinteren der-

med forvalde disse høie Bjerge, deels at Solen, som da gaaer saa lavt ved Horizonten, ikke kan skinne ned i Fjordene og Dalene, deels at varme Havdampene heller ikke kunne trænge ind, hvorover Kulden om Vinteren undertiden bliver ligesaa gennemtrængende, som Varmen om Sommeren.

b) At tilegne enhver af de 4 Aarets Tider dens visse Maaneder, er vel adskillig Forandring underkastet, og det ene Aar herudi ikke det andet fuldkommen ligt; dog kan, i Henseende saavel til Varmen som Veirliget, som almindeligst ansees, at April og Mai ere vore Vaar-Maaneder, Juni, Juli, August og September Sommer-, October og November Høst-, og de 4 øvrige Vinter-Maaneder; dog med den Forskjel, at undertiden kan og regnes til Vinter-Maanederne baade den sidste halve Deel af November og den første halve Deel af April. Marsagen til denne Vinterens sildige Ankomst og ligesaa sildige Vortgang, er de sydlige Vinde, der have Overhaand om Høsten, og de nordlige, der gjerne regjere om Vaaren. Ved August-Maaneds Ende begynder gjerne Søndenvinden, der med adskillige Omdreiningen til Sydøst og Sydvest gemeenlig vedholder til langt ud paa Vinteren, og, ved at tilføre os en varm Luft, forarsager, at baade September bliver en Sommer-Maaned og November en Høst-Maaned. Henimod Vaarens Jernedag begynder derimod gemeenlig Nordenvinden, der, ved at medbringe en kold Luft, forarsager, at baade Vaaren sildig ankommer, og er de fleste Aar temmelig kold.

c) At bestemme, hvad Slags Veir enhver Maaned især tilbringer os, er vel iligemaade sine store Forandringer underkastet; dog indtræffer sædvanligst, at October og November give det meste Regn, Mai og Juni det tørreste Veir, December og Januar de heftigste Stormvinde, Juni og Juli den mindste Blæst, Januar og Februar den største Kulde, og Juli og September den mest Varme. Vel har Juni-Maaned undertiden stærkere Varme end September, dog hender det langt flere Aar, at den er koldere; og det er ikke usædvanligt, at her endog henimod Juni-Maaneds Ende kastes Sne langt ned i Gjeldene, hvilket meget sjældnere indtræffer i September. August har og undertiden temmelig Varme, men dog de fleste Aar baade haardere Veir og mindre bestandig Varme end September, ja kan de fleste Aar næst efter April ansees for den Maaned, der fører det ubestændigste Veir med sig. Aarsagen til denne Septembers større Varme fremfor de Maaneder, i hvilke Solen gaaer høiere, og kaster sine Straaler mere lige til os, bør uden tvivl tilskrives de i denne Maaned mesten stadig blæsende Vænder og sydøstlige Vinde, der opvarme Luften og fordrive Kulden.

d) Et af de sikreste Kjendetegn, hvorefter man vissest dømmer om et Steds Klimat, er uden tvivl den kortere eller længere Tid, hvilken saavel alle Slags Værter i Almindelighed, som i Sædeleshed Kornet, behøve til at modne i. Almindeligst hender, at Sæde-

tiden *) er de sidste Dage af April og de første af Mai. Det hender vel undertiden, men sjældent, naar man efter en mild Vinter faaer en god Vaar, at Sæden mesten allesteds er i Jorden inden April-Maaneds Udgang; men det indtræffer og ligesaa ofte, naar Vaaren er haard, at man de fleste Steder ikke begynder hverken at pløje eller saae, førend i Begyndelsen af Mai. Sædetiden er og gemeenlig inde i Fjordene og ude ved Havkysten den samme; thi, omendskiønt Varmen vel, strax ved Vaarens Begyndelse, er baade mere jevn og som oftest noget stærkere inde i Fjordene, har den og derimod sammesteds mere Sne og Is at stride med; saa det desaaarsag hender kun eet og andet Aar imellem, naar man har havt en meget mild Vinter, og faaer derpaa en god Vaar, at der inde i Fjordene kan saaes en Uge eller endnu lidt tidligere end ved Havkysten; men, omendskiønt Sædetiden er den samme, er dog Høsttiden forskjellig, da eet og samme Slags Korn, der paa den samme Dag er saaret, altid høstes 2 til 3 Uger tidligere inde i Fjordene end ved Havkysten (formedelsk de Littr. a. anførte Aarsager). Som sædvanligst kan regnes, at inde i Fjordene høstes Bygget de fleste Aar midt i August, og Havren ved Begyndelsen af September, men længere ude imod Havet Bygget ikke førend ved Augusts Ende og Septembers Begyndelse, og Havren midt i September. Altsaa behøver sædvanligst, i Fjordene, Bygget halvfjerde og Havren fire fulde Maas-

*) De eneste Slags Korn, her af Mængden saaes, ere Byg og Havre.

neder til at modne; men ved Havkysten Bygget 4 og Havren $4\frac{1}{2}$ Maaned. Undertiden men sjeldent hender, at Bygget i Fjordene modnes til Juli-Maaneds Ende, og altsaa i en Tid af 3 Maaneder, da Kornet, ved at jages for hastig til Modenhed, gjerne bliver lidet og let. Undertiden hender derimod i kolde og fugtige Sommere, at Havren ved Havkysten ikke modnes førend i Begyndelsen af October, og altsaa udfordrer 5 fulde Maaneder. I flige Aar har Kornet gjerne en hyppig Vært, men bliver ikke allesteds (særdeles i de høieste Dale og længst ude imod Havet) ret modent. Aarsagen til Kornets sildige Modning bør dog ubetvivel tilskrives ei alene Mangel af Varme, men og ligesaa meget den fugtige Lust og idelige Regn, som det saaner hosliggende Vesterhav gemeenlig tilfører os, da bestandig tørt og klart Veir meget sjeldent vedvarer 2 Uger i Ræk, og, naar Samme indfalder, har man dog gjerne om Natten, helst i August og September, en meget stærk Dug, saavelsom adskillige af og til indfaldende Floer (*Ecnephias*). Denne Lustens Fugtighed forarsager os vel undertiden en meget sildig Høst, men forvolder tillige, at vi sjeldent faae Misvært, og som allerøstest et fyldigt og kjernerigt Korn.

e) Vintrene ere her almindelig meget mildere, end man i et saa langt imod Norden beliggende Land skulde forestille sig; og det er ikke usædvanligt, at her, især hvad Havkysten og de nærmest ved Samme liggende Fjorde angaaer, den ganske Vinter igjennem hverken fryser Is i Fjorden, eller bliver langvarig Sneeliggende. Vort sædvanligste Vinterveir er, at vi efter nogle Dages, ofte

nogle Ugers vedholdende Søndens- og Sydvest-Vind med Regn og Slud faae et Par Dages Norden- eller Nordvest-Vind, der nedkaster Sne, hvorpaa Veiret enten strax springer om til Søndens igjen med Tøveir, eller dreier sig til Østen, og medbringer klart Veir eller Frost; hvilket Sidste ei gjerne vedvarer længere end i høit 2 Uger, ofte meget kortere, hvorpaa det igjen afløses med Søndenvind og Tøveir. Saaledes afveksle Frost og Tøveir hinanden den ganske Vinter igjennem, dog gemeenlig med den Forskjel, at Tøveiret som oftest indtager den meste Tid af Vinteren, og Frostveiret mange Aar forholder sig imod Tøveiret neppe som 1 imod 6; og, ville vi sammenligne de Vintre, i hvilke Frost og Sne have Overhaand, med dem, i hvilke Regn og Slud med lidt Frost og Sne imellem er det sædvanligste Veir, kan man med nogenlunde Visshed regne, at vi have 3 til 4 af det sidste Slags imod een af det første, hvortil Narfagen ligger deels i Vesterhavets Nærhed, deels i de sydlige og vestlige Vinde, der gemeenlig i dette Hav bruse om Vinteren.

f) Sne kunne vi figes her at have paa den samme Tid baade lidet og meget; lidet, saavel fornemmelig i Henseende til Havkysten som og i Henseende til den lavere Mark, i Fjordene; meget derimod i Henseende til Toppene af de høie Bjerge, saavel som de øverst imellem Samme liggende Dale. Da Norden- og Nordvest-Vindene ere (som forhen er viist) de eneste, der tilbringe os nogen betydelig Mængde af Sne, og disse om Vinteren baade indfalde sjældent, og pleie gemeenlig kun vare kort: saa følger heraf, at vi, hvad den lavere Luft angaaer, ikke gjerne have nogen stor Mængde

Snee; men, da vore høie Bjerge række deres Toppe saa høit op i den høiere og koldere Luft, ſkeer deſaarsag, at de Dampe, der i den lavere Luft nedfalde ſom Regn, blive der til Snee; hvorover det er ikke uſædvanligt, at i de mildeſte Vintre, naar man paa den lave Mark har mindſte Snee, nedkaſtes den meſte Snee paa de høie Bjergtoppe, af Aarsag, at juſt det i ſlige Vintre ſædvanlig vedholdende Tøveir, der i den lavere Luft giver Regn, og borttager Sneen, nedlægger derimod i den høiere og koldere Luft langt mere Snee end Froſtveiret, der gjerne har klarere Luft og mindre Dampe ifølge med ſig. Denne Virkning af den høiere og koldere Luft ſtrækker ſig og (ſom let kan ſluttes) paa nogen Maade til de høie Dale, hvor man ofte har tør Snee paa ſamme Tid, ſom man paa de lavere Steder har Iſſing eller Regn. Sneens Mængde er altsaa efter Stedernes forſkjellige Beliggenhed meget ulig. Ved Havkysten falder den mindſte Mængde, hvor den mange Vintre aldrig falder en halv Alen høi, og det anſees ſom uſædvanligt meget, naar den undertiden kan nedkaſtes een eller halvanden Alen høi; hvilket ikke gjerne ſkeer, uden i det forhen ommeldte Tilfælde, nemlig, naar Nordenvinden fører Snee-Iſlinger med ſig, hvilke ikke kunne indtrænge i Fjordene formedelſt den ud af Samme blæſende Øſtenvind, og derfor føres alene langs Havkysten hen imod Sønden. Inde i Fjordene falder noget Mere, af Aarsag, deels at Norden- og Nordveſt-Vindene, der føre Sneen med ſig, blæſe ind igjennem Fjordene, og maade derfor nedkaſte den meſte Snee længſt inde, hvor Dampene ſtandſe og ſtøde an imod Fjeldene,

og desaaarsag maa nedfalde hyppigst; deels og fordi Luf-
ten er der, som længere borte fra Vesterhavet, no-
get koldere end ved Havkysten, hvorover de Dampe, som
nærmere Vesterhavet nedfalde som Regn, her undertiden
forvandles til Sne, saa det desaaarsag ikke er usædvan-
ligt, at Sneen inde i Fjordene, endog paa den lave Mark,
undertiden kan nedfalde et Par Alen høi og derover,
men bliver dog ikke gjerne saa høi liggende, førend den
ved paafølgende Tøveir enten ganske borttages eller for-
mindskes og sammenpresses. I de høie Dale derimod,
hvor Tøveiret baade er sjeldnere og har ringere Virkning,
kan den ofte ligge 3 til 4 Alen høi og derover, og paa
de høie Bjergtoppe (helst naar Samme er af nogen Bidde,
saa Sneen ikke ved Vindene kan blive afblæst), kan den
ofte gaae til nogle Favnæs Hvide; hvilket Alt er en Virk-
ning af, og afslægger det tydeligste Beviis paa Klimatets
Forskjellighed, saavel i Henseende til de høie Bjerge i Ligning
med den lavere Mark, som i Henseende til de in-
derste Dele af Fjordene i Ligning med Havkysten.

g) Efterat have saaledes givet nogen Underretning
om Luftens forskjellige Varme og Kulde, vende vi os til
det, der hermed staaer i nærmest Forbindelse, nemlig Lyset,
hvilket, som Enhver af dette Steds Beliggenhed kan slut-
te, er her temmelig ulige deelt, saa vi om Sommeren
have det til Overflod, men om Vinteren lidet. Ved Vin-
ter-Solhverv kunne vi vel, naar Veiret er klart, see Da-
gens Lys paa Himmelen fra $7\frac{1}{4}$ slæt Formiddag indtil $4\frac{1}{4}$ slæt
Eftermiddag, altsaa $8\frac{1}{2}$ Time, men brugelig Dag eller Lys nok
til at arbejde med have vi ikke uden 6 Timer, og Solen er i

denne Tid ikkun 5 Timer over Horizonten. Ved Sommers Solhverv derimod er Midnat selv lys nok til alle Slags, endog det fineste Arbeide, og ikke ret megen Forskjel imellem det Lys, vi paa denne Tid har om høieste Midnat, og det, vi i de korteste Dage have om Middag. Dagens Lys see vi stedse paa Himmelen fra Begyndelsen af Mai til Juli-Maaneds Udgang, og have altsaa i 3 Maaned der ingen fuldkommen Nat; men fuldkommen lyse Nætter, der til de fleste Slags Arbeider kunne gjøre samme Tjeneste som Dagen selv, have vi i 2 Maaneder, fra midt i Mai til midt i Juli, og Solen er midtsommers ikke meget over fire Timer under Horizonten. Marsagen til vore lyse Nætter, saavel som de lange Dagbrækninger om Vinteren, sluttes lettelig at være de meget præge Binkler, som Solen ved Solhvervs-Tider fær imod Horizonten paa et Sted, der ligger Nordpolen saa nær.

h) Tordenveir med Lynild er i de fleste andre Lande sædvanligt om Sommeren, og om Vinteren rart; men her forholder det sig just tværtimod, da Torden og Lynild er hos os de fleste Aar ligesaa rar om Sommeren, som sædvanlig om Vinteren. Her gives de Sommere, i hvilke det aldrig tordner og lyner, og det er ganske sjældent, at vi have Torden mere end 3 eller 4 Gange for en heel Sommer. Om Vinteren derimod have vi sjældent nogen Storm af Sønden og Vesten, i hvilken jo Torden lader sig høre, og det er ikke usædvanligt, naar et heftigt og langvarigt Stormveir indfalder, at der i 3 til 4 Uger efter hverandre gaae saa Dage forbi, i hvilke det jo tordner og lyner; dog hender undertiden i saadant

Veir, at Tordenen ikke høres, men alene Lynilden sees, hvortil Aarsagen uidentviøt er, at Tordenbyggerne da ere langt ude i Havet, hvorover Isden vel, som et hastigere og stærkere Element, kommer til os, men den i Bevægelse satte Luft kan ikke paa saa langt Mellemrum tilbringe os Lyden, og derfor see vi vel Isden, men høre ikke Knaldet. Ved Lynilden have det prognostiske Tegn, at, naar Samme er hvid af Farve, skal Uveiret fremdeles vedvare, men, naar den bliver rødere, venter man, at Uveiret snart vil sagtne sig, hvilket jeg og adskillige Gange har bemærket rigtig at indtræffe. Aarsagen hertil kunde maaskee være: dersom Lynilden, efter endeel Nyeres Mening, er intet Andet end visse omkring os i Luften svævende, svovelagtige og salpeteragtige Dunster, der ved visse Luftens Forandringer komme i Gjæring og antændes: saa kunde maaskee dens hvide Farve give tilkjende en større Mængde af slige Dunster. Man mærker i Almindelighed, at saadanne Dunster, saavelsom alle svovelagtige Geister, give altid en hvid og blaaagtig Lue, saalænge Luen har Næring nok; men, saasnart denne begynder at mangle, og det Svovelagtige for det meste er opbrændt, faaer Luen strax en rødere Farve. Altsaa kunde, efter denne Grundsæt, Lynildens hvidere Farve ansees som et Tegn til en større Mængde af Dunster, men den røde Farve som et Tegn til, at Dunsterne allerede for det Meste vare forbrændte; og, sætte vi nu tillige, at disse Dunster kunde være en Føde ei alene for Lynilden selv, men og for det med Samme følgende Uveir: saa have vi en naturlig Aarsag for dette prognostiske Tegn.

Jovrigt overlades denne Bising til andre i deslige Ting mere Kyndiges nærmere Prøven *). Aarsagen til Tordenveirets Rarhed om Sommeren men Almindelighed om Vinteren bør uidentvivel søges i de forskjellige Vinde, her sædvanligst blæse om Sommeren fremfor Vinteren. Om Sommeren ere nordlige og østlige Vind de sædvanligste, og, da disse gjerne medbringe en klar og reen Luft, maae de og desaaarsag give mindre Anledning til Tordenveir, helst i et Land, hvor Sommerens Varme ikke er stærkere. Om Vinteren derimod er sydvestlig Vind den alersædvanligste, og, da denne medbringer de fleste Dunster, og af alle Slags Vinde meest opgjæster Luften, giver den og derved den rigeste Anledning til Torden og Lynild,

i) Endelig vil jeg og hertil føie en kort Underretning om de her undertiden formærkede Jordstjælve, skjønt Samme ikke just have nogen synderlig Sammenheng med Klimatet og Veirliget, uden forsaavidt deres Virkning derpaa undertiden kan have nogen Indflydelse.

Jordstjælvene ere her baade seldne og svage, hvilket vel bør tilskrives Grundens og Jordlagenes liden Svovlagtighed. Jeg har i en Tid af 17 Aar, nemlig fra 1763, ikke mærket flere end 6, hvoraf ifflun 3 have været saa stærke, at man ude paa frie Mark har kunnet mærke en svag Rystelse og Væven i Jorden; de øvrige har man ikke mærket uden inde i Huse, hvor løststaaende

*) Til videre Oplysning herom kan eftersees scipio Masses Gedanken von den Blitzen.

eller hængende Vostab har forraadet Myttelsen; ibrigt have de alle havt den samme Strækning, nemlig fra Sydost imod Nordvest. Efter ethvert Jordstjælv have vi altid faaet Forandring i Veiret, gemeenlig haardt Veir med stærk Blæst, meest fra Sonden og Vesten, hvilket vel har sin Grund i de formedelst Jordstjælvet af Jorden opstigende svovelagtige Damp.

Tilsidst kan og herunder anføres, som Noget, denne Materie ikke aldeles uvedkommende, en kort Underretning om de her sædvanligst forekommende.

3. Lustsyn;

Hvilke ere

a) Stjernesud, som af Bønderne her kaldes Stjerne-Nap, og ansees, naar de meget ofte paa een Aften laade sig see, som et Tegn til en nær forestaaende Storm af Sonden, hvilken og gemeenlig indtræffer. Især har jeg 1771 i October en Aften i meget klart og stille Veir seet maafee over et Snees Stjernesud i en Tid af 2 Timer; Dagen derpaa reiste sig strax en heftig Storm af Sonden, hvilken, efter nogle Dages Forløb, dreiede om til Sydvest, og vedholdt med et bestandigt stormende Uveir i mere end 3 Uger. Da Stjernesud, efter Naturkyndiges almindelige Mening, ere visse svovelagtige Dunster, der antændes, og i et Dieblig forbrænde, saa maa naturligviis en meer end almindelig Mængde af dem give tilkjende, baade at der er en Mængde af slige Dunster forhaanden, og at der allerede er i Lusten en Forandring, ved hvilken de komme i Gjæring og antændes; og altsaa have vi herudi en naturlig Aarsag, hvorfor de gjer Sopogr. Statist. Saml. 2 D. 1 S. C

ne kunne være visse Spaamænd om et nær foreftaaende Uveir.

b) Drage eller Veirbrand, der ligeledes af Bønderne ansees som et Forbud for en snart paafølgende Storm; hvilken Mening, om den ellers understøttes af Erfarenhed (det jeg dog ikke kan sige mig god for), ventelig maa være grundet i Aarsager af samme Væfaffenhed som de ovenanførte.

c) Himmels Nabning, eller det af Naturkyndige saakaldte Chasma, der er et midt i Himmelen sig udbredende Lys, som i Klarhed omtrent kan ligne Maanens Skin, ved hvilket det lader, ligesom Himmelen revnebe eller ved 2 fra hinanden faldende Døre blev opslukket, og, naar Lyset har Ende, atter igjen ligesom ved 2 Døre fra begge Sider tillukket. Dette Lustsyn, der holdes for at bestaae af nogle under Himmels Middel-Punct antændte og brændende Dunster, indfalder kun sjældent, og er af mig ikke bemærket uden een Gang, nemlig 1ste Juledag 1767, Kl. henimod 4 om Morgenen. Efter denne fulgte et bestandigt og temmelig langvarigt Frostveir, med Sne og klar Luft mellemblandet; men, om Lustsynet indeholder nogen Aarsag hertil, er vanskeligt at sige, da deslige Ting ei lade sig bestemme uden ved ofte gjentagne Erfaringer.

d) Solhoved eller 3 Sole, der bestaaer af nogle lyse Kugler, som følge Solen, lader sig see paa 2 Maader, undertiden alene med een Kugle, der da gemeenlig gaaer for Solen, undertiden med 2, hvoraf den ene gaaer for, den anden følger efter Solen. Dette Lustsyn, der ikke

indfalder, uden naar Himmelen er overtrukken med tynde Skyer, er intet Andet end et Gjenstik af Solens Straaler, der paa en besynderlig Maade bræktes i Skyerne, og ansees gemeenlig som Forbud for et bestandigt godt Veir, hvilket og Erfarenhed bekræfter, skjønt jeg ikke seer mig istand til at opgive Aarsagen hvorfor.

e) Nærmere er det, jeg engang har bemærket, nemlig samme Luftsyn med Maanen, hvilket lod sig see paa følgende Maade: det var i April Maaned, 2 Dage efter fuld Maane, og Maanen stod Kl. henved 11 om Aftenen omtrent i Sydvest; Himmelen var allevegne overtrukken med lange Strimer af tynde Skyer. Først begyndte paa den nordlige Side af Maanen at tændes en liden lys Plet, der efterhaanden voksede i Størrelse, indtil den baade i Størrelse og Lysen fuldkommen lignede Maanen selv; hvorpaa den skød fra sig en lys Straale, der, ikke ulig et maadelig bredt Baand, omringede den halve Deel af Himmelen indtil Nordost, eller ligeover for Maanen. Da dette havde vedvaret omtrent $\frac{1}{2}$ Time, begyndte og paa den sydlige Side og i samme Afstand fra Maanen, som det forrige, ligeledes at tændes en lys Plet, der i en Hast voksede til Maanens Størrelse, og, ligesom den forrige, skød fra sig en ligedan lys Straale, der omspændte den anden halve Deel af Himmelen, indtil den naaede just ved hvor den forrige ophørte. Og saaledes stod Himmelen ganske indcirklet, undtagen de 2 Mellemrum imellem Maanen selv og begge disse dens Drabanter. Luftsynet vedvarede saaledes omtrent 2 Timer, indtil det imod den annærmende Dag blev efterhaanden dunklere, og efter-

haanden forsvandt. Efter Samme fulgte et bestandig godt og for den Tid af Naret usædvanligt varmt Veir, der vedholdt mesten 4 Uger.

f) Fiskelyset. Dette pleier gemeenlig deles i 2 Slags, hvoraf det ene kaldes Silbelyset, og holdes for en lysende Damp af den i Havet omsværmende Sild *); det andet kaldes egentlig Fiskelyset, og ansees for en ligedan lysende Damp af den om Vinteren under Landet kommende Torfkesværme **); men jeg har Marsag at troe, at begge Dele ere kun eet og samme Slags, og bestaae af intet Andet end en Mængde Morild, der ved en og hastig fremskydende Fiskesværme sættes i Bevægelse. Vel høves om den Maade, paa hvilken Samme lader sig se, 2 forskjellige Beretninger, da Nogle sige, at det seer ud som et blaaagtigt Lys, der staaer oppe i Luften over Havbrynen; men jeg har ved nøiere Undersøgning god Grund til at ansee denne Beretning for en Fabel, da ingen af vore Fiskere har kunnet forsikre mig selv at have seet det paa denne Maade, men alene efter Andres Udsegende at have hørt det saa beskrive; saa Mange derimod, som selv have seet dette Lys, have beskrevet det som et paa Vandets Overflade eller lige i Havbrynen selv sig udbredende Lys, ikke ulig en bleg Rue, der i en hast antændes og snart igjen forsvinder; hvilket uden tvivl strax gjør formodentligt, at Samme bestaaer af Morild, hvorom vi nærmere forvisses, naar Følgende høves for Dine: det er Noget, som er ei

*) Barhows Observat. om Nordlyset Pag. 67 og 68.

**) Stroms Gøddm. i D., Cap. 8, s. 7.

alene vore Fiskere men og næsten Enhver her boende noksom bekjendt, at Fiskens Fremstyden i Vandet, formedelst den derved oprørte Morild, lettelig røbes af et sig i Vandet udbredende Lys. Den, der i de mørke Høst- og Vinter-Nætter reiser over Vandet, helst naar Vinden er sydlig og Morilden stærk, kan let have den Fornøielse, formedelst Morildens Hjælp, at see en Mængde Fiske under Vaaden, da man seer snart enkelte lyse Straaler, større og mindre efter Fiskens forskjellige Størrelse, at fremstygge sig igjennem Vandet, snart igjen, naar man kommer frem over et Sted, hvor en Sværm af Fisk er staaende, ligesom hele Luer paa eensgang at tændes og udbrede sig i Vandet. Det er og en af de sædvanlige Maader, hvorpaa vore Fiskere pleie i de mørke Høstnætter at fange Sild og anden Fisk med Vod, at nemlig En lægger sig i en Vaad paa det Sted, hvor Silden formodes at staae, og man med Vodden agter at kaste, og af og til enten hoster stærkt eller slaaer i Vaaden, hvorpaa Silde-sværmen, om den er forhaanden, bliver bange, og flyder sig hastig enten til Bunden eller til nogen af Siderne, da det lader, ligesom en stor Lue tændes i Vandet, hvorpaa man strax kaster, og er vis paa en god Fangst; heraf mener jeg da, med god Grund kan formodes, at det ommeldte sig i Havbrynnen udbredende Lys kommer af ingen anden Årsag, end at en stor Sværm af Sild eller anden Fisk *) staaer

*) Jeg vilde næsten troe, at Sild er den eneste Fisk, der forårsager dette Lys, dels fordi den er af alle Slags Fiske den, der baade holder sig høiest op imod Havbrynnen, og

høit op imod Havbrynen, og, naar Samme enten bliver bange, eller af anden Aarsag flyder sig hastig enten dybere ned i Vandet eller til Siderne, en Mængde Morild derved sættes i Bevægelse, og foraarsager en Lysen, der paa et maadeligt Stykke Vei kan sees. Dette bekræftes og af Erfarenhed i det, at Fiskelyset, efter vore Fiskeres eenstemmige Tilstaaelse, sees ikke, uden Luften er mørk, og megen Morild i Vandet ikke, uden Veirret er nogenledes godt og stille thi da staaer Silden gemeenlig høit oppe i Vandet; ikke varer længe a Gangen, men, efter at have i en hast udbredet sig, strax forsvinder; og endelig ikke alene paa det egentlig saakaldte Hav selv, men og undertiden inde i Fjordene, paa hvilket Sidste i Særdeleshed gives Exempel om Høsten 1772, da just paa samme Tid en anseelig Sværm af Sild havde opfyldt Fjordene. Dette Lys ansees gemeenlig som Tegn til et godt Fiske, hvilket og har sin gode Grund; thi, da Samme røber en anseelig Fiskesværm at være forhaanden, kan man med nogenlunde Visshed regne, at, efter Forsynets sædvanlige Huusholdning, vil den ikke igjen slippe ganske

tillige staaer meest samlet og sammenpakked; deels og fordi vore Fiskere, efter hvad jeg har kunnet udspørge, ikke have seet dette Lys, uden naar en Silde sværm har været forhaanden, og have især ved Baartorstens Nærværelse imod Vandet ikke seet det, uden i de Aar, da Baarsilden tillige besøgte vore Kyster, Hjort Torrefiskeriet har endeel Aar siden været ligesaa overflodigt som før; hvilket uidentviol kommer deraf, at de andre Fiske hverken holde saameget samlede eller saa nær op imod Havbrynen, som Silden.

toldfri fra os ; og, om end dette Lys forarsages (som jeg holder rimeligt) af Silden alene, veed man dog, at Samme er en Loffemad, de andre Fiske søge efter, og derfor kan ogsaa en Mængde af denne gjerne forskaffe os en god Fangst tillige af mange flere Slags Fiske.

g) Endelig kommer under Betragtning det sædvanligste af alle vore Lustsyn, nemlig Nordlyset. Dette kaldes her almindelig Veirlus, Windlus eller Næthen Lys. Meget faa Nætter gaae forbi, i hvilke det jo i mere eller mindre Grad lader sig see. Jo flere og mere ulige Meninger der om dette Lustsyn haves, desto vanskeligere synes det, enten herom at bestemme Noget eller ytre nogen nye Mening i en Sag, hvis Undersøgelse er saa megen Vanskelighed underkastet, og hvis fuldkomne Afgjærelse maaskee steds vil blive et uopfyldt Ønske. Jeg vil derfor alene kortelig anføre de Formodninger, hvilke nogle Aars bestandige Agtpaagivenhed paa dette Lustsyn har opvakt hos mig. 1) holder jeg det rimeligt, at Nordlyset om Natten og Blegen om Dagen *) ere eet og samme Lustsyn, og Nordlyset altsaa sees ligesaavel om Dagen som om Natten, men svagere og blegere, fordi Dagens større Lys da fordunkler dette. Denne Gissning bygger jeg fornemmelig paa følgende Grunde: a) mærkes, at Nordlyset og Blegen forholde sig begge paa een Maade i det, at, saa ofte Veiret er og fremdeles nogen Tid vil vedblive stille, staae baade Nordlyset om Natten og Blegen om Dagen i tynde Spirer eller Strimer udstrakte over Him-

*) See Strøms Sendm. 1 D., Cap. 8. §. 8.

melen meest fra Sydvest til Østen eller Nordøst, og saa stille, at man ikke uden af og til mærker i Samme nogle svage Bevægelser (vel tilstaaes gjerne, at Blegens Bevægelser i dette Slags Veir synes at være meget svagere, end Nordlysets, men Samme bør uidentviol ikke tilskrives anden Årsag end Dagens Lys, der hindrer os fra saa nøie at bemærke Blegens Bevægelser, som vi paa den mørke Himmel kunne see Nordlyset); men, saasnart en Storm er forhaanden, mærkes ei alene, at Nordlyset stærkt slugter, men og Blegen løber i en hastig Gert med mange Bugter og krumme Vøininger henimod det Sted, hvor Vinden vil komme fra, hvilke Bugter og Krumninger uidentviol ere det Samme, som Nordlysets Flugten, men sees formedelst Dagens Lys ikke fuldkommen saa tydelige, b) have de begge den samme Bessaffenhed deri, at de altid søge imod den tilføddende Vind. Naar klart Veir og østlig Vind er forventende, staae de Begge enten i lange og smale Spirer, søgende langsomt henimod Østen, eller udstrakte i en Bugang imod Østen og Nordøst; er en Vestvind med Sne om Vinteren ventende, søge de altid henimod Nordvest, og, vil Veiret da ikke blive stormende, men alene Sne nedkastes, staae gjerne baade Blegen om Dagen og Nordlyset om Natten som en Vre i Nordvest, hvorfor og Nordlyset da af Bønderne gjerne kaldes Sne-Lys, og ansees som et Forbud for den paafølgende Sne; men, vil en Storm af Sønden reise sig, søge de Begge med en fridig Strøm og stærk Flugten henimod Sønden. Og mon da ikke disse saa overeensstemmende Bessaffenheder give os Ret til at slutte, at de Begge ere

eet og det samme Lustsyn, og ikke adskilte i Væsen og Natur men i det svagere eller stærkere Lys, de nødvendig maace give efter den forskjellige Tid, paa hvilken de sees? Endelig er c) det siensynligste Beviis, der om denne Menings Rigtighed har forsikret mig, dette, at jeg ved mange Aars gjentagne Erfaringer meget ofte har mærket, at Blegen ved Nattens Nærmelse og Mørkets Tiltagelse virkelig er forandret til Nordlys; hvilket jeg i Særdeleshed har bemærket, deels naar Blegen i klart og stille Veir om Vinteren har staaet som tynde Spirer udstrakt imod Østen, da jeg ved Nattens Nærmelse har mærket, at, eftersom Mørket har udbredt sig paa den østlige Kant af Himmelen, ere og de østlige Ender af disse Spirer blevne efterhaanden alt lysere og mere og mere Nordlyset lignende, indtil de omsider have lignet det fuldkomment, men de vestligste Ender af Samme, der have naaet ud imod Dagslyset, have endnu kun været blege, indtil omsider ogsaa de efterhaanden ere forvandlede til Nordlys; deels og, naar Blegen har staaet som en Bue i Nordvest, har jeg adskillige Gange mærket, at, eftersom Dagslyset har forladt Horizonten, er Buen efterhaanden bleven lysere, og ved en fuldkommen mørk Himmel forandret til et fuldkomment Nordlys. Ja jeg er vis paa, at Enhver, der med nogenlunde Agtpaagivenhed vil i klart Veir om Vinteren anstille disse Bemærkninger, skal finde, deels at, hvor Blegen søger hen om Dagen, did søger og Nordlyset om Natten, deels at, naar Blegen om Dagen løber meget hastig med Bugter og frumme Bøininger, vil og Nordlyset om Natten slugte stærkt, deels og, naar Blegen er

at see silde om Aftenen imod Nattens Ankomst, Samme med Mørkets Tiltagelse efterhaanden vil forandres til Nordlys. Og altsaa mener jeg at have nogen Grund for denne min Gissnings Rimelighed, ja at Samme maaſkee kunde anſees endog for meget mere end en blot Rimelighed *). 2) synes efter mine Tanker, og hvad jeg ved at agte paa Nordlyset har bemærket, ingen af alle de herom fremkomne og bekjendte Meninger at komme Sandsynlighed nærmere end deres, der anſee det for et ildagtigt Væsen; thi (ikke at melde om adſkillige mindre antagelige og tildeels af andre gjendrevne Meninger) synes heller ikke den berømte og lærde Pater Hells nyere Mening, at nemlig Nordlyset ſkulde foraaſages af viſſe i Luften omſværmende Jis-Partikler, der enten af Solens Straaler eller Maanens Skin blive oplyſte, ſuldkomment at ſtemme overeens med hvad man i en og anden Henſeende ved Nordlyset bemærker; thi a) maatte da vel diſſe Jis-Partikler, formedelt Luſtens Trykken paa Samme, rette ſig efter Vindenes Strøg og følge den i Bevægelse ſatte Luſt, og følgelig Nordlysets Flugten mere ſtadig ſøge hen til en viſ Kant af Himmelen, hvilket

*) Herved maa mærkes, at man vel maa gjøre Forſkiel imellem det ſaakaldede Glys, der beſtaaer af tynde Skyer, ſom imod Forandring af Veiret undertiden opføres paa Himmelen, og trække hen imod den Kant, fra hvilken Vinden vil komme, hvoraf den ganſke Himmel undertiden ſkjules, og den egentlige Blege, der blot viſer ſig i tynde Spirer og aldrig uden paa klar Himmel, om hvilken Sidſte det Ovenmeldte alene gjælder.

strider imod Erfarenhed, da Samme, som bekjendt, i en ubeskrivelig Hast flyder snart frem snart tilbage, nu til en, nu til anden Kant af Himmelen, ligesaa ofte imod Vindens Strøg som med Samme. b) Dersom Nordlysets Skin kom blot af det Lys, som disse Jis-Partikler enten af Sol eller Maane laanet, vilde heraf følge, at Samme ei kunde vise sig enten paa anden Tid eller andet Sted i Himmelen, end hvor enten Solens Straaler eller Maanens Skin kunde naae til at oplyse dem; hvilket dog ligeledes strider imod Erfarenhed. Det hender f. Ex. ikke sjeldent, at man ved Nymaane om Midnat har et stærkt Nordlys paa den sydlige Kant af Himmelen, hvor dog hverken Maanen, som da vender sin mørke Side til os, kunde oplyse disse Jis-Partikler, ikke heller Solens Straaler formedels Jordens Skygge naae hen.

Men at baade Nordlys og Blege ere et ilbagtigt Væsen, synes mig fornemmelig, at Følgende gjør rimeligt: a) foruden at Nordlyset efter Anseende allermeeft ligner en Ild, saavel i Henseende til dets Flugten som Farve, der er snart blegere, snart rødere, mærkes og undertiden ved Samme, naar det flygter stærkt, og tillige opholder sig lavt nede i Luften, en sagte bragende eller hvislende Lyd, ikke ulig Lyden af en Vidsk eller Svøbe, der hastig slaas igjennem Luften; hvilket maaskee her til Lands, især paa endeel imellem høie Fjelde trangt indlukte Steder ikke er saa rart at høre som i andre Lande, der enten ligge mere sydlig eller ere mindre bjergige; det, der og stadfæstes af

Hr. Pontoppidan *); hvilken Lyd synes naturligt at kunne tilskrives den Bevægelse, som Luften, ved at fortyndes af Ilden, bliver sat udi, og lader sig idetmindste bedre udelede heraf, end af de andre og modsatte Meninger. b) mærkes stedse saavel ved Nordlyset som Vlegen den Beskaffenhed, at de altid søge imod den anstundende Vind, hvad enten det er den samme, der allerede blæser, som fremdeles vil vedholde, eller en anden vil komme og afløse denne. Hvilken Beskaffenhed synes i lige Maade bedst at stemme overeens med Ildens Natur. Man veed i Almindelighed, at Ilden og især en blussende Lue aldrig fremstødes af, men tværtimod stedse søger imod den blæsende Vind; men, dersom nu Nordlyset og Vlegen ikke vare et ilbagtigt Væsen, hvoraf kommer det da, de heri vise sig at have Ildens Beskaffenhed? Var Nordlyset blot et Gjenfald af noget andet oplyst Legeme, maatte jo nødvendig saavel dette som Gjenfaldet af Samme naturligviis følge med, men aldrig fremstødes imod Vindens Strøg; og var Vlegen i Besynderlighed det, den almindelig ansees for, nemlig tynde og i den høiere Luft sig udbredende Skyer, maatte jo og Samme nødvendig fremdrives af den blæsende Vind, da Erfarenhed noksom viser, at enhver Skye, ja den allertyndeste Taage altid følger Vindens Strøg, hvor sagte endog Samme blæser. Vel tilstaaes gjerne, det Erfarenhed og undertiden øiensynlig viser, at der ofte i Luften blæse 2 Slags Vinde paa eensgang, et Slags i den lavere, og et andet i den høiere Luft; men

*) Norg. Nat. Hist. 1 D. Cap. 1. §. 3, S. 11.

Samme bliver just Vand paa min Næse og Styrke for min Visning, hvilket jeg haaber siden vil vises. Men, bestod Vlegens af tynde Skyer, der fremstødtes af en i den høiere Luft blæsende Vind, og de Bugter og krumme Bøininger, med hvilke den ofte sees at fremskyde, skulde efter Hr. Strøms Visning *) komme deraf, at den Vind, som de gif imøde, allerede begyndte at støde dem tilbage: saa maatte vi uden tvivl forestille os ikke alene 2, men 3 Slags Vinde paa eengang at blæse i Luften. For Exempel, naar det skeer (som ofte indtræffer), at, i det en Nordost-Vind blæser, Vlegens kommer med Bugter og krumme Bøininger hastig skydende fra Nordost til Sydost: maatte man jo efter denne Visning forestille sig, foruden den nede i Luften blæsende Nordost-Vind, i den høiere Luft baade en Nordvest-Vind, af hvilken disse Skyer bleve fremstødte, og tillige en Sydost-Vind, der begyndte at drive dem tilbage; hvilket synes mig ikke formodentligt. Ja, vilde vi end sætte, at begge Vinde saaledes stred imod hinanden, maatte jo dog heraf følge, at den mellemværende Luft blev sat i Ligevegt, og Vlegens altsaa i dette Tilfælde meget langsomt fremstødtes; hvilket Erfarenhed viser just tværtimod, da den aldrig løber hastigere end just da, naar disse Bugter og Krumninger sees; og altsaa synes mig, det Ene her ophæver og modsigger det Andet. Men, sætte vi derimod, at Nordlyset og Vlegens ere eet og samme Luftsyn, og bestaae enten af visse antændte og brændende Dunster, eller efter den Karp-

*) Sendim. i D., Cap. 8. s. 8.

findige Hr. Mairans Mening i visse Jld-Partikler, som vor Dunstflugle af Solens har opfanget: saa bliver det vel ikke at undre, at disse og følge Jldens sædvanlige Besskaffenhed, og søge imod den Vind, der har Overhaand i den Luft-Region, i hvilken de opholde sig; og altsaa bliver Aarsagen, hvorfor Nordlysets og Blegens Fart er en vis Spaamand om den forestaaende Vind, ikke denne, at Samme indeholder nogen virkende Aarsag til den kommende Vind, men alene at de give tilkjende, at den Vind, de gaae imøde, allerede har begyndt at blæse i den høiere Luft, og kan derfor snart ventes at ville nedtrænge sig ogsaa til den lavere; hvilket og forsaavidt stadfæstes af Erfarenhed, at det ikke gjerne varer over en halv eller heel Dag, inden den Vind allerede er kommen, som Nordlyset og Blegen have forud spaaet. Vel hænder det undertiden men sjældent, at den af Nordlys eller Blege forud spaaede Vind ikke virkelig kommer, hvortil Aarsag formodentlig er, at den Vind, de gik imøde, vel virkelig begyndte i den høiere Luft at ytre sig, men var ikke stærk nok til at overvinde den, der forhen i den lavere havde Overhaand, men blev meget mere af denne overvunden og dreven tilbage. Videre, at Nordlyset undertiden slugter usædvanlig stærkt, og Blegen løber i en hastig Fart med de før ommeldte Bugter og frumme Væiningen, anseer jeg for intet Andet end et Kjendetegn paa den Vinds Hestighed, hvilken de gaae imøde; da Erfarenhed viser, at en Lue altid slugter meest i den heftigste Blæst, og snart slaar omkring til Siderne, snart blusser høiere iveitret, snart synker lavere ned, hvilket fuldkomment

stemmer overeens med de Flugtninger, vi undertiden bemærke hos Nordlyset, og som Dagens Lys ventelig hindrer os fra saa nøie at iagttage hos Blegen. Denne Mening understøttes og af Erfarenhed, idet man altid mærker, at efter stærke Flugtninger i Nordlyset og Blegens frumbøiede Løben følger altid en stærk og heftig Væst.

Naar nu de anførte Grunde tilhobe have for Mine, haaber jeg, mine Gisninger ikke ville befindes ganske urimelige, og idetmindste ikke længere borte fra Sandsynlighed, end de fleste andre hidindtil om disse Luftsyn fremsatte Meninger.

S. 4.

Om tvende synderlige Beseffenheder ved Endeel af Nordsfjords Fjelde.

Vore Bjerge have for største Delen skraa nedgaaende Fodder, der ere bedækkede med Jord og bare Græs, men længere oppe, omtrent midt paa Bjergene begynde de gjerne at blive mere steile og nøgne, have dog endnu adskillige med Jord bedækkede, græsrige eller skovrige Steder; men øverst oppe imod deres Spidse blive mesten alle de, der række noget høit iveiret, baade mere steile end før, og tillige mesten ganske nøgne. Disse steile og nøgne Toppe ere det, der egentlig kaldes Fjelde, og som her kommer under Betragtning. Disse kunne i Almindelighed henføres til 2 Slags: nogle, hvilke ikke gjerne ere de høieste, have deres Spide, som ofte kan være af temmelig Vidde, ovenpaa bedækket med en nogenledes dyb Jordforpe,

bestaaende for det Meste af Tørvejord (*Humus vegetabilis turfacea fibrosa Val.*) og almindelig sort Jord (*Humus communis atra*). Denne Jordskorpe har en stor Mængde ordentlige Forhøielser, hvilke ikke som almindelige Tuer, der foraarsages ved de i Jordskorpen liggende Stene, ligge uordentlige om hverandre hist og her stræde, men ligge alle noget frumbøiede og radeviis efter hverandre ligesom Bølger, og alle væltede fra Nordvest imod Sydøst, hvorfor og flige Steder af Bønderne kaldes Baare-Heier, (Bølge = Heder). Andre Fjelde, hvilke gemeenslig ere de allerhøieste, have Overfladen af deres Toppe ligesaa nogen som Siderne af Samne, og bestaae ikke af heel og fast Klippe, men af en utallig Mængde småe og ligesom knusede Stene, hvoraf de fleste ere flade og langagtige, hvilke, ligesom Forhøielserne paa de ommeldte Bølge = Heder, ligge i Million = Tal paa hverandre, vendte med den øverste Ende imod, Sydøst, og med den nederste imod Nordvest, ligesom de med Glid skulde være lagte i denne Orden. Denne saa besynderlige Overeensstemmelse imellem disse Stenes Ligger og de ommeldte Bølge = Heder tillader os ikke vel at tvivle, at de jo begge ere Virkninger af een fælleds Årsag. Denne maae vi formodentlig søge enten i den Vind, der har tørret Syndflodens Bænde, og som mulig kan have været en Nordvest-Vind, hvilken da ventelig kunde have den Virkning, baade ved Bølgens Slag at lægge de ommeldte Stene i den beskrevne Orden, og under Tørrelsen at kaste den ved Syndflodens Bænde blødgjorte og dyndagtige Jord i de

forhen beskrevne bølgeslignende Forhøielser *); eller og kunde maaskee Marsagen hertil være et stærkt og almindeligt Jordstjælv, hvilket kunde have samme Strækning, som alle de, jeg her har bemærket, nemlig fra Sydøst imod Nordvest **), og da ventelig maatte have den Virkning, at de underste Dele af Stene og Deslige bleve forrykkede imod Nordvest, og de øverste derudover falde tilbage imod Sydøst; og, ville vi, efter endeel Lærdes Gissning antage, at Syndfloden selv er forarsaget ved et saadant almindeligt Jordstjælv, kan det maaskee have været just dette, der har frembragt de ommeldte Virkninger. Idetmindste synes det ikke urimeligt, at tilskrive et Jordstjælv disse Virkninger, deels fordi de ommeldte Stene ere saa særdeles smaae, og vise tiensynlig at være knusede, hvilket jeg mener ikke saa vel at kunne skee ved Bølgens Slag som ved et Jordstjælv; deels fordi de ei alene ovenpaa, men og dybere nede i Dyngen ligge i den samme Orden (jeg har engang forsøgt at opkaste dem til henved 2 Alens Dybhed, og fandt dem idetmindste hidtil liggende paa samme Maade), hvilket mig synes iligemaade ei vel at kunne tilskrives Bølgerne; deels og fordi det, hvad Bølge-Hederne angaaer, er ikke usædvanligt, at Jorden ved stærke Jordstjælv faaer en bølgeagtig Bevægelse, hvilken Skikkelse den ogsaa efter Jordstjælvetts Ende formedelfst en eller anden Marsag kunde beholde; og at

*) See Mere herom Strøms Sandmar, 2 D. Cap. 2, Side 98 og Side 131 og 32.

**) See foran s. 4.

Topogr. Statist. Saml. 2 D. 1 B. D

et saadant stort og almindeligt Jordkjælv idetmindste her i Landet engang virkelig har været, synes desuden at gøres rimeligt deels af de mange Rifter og Sprækker, der findes i adskillige af vore Fjælde, deels og af de ubestrikelige store Dyrger smaae og store Stene sammenblandede, der ligge opstablede paa en Deel af Bjergenes Fodder. Disse faae vel efterhaanden nogen Tilvæxt af de Tid efter anden fra det ovenfor liggende Fjeld nedrullende Stene, men synes dog mange Steder at være alt for mange, til saaledes efterhaanden at være samlede, og synes derfor at gjøre rimeligt, at et stærkt Jordkjælv engang har knuset Fjeldet, og derved baade lagt den første og største Begyndelse til disse Steensamlinger, og tillige ved Fjeldets Knusen lagt Grund til de mindre, Tid efter anden paa følgende Tilfald. Dog tilstaaes gjerne, at saadan Fjeldenes Knusen kan og komme af andre Aarsager end Jordkjælv, hvorfor dette fremsættes kun som en Gissning, den Enhver efter Behag enten kan forkaste eller antage.

§. 6.

Om Havbunden.

Efterat have givet Landets Beskrivelse med de Ting, dertil høre, vil det vel ikke blive ufornödent ogsaa at give Havbundens, formedelst den vigtige Indflydelse, Samme har i vore Fisserier, og den dermed forbundne Indbyggernes Velstand, hvorom da først kan eftersees det, Hr. Strøm desangaaende har bemærket ved Søndmør *), og

*) Søndm. I D. Cap. I, §. 7.

hvilket udentviisl maa ansees som almindeligt for den ganske vestlige Kyst af Riget, nemlig at Havbunden begynder, saasnart man er kommen de udenfor Landet beliggende Stær og Banker forbi, med en Grund af lavt Vand paa 20, 30 til 40 Favnes Dybhed, og gaaer saa med adskillige Forhøielser og mellemliggende Dyb, langsomt hældende nedad, henved 4 Mile ud, hvor det første, langs omkring Kysten gaaende, store Dyb begynder, paa den anden Side af hvilket atter findes en Grund med høiere Vand, der ligesom den forrige hælder efterhaanden nedad, indtil den omsider, 12 til 14 Mile ud fra Landet, endes i det andet, langs Kysten gaaende, store Dyb, hvilket ligesaavel som det første skal have samme Strækning, som Landkysten selv, nemlig omtrent fra N. N. O. til S. S. V.

Hvad den imellem begge Dybene beliggende Grund angaaer, da er Samme vore Fiskere her kun meget lidet bekendt, og besøges mesten aldrig uden alene af Stadtslandets Beboere, hvilke dog ikke heller vove sig saa langt ud, at de komme til Bredden af det yderste Dyb, som paa Søndmør kaldes Stor-Eggen, og hvor de Søndmørske pleie aarlig at fiske en anseelig Hob Qveiter og Langer; hvorfor og dette Slags Fiskerie er her ikke nær af den Betydenhed, som paa Søndmør. Det derfor af Havbunden, som her egentlig er Indbyggerne bekendt, og som tillige i Fiskerierne har den meste Indflydelse, er den Grund, der ligger inden for det første store Dyb, og strækker sig fra Landet omtrent 4 Mile ud i Søen. Denne Grund har decis adskillige Forhøielser, paa hvilke ad-

Billige Slags Fiskevarme efter Aarets forskjellige Tider pleie at opholde sig, deels endeel imellem Forhoielsen ne liggende og fra Norden til Sønden gaaende Dyb, i hvilke Baartorsten nogle Aar pleier besynderlig at blive staaende, og sammesteds fanges med Garn; deels og (det, der til Fiskeriernes Overflodighed gjør allermest) endeel fra det store Dyb tværsind imod Landet gaaende, og den ellers høie Grund overfløende mindre Dyb, hvilke jeg, til Forskiel fra de før ommeldte, vil kalde Tværdyb, igjennem hvilke, ligesom aabne Rønder, de aarlig i Stordybet kommende Fiskevarme pleie indstøde imod Landet, og udsprede sig paa de ved Siderne af dem liggende Grunde. Af slige Tværdyb skal, efter vore Fiskeres Beretning, paa den Deel af Havbunden, der grændser imod Nordfjord, findes 4, hvoraf det største og tillige længst ind imod Landet rækkende støder imod den sydlige Side af Baagsgen, og foranlediger det S. 3 ommeldte skønne Torskfiskei ved Torskanger-Volden; det andet støder imod den sydlige Side af Stadtlandet; det 3die imod den nordlige Side af Bremanger-Den, og det 4de imod den sydlige Side af samme De.

Disse Tværdyb er det formodentlig, der indeholder Aarsagen, hvorfor et Sted er mere fiskerigt, end et andet; hvortil Aarsagen uden tvivl maa søges i disse imod Landet indgaaende Tværdybs større eller mindre Dybhed og Brede, da det er naturligt, at de igjennem Stordybet kommende Fiskevarme søge mest og almindeligst ind, hvor de finde de største og dybeste Rønder for sig. Heraf kommer det ventelig, at, af alle Nordfjord tilhørende

Grunde, ere ingen mere fiskefærdige, end just de, der ligge paa begge Sider af det imod Waagøens sydlige Side indløbende Tværdyb, fordi Samme er baade det dybeste og bredeste. (Det hender vel undertiden, at Fiskeriet endeel Aar kan være ligesaa, ja nok saa overflødigt ved et eller andet af de andre og mindre Dyb, men tillige mere afverlende, nogle Aar overflødigt, andre aldeles intet; hvorimod mange Aars bestandige Erfarenhed har viist, at før-ommeldte Grunde ere de, hvor Samme sjældnest mislinger, og ikke gjerne, uden det tillige mislinger alle andre Steder; hvilket viist nok bør tilskrives det større og bredere Dyb, som Fiskene her finde for sig at løbe ind igjennem.)

Den rigtigste Forestilling, vi om Fiskerierne og deres afverlende Overflødighed kunne gjøre os, er efter mit Skjøn følgende: De paa visse Aarets Tider under Landet søgende, adskillige Slags Fiskeværme have formodentlig enten deres sædvanlige Opholdssted *), eller idetmindste deres

*) Efter den almindeligst antagne Mening skal vel Fiskhavet egentlig være Fiskenes rette Hjem og Tilholdssted, og de os og andre Lande besøgende Fiskeværme kun være visse Udvandringer fra den derværende store Samling; men denne Mening synes mig dog formedelt følgende Grunde billig at kunne kaldes i Tvivl. 1) Dersom alle Fiskeværme i Almindelighed skulde komme fra Fiskhavet, maatte man jo slutte, at de først skulde ind imod de Steder, der ligge dette Hav nærmest; hvilket dog modsiges af Erfarenhed. Den aarlig under Landet kommende store Sværm af Baartorsk begynder at gaae til her paa samme Tid, som i Nordlandene, hvis nordligste Dele dog ligge Fiskhavet 100 Mile nærmere, og Sommer- eller Høst-Silden kommer de fleste Aar endog tidligere her end i Nordlan-

rette Samlingsplads, førend de søge ind imod Landet, i et af de langs omkring Kysten gaaende store Dyb, hvil-

dene, hvor den dog, efter den anførte Mening, burde komme for. 2) Dersom Fiskene skulde gjøre saa lang Reise, førend de komme hid, og imidlertid stedse jages og drives hid af Rovfiske, maatte de jo formodentlig ved en saa lang Reise og ibelig Jagen mærkelig medtages og udmagres; hvilket i lige Maade strider imod Erfarenhed. Det, Hr. Pontoppidan, Norg. Nat. Hist. 2den Deel, Cap. 5, §. 1, ventelig efter Andres Beretning, anførte, neml. at Fiskene ere i Begyndelsen noget udmagrede af den lange Reise, men blive federe igjen, naar de nogen Tid have staaet under Landet, gjendrives hvert Aar af Erfarenhed, da det er noksom bekjendt, at saavel al Fisk i Almindelighed, som i Særdeleshed den om Vinteren kommende Sværm af Baartorsk er allerfedest, strax den ankommer paa Grundene, men bliver, ved længere at staae og vante omkring paa disse, efterhaanden alt magrere. Vel har det sin Rigtighed, at den Torsk, som i Begyndelsen af Baarfiskeriet faaes baade paa Gørdmør og enkelte Steder i Nordlandene, faaes gjerne baade noget tidligere og federe end her almindelig; men Samme kommer uidentvibl af ingen anden Aarsag, end at man der bruger større Baade og søger Fisken længere ude i Havet, end her hidindtil har været brugeligt; men nogle Gaa, der nu paa nogle Aar have begyndt med samme Slags Baade at reise ligesaa langt ud, have og her baade fornummet den ligesaa tidlig, og faaet den ligesaa fed. 3) viser Erfarenhed, at, omendkjønt Fiskene vel undertiden (naar de enten jages af Rovfiske, eller ved anden Leilighed blive bange) kunne, for et kort Stykke, flyde temmelig hastig igjennem Vandet: saa er det dog aldrig de store Fiskesværmes Maade at løbe hastig afsted, men meget langsomt at nærme sig imod Landet. Baartorsken fornemmes sædvanlig et Aar Uger og længere nogle Mile

ket jeg helst formoder at være det yderste af disse, der tillige skal være det største og bredeste *), og naar de

ude i Havet, førend den kommer ind paa de almindelige Fiskegrunde; og Sommerfjlden, der bliver ikke alene staaende ved Havkysten, men og trænger sig længst ind i Fjordene, formærkes dog altid en heel Maaned og længere ved Havkysten, førend den kommer ind i Fjordene; og, behøve nu Fiskesværmenes saa lang Tid til en Reise af nogle faa Mile, hvor lang Tid skulde de da ikke have til at gøre fra Ishavet hidtil en Reise af mere end 200 Mile? og maatte ikke heraf følge, at de samme Fiskesværme besøgte de nordligste Provindser af dette Rige mange Maaneder tidligere end os? hvilket dog modsiges af mange hundrede Aars bestandige Erfarenhed. Endelig 4) søge vel de, der antage den ommeldte Mening, en af de bedste Støtter for Samme i den Sikkerhed, som man mener, at Fiskene under hine Isplader, fremfor andensteds, skulde have for Hvalfiskene, hvis Lunge trænger mere til Luften, og derfor hindrer dem fra did at forfølge deres sædvanlige Rov; men mon ikke den samme Sikkerhed kan have Sted i de langs Kysten gaaende store Dyb? Sætte vi (det vore Fiskere og almindelig troe), at disse Dyb ere af en ubeskrivelig stor Dybhed; og sætte vi tillige, (det, der uden tvivl er hverken umuligt eller urimeligt,) at de ikke ere allesteds lige dybe, men have hist og her en-deel store og meget dybe Huller, der kunne gaae ei alene til hundrede, men til nogle tusende Favnens Dybhed: vil det da ikke blive ligesaa ugjorligt for Hvalfiskene, hvis Lunge ei kan undvære Luften, at vove sig hidned? og altsaa kunne jo Fiskene her have et ligesaa beqvemt Opholdssted og ligesaa sikkert Græstid for Hvalfiskens Forføl-

*) At det yderste Dyb mere end det inderste er Opholdsstedet idetmindste for de fleste og i største Mængde vore Ry-

nu, efter den dem af Skaberens indplantede Drift, til en vis Tid opstige af Dybet, for at søge længere ind imod

gelse, som under Gispladerne i Ishavet. Ja, sætte vi tillige, (det, der vel heller ikke kan ansees for aldeles urimeligt) at ethvert særdeles Slags af Fiske er af Forsynet tildeelt sine visse særdeles Huller og Opholdssteder, hvoraf nogle maaſkee kunde ligge i det inderste og andre i det yderste af de langs Kysten gaaende store Dyb: saa vilde heraf følge, at, medens de der opholdt sig, vare de ei alene alle tilhobe i Sikkerhed for Hvalfiskene, deres fælleds Fiende, men og sig selv indbyrdes, det ene Slags i Sikkerhed for det andet; (heraf kunde maaſkee og uledes en Aarsag, hvorfor de mange forskjellige Slags af Fiske saa artig og ordentligen afverle med hverandre, og komme ikke sammenblandede, men hver til sin visse Tid, nu et Slags, nu et andet); ja, synes man ikke at kunne have nogen Ret til at slutte, disse Landkysten saa artig omringende store Dyb ere dog uden tvivl af Naturens Herre bestemte til deres visse Nidmærke, og hvortil skulde man vel hellere domme, end just til et Fædreland for de vore Kyster besøgende Fiske, og et Skatkammer for den Deel af Havets Rigdomme, der er bestemt til vor Underholdning? Jeg finder mig altsaa, i Grund af alt det Anførte, meget tilbøielig til at troe, at Ishavet er ikke mere end mange andre Steder noget særdeles Fædreland for Fiskeſværmen, men at ethvert Hav har sine visse Huller og store Dyb, hvori dets adskillige Slags Fiske have deres sædvanlige Opholdssted, og hvorfra de, efter den deres Natur indprentede Drift, til visse Tider opstige og udbrede sig paa omkringsliggende Grunde, da de imidlertid, efter Forsynets Bestemmelse, blive ei alene et Kov for hveranden indbyrdes, men og et Bytte for Menneſkene.

Her besøgende Fiskeſværme, holder jeg af følgende Aarsag rimeligt: 1) mærkes undertiden, ſjæltent, at Vaar-

Landet, have de dog ikke alle Aar lige megen Drift til enten i lige Mængde at besøge vore Kyster, eller at søge lige langt ind under Landet. Nogle Aar komme de ikke indenfor det nærmeste store Dyb, eller i det høieste ikke længere end til de nærmest derved liggende Grunde, da Fiskeriet her allevegne mislinger, saavel ved de større som mindre af de forhen beskrevne Tværdyb; andre Aar have de vel mere Drift at søge Landet, men ikke i nogen synderlig Mængde, da de vel komme indenfor de store Dyb, men støde alene ind igjennem et eller andet af Tværdybene i Særdeleshed, hvilket da gjerne skeer igjennem de største og de bredeste og, hvad Nordsfjord angaaer,

torffen, endeel Aar fornemmelig, staaer paa den imellem begge Dybene liggende Grund, hvilket i Særdeleshed blev bemærket 1772, da den ingensids her omkring kom ind under Landet, men blev af endeel Baade paa Søndmor, der vovede sig ud paa denne Grund, befunden der at staae; og, da nu Fiskeværerne, naar de stige op af Dybet, aldrig pleie søge fra, men stedse ind imod Landet, slutter jeg heraf, at den der staaende Torff maatte være kommen fra det yderste Dyb; 2) i de sidste 24 Aar, i hvilke Baarsilden ikke her er kommen under Land, er den de fleste Aar heller ikke seet i og omkring det inderste Dyb, men vel af Slibe, som paa den Tid af Aaret have seilet forbi Kysten, seet 12 til 16 Mile ude i Havet, altsaa just i og omkring det yderste Dyb; 3) er og noksom bekiendt, at Øweiter og Langer, der vel og faaes paa de inderste Grunde, ja endog længst inde i Fjordene, opholde sig dog allermest og i den største Mængde ved Bredden af det yderste Dyb, og formodentlig af Aarsag, at den der begyndende Grund er saa meget nærmere ved det Dyb, hvorfra de først opstige.

gemeenligst igjennem det førommeldte ved Waags-
øens sydlige Side. Atter andre Nar have de en endnu
stærkere Drift til at søge Landet, og det i saa utallig
Mængde, at de støde ind igjennem alle Tverdyb tillige,
og opfylde alle ved Kysten liggende Grunde, ja endog
trænge sig langt ind i Fjordene selv; hvilket nogle og tyve
Nar herfor skede bestandig i mange Nar efter hverandre,
men har siden den Tid ikke håndet, (især hvad Baar-
Torffen angaaer) uden een gang *). Af alle 3 ermeldte
Forandringer indtræffer (Gud ske Lov) den første sjeld-
nest, og har, hvad Nordsfjord er angaaende, i en Tid af
56 Nar ikke håndet oftere end alene 1769 og 1772.

*) Den egentlige Narfag til denne, saavel alle Fiskes som
i Gærdeleshed Baartorffens ulige Drift til at søge Lan-
det, er vel ikke saa let med Sikkerhed at opgive. Efter
den almindeligste Mening skulde vel den fornemste Narfag
hertil være, at de nærmere under Landet liggende Grun-
de ere de bequemste for den at gyde sin Rogn og for-
mere sin Slægt paa; men, da Erfarenhed viser, at den
endeel Nar bliver staaende langt ude i Havet, og den dog
hvert Nar efter Naturens Orden maa gyde sin Rogn,
aflægger Samme Bevæis nok paa, at den ogsaa længere
ud maa finde Steder bequemme at gyde paa, og at alt-
saa dette ikke er den mest og egentlige Narfag, hvorfor
den de fleste Nar søger længere ind. Andre mene derfor,
at Samme fornemmelig bør tilskrives det meer eller min-
dre Stormveir, der regjerer i Havet; hvilken Mening
vel synes temmelig rimelig, men har dog heller ikke altid
Erfarenhed paa sin Side, da det undertiden hænder,
man den ganske Vinter igjennem har en stadig og heftig
Storm i Havet, og Torffen kommer dog ikke langt ind;

Den 3die Forandring er dernæst den rareste, og har i de sidste 36 Aar ikke indtruffet her uden 1764. Den mellemste er altsaa den sædvanligste, og, da Fisken i slige Aar gemeenlig pleier søge ind igjennem de største Tvardyb, følger heraf, at de omkring Samme liggende Grunde ere i Almindelighed de fiskestegte, og bør af Fiskerne almindeligst søges. (At Kundskab herom ikke er aldeles unyttig, men især for vore Fiskere af stor Betydning, indsees vel lettelig: en Jæger, der vil jage med Lykke, bør uden tvivl kjende den Mark, i hvilken han vil anstille Jagten; og den Fisker, der ikke vil lade Alting altfor meget beroe paa den blinde Lykke, har vel ligesaa meget fornødent at kjende de Grunde, hvor han vil søge sin Fangst.)

Efterat have saaledes viist, hvilke af de ved Kysten liggende Grunde, der i Almindelighed kunne ansees for de

andre Aar derimod kommer den meget længere ind, uden at man mærker nogen synderlig Storm i Havet. Maa skee Aarsagen til Fiskenes større eller mindre Drift at søge Landet søges rettere i det større eller mindre Antal af Rovfiske og Jægere, der antræffe Sværmene, idet de opstige af Dybet, og hvilke synes for Baartorffen især at være Springerne (*Delphinus Delphis*, Lin.) Idetmindste gjøres denne Mening rimelig deraf, at man altid mærker Springere paa Havet, baade naar Baartorffen kommer under Landet, og naar den igjen forlader Samme, hvorfor og vore Fiskere have dette til et af deres visseste Mærker, saaat, naar de ingen Springere see paa Havet, vente de sig kun et flet Fiske; men, naar de derimod ved den Tid, Baartorffen er ventende, see en Mængde af disse, spaae de sig altid godt Fiske.

fiskerigeste, vil det maaskee for endeel Læsere ikke blive ubehageligt at see det, der hermed staaer i nær Forbindelse, nemlig den Orden, i hvilken adskillige Slags Fiskesvarme pleie opstige af Dybet og besøge vore Kyster, saa det ene Slags, fra Aarets Begyndelse til Sammes Udgang, ligesom efter en fastsat Lov, bestandig afveksler med det andet, hvori vi tillige finde et meget tydeligt Spor af Skaberens vise og kjærlige Forsorg; men Enhver slutter vel selv, at Intet heri saa noie kan bestemmes, det jo i Adskilligt kan have sine Undtagelser, og at denne Orden alene maa anføres saadan, som den de fleste Aar pleier indtræffe, da der, det ene Aar lignet imod det andet, gjerne kan i Henseende til Tiden, paa hvilken Fiskesvarmene komme, være Forskjel af nogle Uger. Den sædvanligste Orden er da følgende.

a) Den første Gjest efter Nytaaret er Vaarsilden (*Clupea Harengus Lin.*), hvilken i Størrelse overgaaer alle de andre Silde-Arter, der besøge vore Kyster, og kommer gjerne under Landet henved midt i Januar, og drives af en Mængde Hvale, især *Physeter Microps*, saavelsom en Mængde Sei (*Gadus virens*). Nogle og Tyve Aar herfor kom den i mange Aar efter hverandre bestandig til os, men har siden 1756 ikke besøgt hverken dette eller de nærmest angrændsende Fogderier; dog har den nu nogle Aar begyndt at komme Landkysten noget nærmere, og derved givet Haab om, snart at faae denne kjærkomne Gjest igjen at see.

b) Ved Februars Begyndelse opstiger gjerne den første Sværm af Vaartorsk (*Gadus Morhua*), der, til Forskjel fra den eftersølgende, kaldes Sildetorsk eller Lubbe-Fisk, fordi den baade er federe end

den anden, og følger Baarsilden i Hølene. I de Nar, naar Baarsilden har langt ude i Havet strøget Kysten forbi, har dette Slags Torst enten slet ikke, eller og kun i et ringe Antal indfundet sig paa vore Grunde. c) Imod Februars Ende eller Marts Begyndelse kommer den anden og største Sværm af Baartorst, der egentlig kaldes Baartorst eller Skrei, og er gemeenlig mindre og magrere end den forrige. d) Ved Marts Ende eller Aprils Begyndelse en Sværm Glyndre (*Pleuronectes Platessa*), hvoraf Gangsten her ikke er betydelig. e) Ved denne Tid kommer og nogle Nar, men ikke alle, en Sværm Sild, der er mindre og magrere end Baarsilden, og kaldes Straalsild. f) Imod Slutningen af April indfinder sig gjerne den første Sværm af Lax, der bestaaer meest af *Salmo Salar*, og nogen *Salmo Eriox* mellemblandet, hvilken altid har ifølge med sig en Sværm Sei, der for det meste er af et mindre Slags end den, der følger Baarsilden. Den første Laxsværm bliver i de 2 næstfølgende Maanedes efterfulgt af en Deel flere Sværme, der ere mere blandede med *Salmo Eriox*, og have, ligesom den forrige, altid Sei ifølge med sig. g) Ved Marts Maanedes Begyndelse en Sværm Langer (*Gadus Molva*) og Qveiter (*Pleuronectes Hippoglossus*). h) Ved Juni Begyndelse (undertiden ikke førend imod dens Udgang, ja Begyndelsen af Juli) kommer den første Sværm af Sommerfild, der er nogle Nar af en større Art, andre Nar mindre, og som oftest sammenblandet af adskillig Størrelse. Med denne følger og gjerne altid en Sværm Sei, haade af den større og den mindre Art. i) Ved Begyn-

delsen af August (undertiden lidt før, undertiden og sildigere) kommer den anden Sværm af Sommersild, der gjerne er mindre end den forrige, og blandet med Brisling (*Clupea Sprattus*), hvilken altid har i Følge med sig, og drives af en Mængde Storjer (*Scomber Thynnus*). k) Ved Septembers Udgang og Octobers Begyndelse opstiger paa Grundene den saakaldte Tare-Torsk (*Gadus Callarias*), der og kaldes Krabbe-Torsk, fordi den fiskes med Krabber til Madding. l) Endelig ved Septembers Begyndelse (eller endnu oftere ikke før imod dens Slutning) kommer en Art Sild, der i Størrelse mesten ligner Vaarsilden, men er magrere, og har ifølge med sig, skjønt ei i nogen synderlig Mængde, Torsk, Sei, Langer og Qvester; hvilket Alt tilhobe kaldes med eet Navn Opsig eller Solhoved-Fisk, der ikke gjerne bliver længe staaende under Landet, og ansees gemeenlig som et foregaaende Tegn til godt Fiskerie længere ud paa Vinteren. (Da denne Sværm har dette Besynderlige fremfor de andre, at den bestaaer ikke af et vist Slags, men af saamange sammenblandede, slutter jeg deraf, at ikke Nere af den end blot Silden kommer da ind fra det store Dyb; men de andre medfølgende Fiske ere en paa Grundene tilbagestaaende Levning af de Fiskesværme, der tilforn det ganske Aar igjennem have besøgt Kysten, og, naar Silden som deres sædvanlige Rov ankommer, give sig i Følge med, og tilligemed den støde under Land.)

Dette er da den sædvanlige Orden, i hvilken de mange og forskjellige Slags Fiskesværme, hver til sin visse Tid, pleie at besøge os, foruden endnu adskillige andre,

der ikke have nogen vis Tid, men mere uordentlig indfinde sig hos os; og hvor klarlig fremskinner ikke heraf den Blissdom og Kjærlighed, hvormed Forsynet i Skabelsen har sørget for de sildigste Slægters adskillige Næringsveie; thi hvo indseer ikke, at, dersom de fleste og til vor Underholdning meest fornødne Fiskesværmes Nærmelse imod Landet ikke, ved en i deres Natur fastsat Orden, var bunden til nogen vis Tid, de da saameget lettere vilde undgaae vor Esterstræbelse, og en saa meget ringere Deel af dem blive et Middel til Menneskets Underholdning?

§. 7.

Om Oprindelsen til Nordfjords Navn.

Nordfjord beretter den saakaldte Flateyar-Bog at have faaet sit Navn deraf, at de 2 Brødre, Thores Ernner, Nor og Gor, da de hver paa sin Wei havde omreist ganske Norge for at oplede deres Søster Goe, som Hrølf af Berge, Konge paa Hedemarken, havde bortstjaalet, de da skulde have samlet og mødt hinanden her, hvor og Nor fremdeles nogen Tid skal have opholdt sig*), hvoraf Stedet skulde have faaet det Navn Mora-Fjorde (Mors-Fjord), der siden er forandret til Nordfjord; og altsaa skulde, efter denne Beretning, Nordfjords Navn have fælleds Herkomst med det gamle Riges, der iligemaade af denne Mors Omreisen skal have faaet det Navn Moraveg (Mors Wei), der siden er forandret til Norveg,

*) Torf. Hist. Nørv. P. 1, 2, 3, Cap. 19, 20, Pag. 148-150.

Norrig, Norge. Men denne Oprindelse til Nordfjords Navn smager noget af Fabel, og synes mig derfor rimeligere at ulede Samme deels fra Stedets Skabning, da det bestaaer just af en eneste, fra Havet indløbende, stor Hovedfjord (hvormed og stemmer overens det Navn, hvormed Samme tilligemed en Deel af Søndfjord i de ældre Tider blev kaldet, nemlig Fjordene eller Fjorde = Fylke); deels fra dets Beliggenhed, da det ventelig er blevet kaldt det Nordfjord, for derved at skilles fra det mere sydlig beliggende Søndfjord; hvilket og stadfæstes af Torfæus*); saaat, ligesom Beliggenheden har givet Navn til de 2 Mører, Nord- og Sønd- Mør **), har og ventelig samme Marsag foranlediget de 2 Navne paa Nord- og Sønd- Fjord.

§. 8.

Nordfjords Tilstand som Kongerige.

I de ældste Tider, man af den Norske Historie har Underretning om, har det ganske nuværende Nordfjord tilligemed den nordligste halve Deel af Søndfjord været et særskilt Fylke eller Kongerige, der ligesom de øvrige Norges Provindser paa den Tid havde sine egne Konger, indtil de omsider alle (som bekendt) maatte bukke under den mægtige Harald Haarfagers Nag. Dette Rige kaldtes Fjordene eller Fjorde- Fylke, og dets Indbyggere Fjorder. Hvorvidt Samme egentligen har strakt sig, og hvor meget Land det netop har indbefattet i sig, lader sig i

*) Hist. Norv., P. I. Pag. 32.

**) Strøms Søndm. I D. Cap. I. S. 1.

Mangel af paalidelige Efterretninger, ikke ganske nysgerrig og med fuldkommen Visshed bestemme; men efter det, jeg har kunnet udfinde, synes mig formodentligst, at dets Grændser have været imod Norden det bekjendte Fjorberg, Stadtlandet, der endnu er den nordligste Deel af Nordfjord og Sammes Grændse imod Sønder, og imod Sønden et andet, omtrent midt i Søndfjord liggende mindre Fjorberg, kaldet Stavenæs, der er navnkundigt af det bekjendte Slag, som sammesteds er holdt imellem Greverne Hagen af Fjorde-Fylke og Atle af Sogne-Fylke *), og har altsaa indbefattet, paa denne Kant beregnet, et Stykke Land af 10 Miles Længde. At Stadtlandet har været Fylkets nordligste Grændse, det vidner baa-
de Peder Clausen i hans Norges Beskrivelse og Torfæus, Kjønt Ingen af dem bestemmer, om den hele nordlige Side af dette Land, der nu tilhører Nordfjord, ogsaa paa den Tid har ligget under dette Fylke; men at Stavenæsset har været den sydlige Grændse, slutter jeg af Følgende: Torfæus siger udtrykkelig, at Slaget imellem Greverne Hagen og Atle blev holdt i Stavenæs. Bugten i Fjaler; heraf sees, at Fjaler-Fylke har naaet hidtil; men nu forekommer der ikke i vore gamle Historier (der mig bekjendt er) noget Exempel paa, at noget Sted norden for dette Næs har tilhørt Fjaler, men meget mere adskillige Beviser paa, at Steder, der ikke ligge ret langt nordenfor Samme, have været regnede til Fjorde-Fylke; hvorefter jeg da gjør mig den Slutning, at bemeldte Næs har været

*) Torf. Hist. Norv., P. 2., Pag. 15, 16.

ret Grændsen imellem Fjaler og Fjorde-Fylke; ligesom og baade Beliggenheden og Stedets Skabning synes at gøre Samme til den naturligste Grændse imellem Fylkerne. Men hartad endnu uvislere bliver at bestemme, hvor langt dette Fylke har udbredt sig imod Østen og tillands. Af det Ord Fjaler eller Fjalir (som Naboe-Fylket blev kaldet) er slutteligt, at Fjaler-Fylke har for det meste ligget tilfjelds, og indbefattet Dalene i sig (thi Fjaler bemærker paa gammel Nordisk Fjeld); ja, da Peder Clausen *) tillægger dette Fylke kun en meget liden Udstrækning imod Norden og Sønden, nemlig at det skulde tage sin Begyndelse ved Qvenvogastrand, hvilket Sted (ei rettere jeg kan skjonne) har ligget omtrent paa de samme Mærker, hvor Sogn og Søndfjord endnu stilles ad (idetmindste løber strax herved ind en Fjord, kaldet Nae-Fjord, hvor Qvern- og Mølle-Stene findes, og, da disse paa Nordisk Bøndemaal kaldes Qvern, slutter jeg heraf, at Samme har foranlediget det Navn, Qvenvogastrand); og, har nu dette Fylke, efter det forhen Anførte, ikke strækket sig længere imod Norden, end til det førnævnte Stavenæs, saa har Fylket, imod Norden og Sønden regnet, ikke holdt en Strækning af mere end 4 Mile; hvoraf jeg holder formodentligt, at, hvad dette Fylke har holdet Mindre end de angrændsende i Udstrækning imod Norden og Sønden, har det maaskee haft igjen i sin større Udstrækning imod Østen og i Dalene, og anseer det altsaa for rimeligt, at Fjaler-Fylke har indbefattet, foruden Dalsfjorden i Sønde-

*) Morg. Beskr. Cap. 4. N. 13.

fjord og de nærmest derhos liggende Der, (hvilket af vore gamle Historier tydelig sees at have hørt dette Fylke til) ogsaa tillige de fleste af Søndfjords Dale, især dem, der have grændset imod Dalsfjorden, som ere: Haukedalen, Holsen, maaskee Nøstdals-Dalen, Jylsters Præstegjeld og maaskee tillige Breumbs Sogn i Nordfjord, der grændser meget nær sammen med Jylster. Og, hvis saa har været, har Fjorde-Fylke vel, i Henseende til Havkysten, holdt den førnævnte Strækning fra Stadtland til Stavenæsset, men ikke, især hvad Søndfjord angaaer, gaaet længere ind, end saavidt Fjordene have naaet og de nærmest derhos liggende Egne, og ikke naaet op til de høiere, imellem Fjeldene liggende Dale; hvilket er al den Underretning, jeg seer mig istand til at meddele Læserne om dette Fylkes rigtige Grændser og nægtige Strækning.

Ulf Konger, som have regjeret over dette Fylke, har jeg hos Torfæus fundet følgende: a) Den førnævnte Nors Sønnesøn, Freigard, der tillige var Konge over Fjalar-Fylke; b) Olaf Eysteinsen, hvis Datter Brynhild var gift med Niorf, Konge i Upland; c) Nunund Upsæ, hvis efterladte Dronning Dyse blev siden gift med Olaf, Konge i Nummedalen; af hvilket sidste Ægteskab hun fødte en Søn, ved Navn Ingiald, der foruden sit Fædrenerige Nummedalen ogsaa bemægtigede sig Fjorde-Fylke; d) Bemeldte Nunund Upsæ og Dronning Dyse, deres 2 Sønner, som Begge hedte Ulf, og efter Faderens Død regjerede tillige. Disse bleve 2 Gange angrebne af deres Halvbroder Ingiald, og dreve ham med usorrettet Sag tilbage; men, da han 3die Gang kom igjen, og Slaget

blev holdt paa en Plain strax ved Mundingen af Ulvesundet, der, hvor Stadt-Havet indløber, bleve de begge ihjelskudte af en ved Navn An, med Tilnavn Bogsvieger, og sammesteds begravne, hvor deres Grave endnu sees paa en Gaard Roisen, der uidentviol af disse Grave har faaet dette Navn *). Af denne Tildragelse skal og Ulvesundet selv have faaet sit Navn, og blevet saa kaldet efter bemeldte Brødre **). Efter denne Seier lod Ingiald Fylket regjere ved en Statholder; men vides, ei hvor længe han beholdt Samme. e) Audbjørn, der indtraf i Harald Haarfagers Tid, og lod sig af Salve Klofe (en Søn af Huntiof, Konge paa Nordmør) overtale til at træde i Forening med Arnvid, Kongen paa Søndmør, imod Harald, af hvilken de begge bleve overvundne, og Audbjørn i Træfningen dræbt; hvilket skal, efter Torfæi Tidsregning være skeet Aar 869 ***). f) Bemund Kamban, en Broder af bemeldte Audbjørn, der efter Broderens Død antog Regjeringen, men beholdt den kun kort; thi Ragnvald, Nøre-Garl (Høvding over Søndmør), kom næste Vinter over Drages-Tidet, overrumplede ham paa en Gaard, Nøst-

*) Steendynger kaldes paa Nordisk Roiser; og, da de fra Alderdommen tilbageværende Grave for det Meste bestaae af flige Steendynger, kaldes de derfor almindelig af Bønderne, Hednings-Roiser; hvoraf jeg da stuttede, at Gaarden Roisen har af Ulfernes Grave, der just bestaae af flige Steendynger, faaet dette Navn.

**) Torf. Hist. Norv., P. 1. Pag. 323 — 326.

**) Torf. Hist. Norv., P. 2., Pag. 76.

dal, og der indebrændte ham med 90 Mand, han havde hos sig; hvorefter dette Fylke, ligesom de øvrige, blev lagt som en Provinds under Haralds Rige, og siden regjeret ved et Slags smaae Statholdere, der kaldtes Jarler eller Herfer.

§. 9.

Nordfjords Tilstand under Jarler og Herfer, samt medens Trygo Brahe dermed var forlehnet.

At Jarler og Herfer (hvoraf de Første almindelig ansees som et Slags Grever, og de Sidste som Baroner), have endog i Næsses Kongernes Tid været her i Landet, og under disse smaae Konger været at ansee som et Slags Statholdere, der havde hver sin liden Provinds at regjere over, det viser vor gamle Historie os tydelige Exempler paa; men Enhver slutter let, at, naar Kongerigerne selv ikke vare større, maatte det med disse kun være slet bestilt. Imidlertid har det uidentviol været disse, der have givet Anledning til den urigtige Tanke, de Fleste iblandt Almuen have om endnu langt flere Konger, end her nogenfinde have været, da her, efter gammelt Sagn iblandt Bønderne, anvises mesten i ethvert Kirkesogn een eller flere Gaarde, paa hvilke Konger siges paa een og samme Tid at have boet, og hvilke uidentviol have været disse smaae Jarler og Herfer, som Rygtet og Tidens Længde siden have sammenblandet med Kongerne, og tillagt Kongenavn. Men af nogen mere Betydenhed have derimod disse Jarler og Herfer været efter Harald Haarfagers Tid, da ganske Norge var blevet forenet under eet Hoved;

thi da blev af ham et ganske Fylke eller Kongerige lagt under enhver Jarl, ja Nogle fik endog 2 og flere Fylker at regjere over, saaat et Jarlsdømme var siden af ligesaa megen, og undertiden af mere Betydenhed, end et Kongerige før. Om disse Fylker have lige fra Haralds Tid haft deres visse Grændser, og været alle lige, seer jeg mig ikke istand til at bestemme; men i Oluf Trygvessens Tid seer man, at det saa har været; thi, da Harek af Tjære lod sig overtale til at antage den Christelige Lærdom paa det Vilkaar, at ham skulde gives 4 Fylker, finder man, at til ethvert Fylke skulde regnes 12 Skibreder eller saa meget Land, som behøvedes til at udrede i Krigstider 12 Skibe, hvert bemandet med 60 eller 70 Mand; altsaa ethvert Fylke kunde opbringe et Corps omtrent af 800 Mand *); men, omendstjont Fylkerne endnu ikke vare ret store, have dog deres Høvdinge (der snart bleve kaldte Jarler, snart Herse, snart igjen blot Lehnsmænd) haft temmelig Myndighed, saaat endog Kongerne gemeenlig fandt fornødent at søge deres Venstab og holde gode Minder med dem.

Saadan deres Myndighed synes fornemmelig at have været grundet i følgende 3 Ting: 1) var det disse alene, der baade oppebar al Skat af Bønderne (hvoraf en vis Deel igjen maatte svares til Kongerne), og tillige iøvrigt udførte alle kongelige Befalinger, saa det var egentlig dem, Almuen talte og alene havde med at bestille. 2) havde de Magt, hver i sit Fylke, at udnævne de Dommere,

*) Torf. Hist. Norv., P. 2, Pag. 406.

af hvilke de almindelige Landsting bleve holdte (hvilket for Bergens Stift var Gulpe-Tinget), i hvilke Dommeres Hænder den lovgivende Magt synes i lang Tid fornemmelig at have været; og endelig 3) var det disse Hovdinge, der i Krigstider baade skulde udtage Tropper, hver af sit Fylke, og tillige selv anføre dem; hvorhos tillige var den besynderlige Indskrænkning, at de ikke vare forbundne, hverken selv at gaae ud eller skaffe Kongerne Tropper, uden det gjældte Rigets egne Grændser at forsvare, men ikke, naar Kongerne vilde føre Krig andensteds (hvilket endog havde Sted i Næsses Kongernes Tid, som tydeligen sees af den bekjendte Nvøldulfs Exempel, der paa denne Grund vægrede sig ved at følge Nubbjørn paa hans Tog til Gørdmør imod Harald Haarfager *). Hvorlænge denne deres Myndighed egentlig har staaet ved Magt, seer jeg mig ikke istand til at bestemme; men den synes, efter Kongernes forskjellige Beskaffenheder, at have været adskillige Forandringer underkastet, saa de under milde og sagtmodige Konger have havt nogen mere Myndighed, og under fjeffe og modige Konger derimod havt noget Mindre at sige. Saa det synes med disse Fylker og de over dem værende Hovdinge at have havt omtrent den samme Beskaffenhed, som med de i andre Lande og under endel indskrænkede Regjeringer brugelige Forlehninger, og at ethvert saadant Fylke, der havde sin egen Jarl, Hærse eller Lehnemand, kan i visse Henseender rettest ansees

*) Torf. Hist. Norv., P. 2, Pag. 10—12, if. Pag. 171, if. P. 3, Pag. 289.

som et Lehn, hvormed en Mand af Adel eller Fortjeneste stedse har været forlehnet.

Saadan Beskaffenhed havde det ogsaa fra Harald Haarfagers Tid med Nordfjord og den til Samme liggende, førommeldte Deel af Søndfjord. Af Høvdinger over dette Fylke (hvoraf Nogle have været Jarler, Andre ikkun Herser) har jeg hos Torfaus fundet følgende: a) Hraald, der var Jarl, havde tilforn været Audbjørns Jarl, og blev siden af Harald Haarfager igjen bekræftet i samme Værdighed, men synes ikke at have levet længe derefter; thi man finder, at kort efter blev b) Hagen Jarl, Haralds Svigerfader, sat over Fjorde-Fylke, og fik tillige Cogn; hvorfra da han vilde uddrive den der forhenværende Jarl Atle, det førommeldte Slag ved Stavenæs ineltem dem blev holdt, hvori Hagen selv o. kom. c) Efter ham fulgte den førommeldte Haralds Søn, Thore, der synes ikke at have været Jarl, som hans Fader, men ikkun Herse, og var den, der saa kraftig beskyttede den navnkundige Eigil Skallagrimssen. At denne Mand ellers har været i stor Naade hos Kong Harald, sees tydelig deraf, at Kongen betroede ham sin kjæreste Søn, Erich Blodøxe, efter de Tidens Maade, til Opfostring; hvilken og forblev hos ham og under hans Opsyn indtil sit 12te Aar. d) Efter ham fulgte hans Søn Arnbjørn, der ligesom Faderen var en ivrig Beskytter af Eigil Skallagrimssen, og ellers i stor Naade hos Erich Blodøxe; var og den eneste af alle Fylkernes Høvdinger, der fulgte Kong Erich, da han maatte flygte af Riget; hvilket udentviol aflægger Beviis paa denne Mands særdeles

Troffab imod sin Herre. Efter Kong Erichs Død i England kom han til Norge igjen, og blev af Kong Hagen Adelssteens Fæstre indsat i sin forrige Værdighed, som Herse over Fjorde-Fylke; men, da han nogen Tid derefter fremførte en Bøn til Kongen for Eigil, blev han befaleet at rumme Riget, hvilket han og gjorde, og reiste til Erichs Sønner i Danmark. Efter denne hans Vortreise er ventelig en Anden bleven sat over dette Fylke; thi, da Kong Hagen fik høre, at Arnbjørn var reist til Erichs Sønner, lod han paa adskillige Maader straffe de fleste af hans Vaarsvende, og er derfor vel slutteligt, at Arnbjørn mistede sit Fylke. Imidlertid blev han af Erichs Sønner vel modtagen, og blev baade deres Fortrolige og tillige General over deres Tropper; men, da Harald Graafeld med Brødre kom paa den Norske Throne, kom han atter igjen til sin Værdighed, og i Haralds Tid forestod Fylket, og, da Kong Harald omsider af Harald Blaatand i Danmark ved List blev nedlokket, blev Arnbjørn tilligemed sin Herre af Guld-Harald i Liimfjorden ihjelslagen; hvilket var denne troe og tapre Mands Endeligt.

Efter ham har jeg ikke hos Torfæus fundet nogen vis Underretning om, hvilke Jarler eller Herse der have forestaaet dette Fylke, men vel endeel andre Forandringer, det har været undergivet i Henseende til sine Regenter, hvilke ere følgende: a) var samme et af de Fylker, som Harald Haarfager gav sin Søn Erich Blodøxe i hans Ungdom at have Indkomsterne af til sin Hofstat at holde. b) Da Harald Graafeld tilligemed Arnbjørn var i Liimfjorden ihjelslagen, og Harald Blaatand ved Hagen Jarls

Hjælp havde bemægtiget sig Norge, var Fjorde-Fylke en af de Provindser, hvormed Hagen Jarl af ham blev forlehnet. c) Ragnfred, en Broder af Harald Graafeld, indtog siden dette tilligemed nogle flere Fylker søndenfor, men beholdt det ikke længe; thi han blev af Hagen Jarl næste Sommer drevne af Landet igjen. d) Da Oluf Trygvessen paa sin Hjemreise fra Venden med Svig blev overrumplet og overvunden af Erich Jarl fra Norge tilligemed Kong Evend af Danmark og Oluf af Sverrig, og disse efter deres forrige Aftale skulde dele Norge imellem sig, var Fjorde-Fylke en af de Provindser, der faldt i Erich Jarls Lod. e) Da Kong Knud af Danmark havde, som bekjendt, ved at underkøbe de fleste Norske Herrer til Forræderie og Graafeld, skilt Kong Oluf den Hellige ved Riket, og igjen sat Hagen, den førnævnte Erich Jarls Søn, til sin Statholder over Norge, blev den bekjendte Erling Skjalg af Sole forlehnet med alle de Provindser, der ligge imellem Stadlandet og Østerdelen af Norge; fik altsaa og Fjorde-Fylke under sin Magt. f) Da Sigurd Slembidegn havde ihjelslaaget Kong Harald Gille, blev han af Nordfjord tilligemed endeel flere Fylker antagen til Konge, skjønt han ei længe blev i nogen rolig Besiddelse deraf. g) I Kong Sverres Tid findes ommeldt en Herre, ved Navn Botolph af Fjorde, hvilken og regnes iblandt Lehnsmændenes Tal, og har maaskee været Lehnsmænd eller Hovding over Fjorde-Fylke. h) Da der imellem Kong Hagen Hagensen og Skule Jarl blev oprettet det Forlig, at det samme Grændsestykke, der var imellem Bergens og Trondhjems Stifter, skulde og være Grændsen imellem deres

Land, er Fjorde-Fylke kaldet i Kongens Lob, da man al-
 levegne af hans Historie seer, at hans Deel har strækket
 sig til Stadtlandet; hvoraf tillige sees, at dette har end-
 nu været Nordfjords Grændse imod Søndmør. Endelig
 2) bliver saavel i Kong Hagens som hans Søns Mag-
 ni Løgebaters Tid ommeldt en Lehnsmænd, Eilef af Mou-
 stedal, der maaskee har været over Fjorde-Fylke, og for-
 modentlig boet paa den samme Gaard Nøstbal, hvor Ves-
 mund Romban blev indebrændt.

Fra denne Tid af finder jeg ingen Underretning om
 Nordfjord førend 1578, da Tycho Brahe dermed af Kong
 Frederik 2den blev forlehnet, hvilken Forlehnning strakte
 sig alene til Nordfjord, men ikke til den forhen med
 Samme forenede Deel af Søndfjord; hvoraf kan sluttes,
 at disse 2 Distrieter da allerede have været adskilte, og
 formodentlig allerede faaet for det Meste deres nærværende
 Indretning, (det, jeg og desuden har kunnet erfare af
 en Deel andre Pergamentsbreve og Domme, som hen-
 delsesviis hos adskillige Bønder have kaldet mig i Hæn-
 derne, og hvoraf sees, at Nordfjord endog før denne Tid
 har været et fra Søndfjord adskilt Lehn, og havt sin egen
 besynderlige Foged.) Dette Lehn blev Brahe først over-
 draget, ved et Lehnsbrev af 18de Mai 1578, paa de
 Vilkaar, at han skulde beholde Samme indtil Hellig 3
 Kongers Capel i Roskilde Domkirke blev ledigt, hvilket
 Præbende ham da skulde i dets Sted tilfalde; men Næret
 efter, da dette Præbende blev ledigt, blev Nordfjord ham
 dog, ved Brev af 13de Juni 1579 paany overdraget,
 saalænge Naadsens-Næret varede, paa Grund af, at han

imidlertid maatte give fra sig af Præbendets Indkomme til sin Formands Enke og Universitetet; af hvilket Brev til- lige sees, at han skulde beholde Lehnets frit uden nogen Afgift, og alene holde Bønderne ved Norges Lov og Ret, ingen nye Byrder paalægge dem, og ikke lade forhugge Skovene. Da Naadsens Aaret var udløbet, blev Kongl. Ordre af 13de August 1580 tilstillet Amtmanden at mod- tage Lehnets fra ham; men Brahe fik det dog saaledes maget med Kongen, at denne Ordre blev gjenkaldet ved en anden af 8de Januar 1581, og Brahe fremdeles be- holdt Lehnets indtil 1586, da det blev ham frataget, imod at han i dets Sted blev ved Kongl. Brev af 11te Sep- tember tillagt 400 Rdlr. af Tolden i Helsingør; men 1592 blev Nordsfjord ham af Kong Christian den 4de paany gjengivet, hvilket han beholdt indtil 1596, da det blev ham ganske frataget. Medens Brahe hermed var forlehnets, holdt han her en Foged, hvis Navn var Christopher Pepler, og som geraadede i Tvistighed med Provsten i Lehnets angaaende Kirkerens Regnskab. *) (Om denne Pepler har jeg i endeel gamle Breve fundet den Mærkværdighed, at, skjønt han vel ikke har i Alst været den retfærdigste Mand, har han dog deri befordret Lan- dets Bedste, at nogle øde Jorder ved hans Foranstaltning ere optagne og byggede, hvorved han vist har givet alle sine Eftermænd et baade rosværdigt og følgeværdigt Exem- pel.) Efterat Nordsfjord var taget fra Brahe, veed jeg

*) Danske Magazin, 2 Bind 19de Hefte, P. 203, 206, 211; 20de H., P. 244, 245; 21de H., P. 280; 22de H., P. 309.

intet Mærkværdigt om Samme at meddele Læserne, og begiver mig derfor til dets nuværende Indretning, hvilken jeg vil betragte efter dens tredobbelte Beskaffenhed.

§. 10.

Nordfjords nuværende civile Indretning.

I Henseende til den civile Indretning har Nordfjord tilforn i lang Tid været et særskilt Fogderie; men for henved 60 Aar siden er hermed gjort den Forandring, at, da Nord- og Sønd-Fjord var hver for sig 2 meget smaae Fogderier, og kunde begge beqvemmelig bestyres af een Foged, ere de begge sammenstøbte til eet (ventelig meest for at spare Kongens Casse fra at lønne 2 Fogder uden Fornødenhed). Nordfjord er altsaa for nærværende Tid kun halve Delen af et Fogderie, men et fuldt Sorenskriverie, som har sin egen særdeles Sorenskriver *), og ligger under det Nordre Bergenshusiske Amt og Bergens Stift. Som et Fogderie betragtet, indeholder det 7 Skibsreder, hvoraf ethvert igjen har sin særdeles Underbetjent,

*) En Fogeds Embede bestaaer egentlig deri, deels at inddrive Skatte og andre Kongl. Indkomster, deels at paa tale alle Justits-, Criminel-, Politie- og Fiscal-Sager, saavel som at forrette alle Arrester og Udpantninger, hvilke han dog ikke gjerne selv, men ved Lensmændene lader forrette. Men en Sorenskrivers Embede er deels til første Instants at domme i alle Hjemtings-Sager og Aasteds-Forretninger, deels at forrette alle Skifter, undtagen efter Geistligheden og de virkelig i Tjenesten staaende Officierer, deels at holde alle Auktioner, saavel som paa Tingene at opløse Kongl. Forordninger og alle andre Publicationer.

kaldet Lensmand (hvilke egentlig ere at ansee som et Slags Politie-Betjenter og Fogdens Tjenere); til ethvert Skibrede hører og et vist særdeles Tingsted, hvor de almindelige Ting, 2 Gange om Aaret, neml. i Begyndelsen af Sommeren og om Efterhøsten blive holdne, da de kongl. Skatte betales, Forordninger oplæses og Trætter paadømmes. Rettensbetjenterne, der holde Tinget, ere foruden Amtmanden, (der ikke altid er nærværende, men kun undertiden bivaaner Tinget, for at paasee, at Alting gaaer lovligt og retsfærdigt til) Fogden og Sorenskriveren tilligemed 8 Laugrettesmænd af hvert Skibrede, hvortil nye hvert Aar af Amtmanden eller Fogden udnævnes; hvilke Sidste have i de fleste Sager intet Videre paa Tinget at forrette, uden blot som Vidner at være overværende ved Rettens Behandling, og dømme ikke gjerne med Sorenskriveren uden i Odels- og Eiendoms-Trætter, saavelsom Vres- og Livs-Sager. Medens Tinget varer, nyder Rettens Betjenter frie Underholdning, hvilken med en vis fastsat Penge af enhver Mand i Skibredet betales til Bærten paa Tingstedet, der gjerne er enten Lensmand eller Gæstgiver.

Ved Skibredernes næiere Beskrivelse falder først under Betragtning Jordfylden og de Gaardbrugendes Antal, tilligemed de Anmærkninger, som herved nærmest lade sig gjøre. Jordfylden regnes her efter adskillige Slags Art; den almindeligste Regning er paa Løb Smør, der deles i 3 Dele, som kaldes Pund, og 72 Dele, som kaldes Mærker. Den aarlige Landgilde af 1 Løb er 2 Rdlr. 1 Mk. 8 S., altsaa af 1 Pund 4 Mark 8 S. og

af hver Mark 3 β .; desuden regnes Jordskyllden paa Køer, hvoraf 1 Stykke gjælder 1 Løb 1 Pund Smør, og svarer aarlig Landgilde 3 Rdlr.; Korn, hvoraf 1 Td. gjælder 2 Pund Smør, og giver Landgilde 2 Rdlr.; Fisk, hvoraf 1 Bog gjælder $\frac{1}{2}$ L. Smør og Landgilde 1 Rdlr.; Hud, hvoraf 1 Stykke gjælder ligeledes $\frac{1}{2}$ L. Smør og Landgilde 1 Rdlr.; Rdlr. i Penge, hvoraf 1 gjælder og $\frac{1}{2}$ L. Smør og Landgilde 1 Rdlr.; Saar, hvoraf 1 Stykke gjælder 18 Mærker Smør og Landgilde 3 Mk.; og endelig Bueffind, hvoraf Stykket ligeledes gjælder 18 Mk. Smør, og giver aarlig Landgilde 3 Mk. Men almindeligst pleier man i Beregninger over Landgodsets Beløb at hense alle disse øvrige Taxter til Smør-Beregning, der er her den almindeligste, hvorfor jeg og i de efterfølgende Tabeller har beregnet Jordskyllden efter denne Taxt alene. Tabellerne, hvoraf den første viser Jordskylldens Beløb efter Matriculen af 1667, og den anden dens Beløb saaledes, som Samme befandtes 1768, give altsaa tilkjend, hvad Forandring her i de sidste 100 Aar med Landgodset er indfalden; og for saameget bedre at stille Læseren de herved skeede Forandringer for Øinene, har jeg anført ei alene Jordskyllden men og de Gaardbrugendes Antal, saavelsom de øde Gaarder i ethvert Skibrede, som og i den sidste Tabel de nye Gaarder, der i disse 100 Aar ere ryddede og optagne.

Tabel over Landgodsets Tilstand 1667.

Skibredets Navn.	Jordfyldens Beløb.			Gaard- brugen- des An- tal.	I de Gaard- de.
	Psb.	Pund.	Mk.		
1. Stryens Skibrede, som indbefatter Op- stryens, Nedstryens, Indvigs og Udvigs Sogne . . .	269	I	9	347	
2. Oldens, som indbe- fatter Oldens og Loens Sogne . . .	132	I	16	154	
3. Breumbs, som be- staaer af Breumbs Sogn alene . .	117	"	22	169	
4. Gloppens, som ind- befatter Vereids og Gimnestads Sogne	207	"	15	254	
5. Eids og Hordning- dals, som indbefatter Eids Præstegjeld .	232	"	"	345	
6. Davigs, som indbe- fatter Davigs Præ- stegjeld . . .	149	"	I	260	5
7. Stadts, som indbe- fatter Sælve-Præste- gjeld . . .	136	I	10½	282	6
Tilsammen	1244	"	1½	1811	11

Tabel for 1768.

Skibredets Navn.	Jordfyldens Beløb.			Gaard- brugen- des An- tal.	Nde Gaard- de.	Ny- opryd- dede Gaard- de.
	Løb.	Pund.	Mfr.			
1. Stryen . .	141	2	14 $\frac{1}{2}$	339	3	2
2. Olden . .	93	"	9	157	2	"
3. Breumb . .	116	2	17	177	"	"
4. Gloppen . .	200	2	22	274	"	"
5. Eid og Hordning- dal . . .	233	1	2	359	2	1
6. Davig . .	149	2	"	271	6	"
7. Stadt . .	137	2	19 $\frac{1}{2}$	293	10	2
Tilsammen	1173	2	12	1870	23	5

Ved begge Tabellerne er at erindre, at endeel Gaarde, der efter Matriculen tilhøre Davigs Skibrede, ere her regnede til Stadts, af Harsag at de høre Sælves Præstegjeld til, og almindelig regnes til dette Skibrede, hvor de baade levere deres Skatte og søge deres Bærning. Gaardenes Beløb er ellers efter første Tabel 16 Løb 6 Mfr., og efter den anden 16 Løb 18 Mfr.

Uf disse Tabeller sees da 1.) at her med Landgodset i de sidste 100 Aar er skeet den Forandring, at Jordfyldens Beløb har aftaget 70 Løb 13 Mfr., de
Kopogr. Statist. Saml. 2 D. 1 B. F

Gaardbrugendes Antal derimod er forøget med 59; 12 flere Gaarde bleve ødeliggende, og derimod kun 5 nye opvokkede; altsaa nu 7 Gaarde færre i Brug, end ved Matriculeringen 1667. Heraf synes vel nærmest at burde sluttes, at det med Landgodset og Sammes Forbedring har i denne Tid gaaet tilbage; hvilket vel og i Henseende til adskillige enkelte Gaarde, for sig selv betragtede, er rigtigt, men ikke i Henseende til det ganske Landgods over hele Nordfjord, under Et betragtet. Intet er visere, end at her i Nordfjord paa nærværende Tid avles mere Korn, fodres mere Kvæg og underholdes flere Mennesker end 100 Aar herfor; hvilket tydelig nok viser, at Landgodset i Almindelighed har i denne Tid, uagtet Jordfjeldens Nedsættelse, ikke tabt men vundet. Aarsagen til Jordfjeldens Formindskelse er: naar adskillige enkelte Gaarde ved ulykkelige Tilfælde af Elvebrud, Steensfred (saa kaldes de undertiden fra endeel Fjelde udrullende store Steendynger), Snefond (saa kaldes de om Vinteren eller Foraaret ved Tøveir løsnede og langs Biergeene sig nedfaldende Sneydynger, der ofte anrette gruelige Ødelæggelser) eller deslige tilføies nogen stor og betydelig Skade, bliver Skaden efter kongl. allernaadigst Tilladelse af Rættens-Bejenter besigtet og paaaffønnet, da slige Gaarde blive med kongl. Bevilgning nedsatte i deres Jordfjeld, for derved at skaffe Bonden nogen Lættelse for hans lidte Skade, og forebygge, at ikke Gaarden skal forlades og blive ødeliggende. Men, naar derimod andre og langt flere Gaarde blive ved Opsidernes Flid Tid efter anden forbedrede, undertiden til en tredie eller halv Deel bedre,

end de forhen have været, bliver dog ikke strax Gaardens Jordskyld forhøiet, men staaende ved sin forrige Skyld; hvoraf da kommer, at Jordskylden i Nordfjord vel formædelft ommeldte Nedsættelser er bleven formindsket, men Landgodset i Almindelighed dog forbedret, og, skjønt af ringere Jordskyld, dog ernærer flere Indbyggere. Det vilde og ubetvølst ikke være raadeligt, fordi en Gaard ved Opsiddereens Flid blev forbedret, strax at forhøie dens Jordskyld. Mesten alle Gaarde her ere af den Besskaffenhed, at deres Forbedring udfordrer et meget stort Arbeide, og altsaa mange Arbeidere. En Bonde, der vil gjøre nogen betydelig Forbedring, maa derfor holde flere Tjenere, end han ellers behøvede. Erfarenhed viser, at en Bonde, der dyrker sin Gaard flet, er gjerne holden med een og flere Tjenere mindre, end den, der dyrker den vel. Disse Tjeneres Løn og Underholdning tilligemed Gaardenes vanskelige Beliggenhed, saavelsoin de flette Jordarter, mangesteds findes, foraarsage i Almindelighed, at de fleste Gaardes Forbedring først efter mange Aars Forsøb erstatter Bonden de derpaa anvendte Bekostninger; og, skulde nu tillige Jordskylden strax forhøies, og Bondens aarlige Afgifter derved formeres, blev det vel at befrygte, Samme vilde aldeles afholde mesten Enhver fra et Arbeide, der, foruden dets Uvisommelighed, ikke heller vilde blive ham for sin Deel, skjønt vel Landet i Almindelighed til Fordeel, og at altsaa enhver flittig og duelig Bonde vilde heller gribe til andre Slags Arbeider, hvorved han for sin Deel blev bedre holden, men Landet i Almindelighed var mindre tjent. Jordskyldens Forhøielse i Ligning med Gaard-

denes Forbedring vilde vel altsaa neppe blive nyttig for Landet, uden Samme Skede til visse Tider og efter visse Aars Mellemstøb ved almindelige Matriculeringer over et ganske Fogderie paa eengang; hvorhos' da vel tillige maatte iagttages, at, naar 2 eller flere Gaarde vare lige bekvemme til at modtage Forbedring, men den ene dog formeddeltst Opsidderens Ladhed ikke forbedret, som de andre, den dog blev ligesaa meget forhøiet i sin Skyld, som de andre og virkelig forbedrede; thi ellers vilde Ladhed triumphere over Flittighed, og en vigtig Hindring lægges for Landets Velfærd. Paa denne Maade skulde man vel formode, Jordskyldens Forhøielse ikke vilde hindre Gaardenes Forbedring, naar den dels blev almindelig for Alle, dels Skede efter visse Aars Mellemstøb, da Bonden imidlertid kunde vide, hvorlænge han endnu kunde vente at høste Nytten af sit Arbeide, uden derved at formere sine Afgifter; men endnu mere vilde jeg holde det raadeligt, at man undertiden var meget mere sparsom paa de formeldte Afgifter og Jordskyldens Nedsættelse, især naar det indtræffer (som ikke er sjældent), at den Skade, en Gaard er tilslagen, er af saadan Bessaffenhed, at den, om ikke just hastig, dog med Tid og Flid kan, om ikke ganske, dog for en Deel oprettes. Vel ere allerede ved kongelig Ordre endeel Indskrænkninger i slige Tilfælde befalede, men Erfarenhed viser, at, naar en Gaards Jordskyld engang er nedsat, bliver der ikke med dens Forhøielse igjen altid saa noie paaæet, ligesom det heller ikke kan negtes, disse Nedsættelser jo nogle Steder have gaaet noget videre, end Fornødenhed syntes at udfordre, og da bliver Følgen af

dem ei alene, at de kongel. Indkomster uden Fornødenhed formindskes, men og at slige Nedsættelser blive mere en Styrke for Læbhed, end en Opmuntring til Slittighed. Det synes altsaa, i Betragtning af den mange Gaarde forundte Nedsættelse som den paa andre Gaarde stæde Forbedring, ikke at ville blive unyttigt, om Regjeringsen behagede inden kort Tid at foranstalte en ny Matriculering, hvorved uidentviol ei alene de kongl. Indkomster uden Landets Skade noget kunde forøges, men og adskillige Fordele for Landvæsenet erholdes; ligesom det og maaskee vilde have sin Nytte, om der blev foranstaltet, at ingen Gaard blev i sin Jordskyld nedsat, med mindre alle de, der i en eller anden Henseende have Indkomme af Gaarden, til Forretningen vare varslede, da det vel er at formode, Enhver vilde bedst paasee sin egen Fordeel.

Disse ere da de Anmærkninger, jeg synes herved nærmest og rettest at finde Sted, og burde fremsættes til Bedkommendes høiere og bedre Paaskjonnende.

2. mærkes af Tabellerne, at den ommeldte Jordskyldens Nedsættelse strækker sig dog ikke til alle Skibreder, men kun til de først anførte, hvilke alle ligge inde i Landet i Fjordene og Dalene, hvorimod Jordskylden i de sidst anførte, der ligge nærmere imod Havkysten, ikke har aftaget, men heller lidt tiltaget. Årsagen hertil er, at Gaardene ved Havkysten ikke ligge saa meget i Fare for de ommeldte Årsager til Nedsættelsen, Elvebrud, Steensfred, Snefond og deslige, hvorpaa det tydeligste Beviis sees i Oldens Skibrede, i hvilket alene Jordskylden er nedsat

39 L. 1 Pd. 7 Mkr., af Marsag forbl en i dette Skibrede liggende Dal er mere end noget andet Sted udsat for Fare for flige ullykkelige Tildragelser, og lader til med Tiden maaskee at blive desaaarsag mesten ganske øde. Der er altsaa imellem Landgodset inde i Fjordene og længere imod Havet den Forskiel, at Gaardene paa det første Sted have gemeenslig nogle Fordele forud for de Sidste i Henseende til Herlighed af Skove, der meest savnes ved Havkysten, Kornets overflødiger Bort og sikrere Modning formedelst Klimatets større Mildhed, større og græsrigere Udmarker, og derfor bedre Qvægavling; men have derimod disse Fordele mere uvisse og større Fare for Ødelæggelser underkastede; hvilket fornemmelig maa tilskrives de høie Bjerge (hvoraf de høieste altid ligge længst inde i Landet), der baade give Elvene et stærkere og stejlere Fald, og tillige, formedelst den Mængde Sne, hvormed disse høie Bjergtoppe ere bedækkede, gjøre dem mere vandrige, som og tillige sætte de underliggende Gaarde i mere og ideligere Fare for Steensfred og Snekond, hvorimod Gaardene ved Havkysten have vel ringere Fordele, men have dem tillige, formedelst de lavere Bjerge, i mere Sikkerhed. En stor Fordeel for Landgodset vilde altsaa vindes, om disse ullykkelige Tildragelser, der ødelægge ei alene en stor Deel, men og den bedste og frugtbarste Deel af Landgodset, ved noget Middel kunde forebygges; hvis Mulighed, efter mit Skjøn, hverken almindelig kan bekræftes eller ganske negtes.

Vist er det, at nogle Steder er Beliggenheden saadan, at Samme blev ganske umuligt; andre Steder kunde det vel

ikke aldeles være umuligt, men vilde udfordre et Arbejde og Bepostring, der overgaar Indbyggernes Kræfter; men atter andre Steder kan jeg ei skjønne rettere, end Samme jo haade kunde og burde see, allerhelst naar tillige betænkes, at hvad Uvidende og Magelige ofte ansee for umuligt, bliver dog tidt ved Flittrighed og kloge Indretninger ei alene muligt men virkeligt. Steensfred vilde af de meldte Ødelæggelser blive vanskeligt og meest umuligt at forebygge. Snefond lod sig paa endeel Steder, ved Træers Plantning og Opveksling, hindre. Erfarenhed viser, at, hvor Bjerget ikke hælder alt for steilt ned, blive ofte de derfra udrullende Snefond hemmede ved den nedenfor vorende Skov, hvorved Snebyngerne haade slaas istykker, og standses i deres heftige Gart, saa at de nedenfor liggende Gaarde finde i Samme et sikkert Brystværn imod denne Fiende, og reddes ofte derved fra den Undergang, hvormed de ellers bleve true. Det vilde altsaa vist blive nyttigt, om man paa slige Steder, hvor saadan Skov fattes, men Veligheden dog tillod den at vore, plantede Pile og andre Træer, der vare villige til at vore; hvorhos tillige maatte iagttages, at denne Plantning dog ikke skee paa saadanne Steder, hvor Fond idelig og mesten hvert Aar pleie løbe; thi her vilde Fonden efterhaanden bortrykke Træerne, og gjøre Arbeidet forgjæves. Men her findes og andre Steder, hvor den løber kun sjældent, undertiden een Gang i 20 Aar og sjældnere; ja det har hendsed, at Gaarde ere ødelagte af Fond, hvor Samme dog ikke i nogle 100 Aar tilforn har løbet; slige Steder vare altsaa de, hvor Plantningen burde see. Altsaa burde,

efter mit Skjøn, denne Plantning foretages ved alle de
 Gaarde, der ligge i nogen rimelig Fare for Bondsløb, men
 have ikke den førkommeldte Skov til Beskyttelse, naar el-
 lers Veligheden og den ovenfor Gaarden liggende
 Mark paa nogen Maade tillod Plantningen. Elvebrud
 lode sig ligeledes paa endeel Steder forebygge. Vel seer
 det ofte, ved hastig indfaldende Tøveir om Vinteren og
 Foraaret, at de fra Fjeldene nedslæbende Snefond saa-
 ledes tilstoppe Elvene med Sne, Is, løsbrevne Stene og
 afflækket Jord (da og den største Skade ved Elvene gemeen-
 lig seer), at de derover undertiden tage et Løb, og frem-
 bryde paa et Sted, hvor man mindst skulde formode; i
 hvilket Tilfælde det ikke vel blev muligt at hemme den
 Skade, de anrette; (thi, om man end ved førkommeldte
 Træplantning vilde befrie ei alene Gaardene selv men
 og Elvene, findes der dog ved de fleste Elve andre Steder,
 hvor saadan Plantning hverken kunde skee eller gjøre nogen
 Nytte). Men der gives og andre Steder, hvor saadanne
 Elvebrud sædvanligere indtræffe, og hvor de gjerne kun-
 de hindres, ved at opføre flere og bedre Kjer og Steen-
 mure for Elvenes Sider. Forsømmelse herudi er maaskee
 endog undertiden paa endeel Steder tildeels grundet i de
 førkommeldte Aftage og Jordskyldens Nedsættelse; helst
 naar en Gaard er af den Beskaffenhed, at Bonden seer
 Udvei til, at hvad han paa et Sted af Gaarden taber
 ved Elvebrud, kan han paa et andet Sted ved nye Ind-
 sæt og Arbeide igjen vinde, da han finder sig bedre hol-
 den med, at Skaden seer, naar han derover faaer sin
 Jordskyld nedsat, da han siden kan paa et andet Sted

af Gaarden faae oprettet, hvad han paa det første har tabt, og synes altsaa hermed at være bedre tjent, end om han med et majsommeligt Arbeide skulde forebygge Skaden og beholde sin forrige Jordskyld. At Saadant undertiden skeer, og at et Skibredes Landgods ikke altid forringes, fordi Jordskylden i Samme merkelig formindskes, derpaa aflægger det førnævnte Oldens Skibrede det tydeligste Beviis, da Samme, uagtet den store Nedsættelse af Jordskylden saavelsom 2 ødeblevne Gaarde, dog har nu 3 gaardbrugende Mænd flere end for 100 Aar siden; hvilket uidentviol tydelig viser, at hvad dette Skibrede ved Ødelæggelse paa endeel Steder har tabt, har det ved ligesaa megen Forbedring paa andre Steder igjen vundet.

Endelig 3) sees og af Tabellerne, at de Skibreder, der ligge nærmest imod Havet, have vel den mindste Jordskyld, men dog i Forhold til Samme de fleste Gaardbrugende, (hvilket er just tværtimod det, Hr. Strøm i denne Henseende har bemærket ved Søndmør *). Harsagen her til er, deels at Gaardene ikke ere her, som paa Søndmør, skyldsatte for Fiskeriets Skyld, undtagen hvor særdeles Henslighed af Lare-Fiske, Sildevog og deslige kan tilligge en Gaard (hvilket undertiden kan have Sted inde i Fjordene, ligesaa saavelsom ved Havet); deels og, at, da Almuen inde i Fjordene ikke daglig tage Deel i Fiskeriet, men for det Meste leve af Gaardbruget alene, behøve de desaaarsag større Gaarde, hvorimod Almuen ved Havkysten, der tager sin meste og daglige Næring af Fiskeriet, kan være hjulpen med mindre

*) Sødm. i D. Cap. 1, §. 4.

Gaarde, hvorover meer, at den Jordskylb, der inde i Fjordene bruges af een Mand, er ofte ved Havkysten tilstrækkelig for 2, 4, ja undertiden flere Opsiddere; hvorhos dog tillige maa mærkes, at just af bemeldte Aarsag ere og Gaardene en-
 deel Steder ved Havet alt for meget deelte og blevne saa smaae, at de umuligt kunne ernære deres Opsiddere, uden Fi-
 skerierne ere desto overflødige; hvoraf følger, at Landet vel herved vinder flere Folk, men tillige bebyrdes med en
 Mængde forarmede Vetlere, hvorfor og nogen mere Ind-
 frænkning herudi vel ikke vilde være unyttig. Endelig
 kan og herved til Slutning mærkes, at Jordskylben er her
 i Almindelighed noget høiere ansat end paa Søndmør, saa-
 velsom i flere angrændsede Fogderier. Jeg har af Erfar-
 renhed mærket, at en Gaard paa Søndmør af lige Skylb
 baade almindelig holder større Bidde og giver mere Av-
 ling end i Nordfjord. Hovedaarsagen hertil er formos-
 dentlig denne, at Matriculeringen og Jordskylbens Fast-
 sættelse er ikke allevegne forrettet af de Samme, og for-
 skjellige Personer kunne altsaa let have forskjellige Grun-
 de at handle efter. Denne Jordskylbens Ulighed er det
 vel og, som har forarsaget, at Leilændingskatten i Nord-
 fjord er af 1 Løb $\frac{1}{2}$ Rdlr. mindre end paa Søndmør.

Hernæst bør uden tvivl komme under Betragtning
 Landgodsets Inddeling i Henseende til dets Eiere, som
 de, til hvilke de aarlige Afgifter erlægges, hvilket følgen-
 de Tabel udviser, efter en mig derpaa af Fogden meddeelt
 Fortegnelse.

Kongl. Majestæts Gods er nu kun *)				Løb	Pd.	Mf.
				=	=	23 $\frac{3}{4}$
Beneficeret Gods :	Løb.	Pd.	Mf.			
Bispestolen i Bergen til- liggende . . .	30	=	12			
Nectoratet i Bergen til- liggende . . .	5	I	II			
Lectoratet eller <i>Semina- rium Frederic.</i> i Ber- gen tilliggende . .	3	2	7			
Domkirken og Korskirken i Bergen tilligemed de- res Præster tilliggende	6	I	20 $\frac{1}{2}$			
Enke : Fattighuset i Ber- gen tilliggende . .	3	I	9			
St. Jørgens Hospital i Bergen tilliggende .	122	=	9 $\frac{1}{2}$			
Præsternes Mensalgods	248	=	6 $\frac{1}{2}$			
Tilsammen, alt beneficeret Gods . .				419	2	3 $\frac{1}{2}$
Kirkerne's Gods				38	2	13 $\frac{2}{3}$
Odels- og Selveier : Godset . . .				474	I	$\frac{1}{4}$
Proprietair : Gods				240	I	18 $\frac{5}{6}$
Tilsammen				1173	2	12

*) Kongen har tilforn havt her meget mere Gods, men Sam-
me er Lid efter anden solgt, og derved forvandlet enten
til Odels- eller Proprietair : Gods.

Spørger man nu, hvilket af ovenbemeldte Slags Godser der i Almindelighed kan ansees for det bedst dyrkede og tillige for den paaboende Bonde meest nyttigt, da bør vel Fortrinet herudi først tildømmes Selveiergodset, saasom det er slutteligt, Enhver dyrker og haandthæver bedst sin egen Eiendom (Kjønt Erfarenhed og ofte viser, at mange Selveierbønder begaae en skammelig Forsømmelighed i at dyrke deres Gaarde, hvorimod adskillige Fæstebønder vise herudi en rosværdig Slittighed). Dernæst bør det beneficerede saavelsom Kirkerne's Guds ansees for det bedste, af Aarsag at de, der af dette Guds have Indkomsterne, ere mere end andre Eiere ved adskillige Love indskrænkede, og dette Guds's Opsiddere desaaarsag de, der næst Selveierne nyde den største Frihed, og meest kunne benytte sig af Gaardenes Herlighed. Proprietair-Godset bliver altsaa overhoved at ansee for det ringeste; dog med den Forskjel, at, naar Samme eies af Folk udenfor Bondestanden, ere Opsidderne's Vilkaar i Almindelighed bedre, end naar Gaarden eies af en Bonde, af Aarsag deels at Eieren i første Tilfælde ofte kan boe langt borte, og ikke selv synderlig benytte sig af Gaardens Herlighed, hvorover dens Fordele tilfalde for det Meste Opsidderen alene, hvilket ikke gjerne skeer, naar Gaarden eies af en Bonde; deels endnu mere fordi Opsidderen i første Tilfælde nogenledes kan være vis paa ei alene selv for sin Tid at beholde Gaarden, men og at hans Børn faae den efter ham; thi, omendkjønt ingen Lov vel egentlig befaler, at en Gaard efter Opsidderens Død skal igjen fæstes til hans Børn, er dog denne saa almindelig kommen

i Brug, at derfra mesten aldrig viges, uden vigtige og skjellige Aarsager gjøre det fornødent. Men anderledes forholdes det sig, naar en Bonde eier Gaarden, thi da kan Opsidderen ikke vel vente at beholde den længere, end til Eierens Dørn eller Arvinger blive istand til at antage den, hvorfor han ikke heller gjerne anvender nogen Beføstning paa en Gaard, af hvilken han hverken for sig eller sine Dørn venter nogen varig og bestandig Fordeel; hvorover dette Slags Gods i Almindelighed bliver stættest dyrket.

Over de kongl. Skatter, saavelsom de med Samme følgende smaae Tolde, der tilligemed Skatten paa de almindelige Ting af Fogden indfordres, lader sig ikke gjøre nogen saa vis Beregning, at den jo, saavel i Henseende til forskjellige Gaarde som det ene Aar lignet imod det andet, kan være en eller anden Forandring underkastet; dog kan følgende nogenledes ansees for det Almindeligste, der aarlig af en Løb Smør udredes:

Leilændingskat 2 Rd. 3 Mk. = 6.

(I Stadts Skibrede svares kun

2 Rd., altsaa af hver Løb $\frac{1}{2}$ Rd.

mindre end i de øvrige Skibreder).

Proviant-Skat 2 — 2 — 2 —

Munderingspenge 2 — 3 — 2 —

Indquarterings-Penge 2 — 2 — 10 —

Odelskat 1 — 2 — 2 —

(Denne svares ikke af Kongens og det beneficerede Gods, ikke heller

Lateris 4 Rd. 2 Mk. 10 s

Transp. 4 Rd. 2 Mk. 10 f.

af Odels- og Selveier-Godset; svarer og ulige efter den forskjellige Tært, hvorefter Gaardenes Skylb er beregnet; f. Ex. af 1 Hud, der ellers regnes lige med $\frac{1}{2}$ L. Smør, 3 Mk. $9\frac{1}{2}$ f., men af 1 B. Fisk, der gjælder lige med 1 Hud, kun 2 Mk. 4 f.; af 1 Faar, der gjælder $\frac{1}{2}$ L. Smør 2 Mk., men af 1 Bukke-kind, der ellers gjælder lige med 1 Faar, 3 Mk. 2 f.)

Rostjeneste — 1 — 8 —

Leding kan overhoved almindeligst an-

slaaes for — 3 — —

Tolde, hvorunder indbefattes først
Fred: Tolden, som er af hver Gaard-
brugende efter Matriculens Udviis
12 f., enten Gaarden er stor el-
ler liden (hvilken skal formedelst en-
imod Fogden engang i Anledning
af Skattenes Indfordring skeet Op-
stand, være Almuen i dette Fogderie
paalagt); dernæst endeel ved senere
Anordning fastsatte Paabud, saa
at Samme efter nærværende Ind-
retning almindelig kan beregnes om-
trent til

Som da tilsammen udgjør

5 Rd. 3 Mk. 2 f.

Transp. 5 Rd. 3 Mk 2 f.

Hvilke egentlig beregnes Kongens Casse til Indtægt.

De øvrige smaae Tolde, der for hvert Aar særdeles paabødes, som ere: Udrednings-Penge, adskillige Slags Qvarkeer-Penge, Disinquentens Underholdning, Spedalskes Indlemmelse i Hospitalet og deslige, kunne almindelig anslaaes for = — 4 — = —

Altsaa kunne omtrent de aarlige Skatte af 1 Løb Smør, et Aar lignet med andet, beløbe til . 6 Rd. 1 Mk. 2 f.

Hensføres nu disse 6 Rd. 1 Mk. 2 f. af hver Løb til Nordfjords ganske Jordskyld, som er 1173 L. 2 Rd. 12 Mk., udkommer heraf den Sum 7263 Rd. 9 f. Men, naar nu tillige deels herfra afdrages a) Odelskat og Ros-tjenesten af Kongens, det beneficerede og Odelsgodset; b) en halv Rd. af hvert Løb Leilendingeskat i Stads Skibrede, saavel som c) de smaae Tolde, der ikke egentlig komme Kongen til Indtægt, deels og endnu hertil lægges de mere Uvished og Forandring underkastede Skatte, som ere Consumption og Folkeskat af dem, der ere udenfor Bondestanden saavel som Saugbrugs-Eiere, Handelskat af Borgere og Gæstgivere, Qverne-Skat, der gjerne er 4 til 6 f. af hver Mand, og deslige: kan den aarlige Sum af Skatte, der af Nordfjord udredes og indkomme i Kongens Casse, omtrent anslaaes til 5600 Rd.

De øvrige Udgifter, en Bonde har at udrede af sin Gaard, nemlig Afgiften til Gaardens Eier, Tienden til Kongen, Kirken og Præsten, Offer-Skjeppene til Præsterne, Klokkertold og deslige, ere ligemaade adskillige Forandringer underkastede i Henseende til Gaardenes ulige Jordfæld saavel som større eller ringere Godhed. Naar en Bonde netop bruger 1 L. Smørskæld, kunne disse Udgifter omtrent beløbe saaledes:

Den aarlige Landgilde 2 Rd. 1 Mk. 8 f.

Tredie-Aars-Tage, der almindelig
oppebæres hvert Aar, aarlig 2 — — —

Fløtningspenge, der svares lige meget,
enten Gaarden er af større eller
mindre Skæld 4 — — —

Altsaa den ganske Afgift til Gaardens Eier 3 Rd. 1 Mk. 8 f.

Korntiende, som efter Gaardenes adskillige Frugtbarhed er ulige, kan for det Meste af 1 Løb beregnes til 1 Rd. og i Penge beregnet omtrent 1 — 3 — —

Smørtiende, der ligeledes svares ulige, kan omtrent af 1 L. være 12 Mk. og i Penge beregnet 3 — — —

Fisketiende, der betales kun i de Skibreder, der ligge nær ved Havet, og ulige efter Fiskeriernes større eller mindre Overflødighed, kan af hver Løb overhoved ikke beregnes højere end 1 — — —

I alt 5 Rd. 2 Mk. 8 f.

Transp. 5 Rd. 3 Mk. = 6.

Offerfjeppe til Præsten kan, i Penge
beregnet, omtrent anslaaes for " — 1 — 8 —
Klokkertolden er nogle Steder kun 4 Sk.
aarlig, men de fleste Steder af hver
Mand " " " " — 2 — 8 —

Altsaa blive de aarlige Udgifter, hvilke
en Bonde, der bruger 1 L. Skyld, ialt,
Skattene alene uberegnede, har at
udrede " " " " 5 Rd. 5 Mk. = —
Naar nu hertil ogsaa regnes Skattene 6 — 1 — " —

Bliver Bondens ganske Udgift af 1
Løb Smør aarlig " " " 12 Rd. = Mk. = 6.

Hvorfra dog igjen maae afdrages Odels-
skatten og Kjøstjenesten, der kom-
me ikke Leilendingen men Eieren
til Udgift; og altsaa kunne de aarli-
ge Udgifter, der svares af 1 Løb
Skyld, naar Samme bruges af een
Mand, omtrent anslaaes for en Lei-
lending eller Fæstebonde til 10 — 4 — 8 —
og for en Odels- eller Selveier-Bon-
de, der ikke betaler Landgilde, Tredies
Aars-Tage og Fløtningspenge, til 7 — 3 — " —

Men, er en Løb (som almindelig) best i mellem flere Ops-
iddere, er Udgiften for enhver af dem efter Forhold no-

get større, saasom Fred-Told, Fløtningspenge, Offerfjeppe, Fiske-tiende og Klokkertold ere alle lige, enten Gaarden er større eller mindre.

Ved Tienden kan mærkes, a) at Samme ikke betales af Andet end de ovenmeldte Sorter, Korn, Smør og Fisk, og ei af Bondens øvrige Avl; b) at Korn- og Smør-Tienden betales ikke efter ethvert Aars større eller mindre Avling, men efter en vis ved Matriculen fastsat Takt, hvilken, hvad Korntienden angaaer, efter nærværende Avling ikke kan ansees for mere end 20de eller 30te Deel af det, som i gode Aar avles, og altsaa $\frac{1}{2}$ eller $\frac{1}{3}$ Deel af det, der efter Loven burde ydes; c) at, skønt Byg til- ligemed Havre paa de fleste Gaarde saaes og avles, ere dog kun faa Gaarde ansatte for at betale Tiende af Bygget; de fleste betale ikkun af Havren, og Ingen betaler Rug, hvilken og kun paa faa Gaarde avles; d) at Smør-tienden betales ikke paa Søndmør saavel som i adskillige flere Fogderier, men synes her og nogle flere Steder at være paabuden, for at bøde paa Korntienden, der for det Meste kun er af ringe Betydning; e) at nogle Gaarde i Davigs Skibrede betale ingen Korntiende, men alene Smør og Fisk, af Harsag at de sam- mesteds indfaldende Kasterinde hindre Korn-Avlin- gen; f) at Fiske-tienden alene betales ikke efter no- gen vis Takt, men efter Fiskeriernes forskjellige Over- flodighed; men, da Samme meest kommer an paa Bon- dens egen Redelighed, betales den af Nogle rigtigere og

af Andre mere misligt, og kan, overhoved beregnet, neppe ansees for mere end en 30te Deel af den Fisk, der fanges; g) at al Tienden deles i 3 lige Dele, hvoraf den ene tilfalder Kongen, den anden Kirken og den 3die Præsten; men, da baade Kongens Tiende længe siden er solgt, og Kirkerne eies enten af Sognemændene eller Andre, ere begge disse Tienders Dele at ansee som Privatfolks Eiendom; h) at med Fisketiendens Deling er den Forskjel, at Kongens Deel erlægges alene paa det Sted, hvor Fisken fanges, men Kirkens og Præsternes deles, halvt til det Sted, hvor Fisken er fanget, og halvt der, hvor den fiske-
de Almue hjemmehører.

Ved Jordskylden og de deraf udredende Afgifter kan mærkes, a) at, da adskillige Afgifter ere lige høie, enten en Gaard er af større eller mindre Jordskyld, er det altid, foruden den Folkemængde, Landet derved vinder, ogsaa tillige Kongens, Cierens og Præsternes Fordeel, at Gaarden deles, naar Samme ellers ikke gaaer saavidt, at Almuen derved nedsænkes i Armod, og Landet fyldes med Betlere; b) Bygselpenge eller Gæste, som en Bonde, ved at tiltræde Gaarden, maa give Cieren, er vel ved Loven fastsat til 10 Rdlr. af 1 Løb, eller, om en Gaard har særdeles Herlighed, en 3die Deel mere; men i Betragtning af den høie Priis, hvortil ei alene Landgodset selv men ogsaa alle Fødevarer saavelsom Alt, hvad Bonden aarlig sælger, siden Lovens Givelse er opsteget, er ved Regjeringens stiktiende Samtykke hermed længe siden gjort Forandring;

saa man for nærværende Tid kan regne for almindeligst, at Byggselen af 1 L. Skuld, efter dens større eller ringere Herlighed, gemeenlig betales med 20 til 30 Rdlr., og har Gaarden nogen særdeles vigtig Herlighed, undertiden med 40 til 50 Rdl.; hvilket heller ikke kan ansees for meget, i Betragtning af, dels at alle Gaarde her fæstes paa Livstid, og det ved Loven er fastsat, at en Enke for samme Byggsel beholder Gaarden efter Mandens Død, og Byggselpengene altsaa ere det Meste, en Bondefarl udgiver, for at komme til Brød for sig og sin Huustrue deres Livstid; dels at, naar en Gaard er bortfæstet, benytter siden Eieren sig enten slet ikke, eller i det høieste kun meget lidt af Gaardens Herligheder, hvilke da alene tilfalde Leilendingen, og foraaarsage, at han ofte inden faa Aar kan have sine udgivne Byggselpenge igjen. c) Pladsemænd eller Huusmænd, der drive en liden Avling, findes her ikke, uden maaskee et halvt Snees for hele Nordfjord. De herværende Huusmænd, hvis Antal desuden kun er lidt, ere at ansee som Inderster, der have ingen Avling, og ernære sig blot dels af Fiskerie, dels som Tjenere at arbejde for Dagløn, og betale derfor ingen Skat til Kongen, men som oftest til Eieren af den Gaard, paa hvilken de boe, en liden Grundleie, som overhoved neppe kan anslaaes for høiere end 16 R. aarlig. d) Nogle faa Gaarde ere ansatte at svare Landgilde af noget høiere Skuld, end den, de betale Skat af; hvorimod andre og flere Gaarde betale Skat af mere Jordskuld, end de svare Landgilde af. e) Vil man gjøre Sammenligning imellem

de Bønders Formue, der boe inde i Fjordene, og deres, der boe ude imod Havkysten, befindes deri følgende Forskjel, at nemlig inde i Fjordene og Dalene ere færre Fattige, og Tilstanden mere jevn, hvorimod ved Havkysten ere langt flere Fattige, men og tillige Adskillige, der samle langt mere Rigdom end inde i Fjordene; hvortil Aarsagen er, deels at Almuen inde Fjordene ernærer sig for det Meste af Agerdyrkning og Dvægavling alene, hvilket vel er mere vist og jevnere end Fiskeeriet, Havbondens sædvanlige Næring, men tillige ikke af den Betydning, at det kan give noget synderligt Overflud, hvorimod Fiskeeriet, som idelige Forandringer underkaster, undertiden mislinger og styrter Havbonden i Armod, undertiden derimod er overflødigt, og giver Anledning til anseelig Fortjeneste, da en hurtig Havbonde, der tillige har Formue at anskaffe sig Fiske-Nedskaber og holde Tjenere, kan i eet Aar erhverve Mere, end den flittigste Bonde i Fjordene kan erhverve i 4 Aar; deels og, at Almuen i Fjordene, hvis Indkomster ere nogenledes visse og maadelige, ere i Almindelighed bedre Huusholdere, end Havbonden, hvis Indkomster ere uvisse, og som sjældent i Overflødigheds-Aar sparer Noget af til paafølgende Mangels-Tider; thi de, som gjøre det, viser Erfarenhed blive gjerne rige. S Vil man dele Nordfjords ganske Jordskyld, som er 1173 L. 2 Pd. 12 Mkr. imellem dets 1870 Gaardbrugere, følger heraf, at der tilfalder Enhver 1 Pd. $21\frac{1}{3}\frac{2}{5}$ Mkr.; men efter den almindeligste Inddeling kan hver Gaard inde i Fjordene og Landet (undtagen de høie Dale, hvor

Gaardene ere satte for ringere Skuld, deels for den større Fare af Flood, de der ere underkastede, deels for den Mislighed, Kornets Modning der mere end andensteds er undergIVEN), omtrent beregnes til $\frac{1}{2}$ L. 2 Pund, men gaaer og undertiden til 1 L. og $1\frac{1}{2}$ L.; hvorimod endeel Gaarde ved Havkysten skulde ikkun 12, ja 9 og 6 Marker. g) Landgodsets Priis er (som let formodes), efter Gaardenes større eller ringere Herlighed, vel temmelig forskjellig; dog kan, en Gaard lignet med anden, Samme omtrent anslaaes overhoved for 100 Rdlr. hver Løb; (saa Gaarde selges meget ringere, saa opløbe og meget høiere, undtagen særdeles betydelig Herlighed af Skov og deslige kan tilligge en Gaard, da den undertiden kan opløbe til 4 a 500 Rdlr. for Løben). Beregner man nu herefter Nordfjords ganske Jordskuld, som er 1173 Løb 2 Pd. 12 Mkr., udkommer heraf den Sum 117383 Rd. 2 Mk., hvilket for lige Tals Skuld omtrent kan anslaaes for 117400 Rdlr., der kan ansees for Nordfjords egentlige Værd, efter dets Jordskuld beregnet. Endelig h) pleier en Deel, især de Svenske, ved flige Beskrivelser gjøre Sammenligning imellem Vandets og Landets Forhold imod hinanden, imellem skovvoret Land og Græs- eller Korn-Land, imellem dyrket og udyrket Mark, og endelig imellem udyrket Land, der kan opryddes, og det, der ikke lader sig rydde, hvilket Alt her at udregne bliver aldeles uagjærligt, formesdelt Stedernes vidtløftige og vanskelige Beliggenhed.

Betragte vi nu endelig til Slutning de herværende betydeligste Politie-Anordninger (hvilke vel ikke henhøre

til Nordfjord alene, men ere almindelige enten for det ganske Rige eller idetmindste for flere Provindser tillige), da bør udentviol følgende ansees for de mærkkeligste:

a) Angaaende Fattiges Underholdning og Betlens Hjemmelse, er ved kongl. Forordning af 29de August 1755 (der strækker sig til ganske Bergens Stift) anordnet, at alle Fattige og Banføre, der ikke med Arbejde kunne ernære sig, indlægges hos Bønderne i visse Lægder, saaat et vist Antal Mænd har sine visse Fattige at underholde, (hvilket, efter de Fattiges større eller mindre Mængde, kan være forskjelligt, da der undertiden kunne være 6, 8, 10, ja undertiden Flere om en Fattig at underholde). Saadan Lægdernes Inddeling er for ethvert Præstegjeld særdeles, og forrettes eensang hvert Aar af Fogden tilligemed den for hvert Præstegjeld især anordnede Sogne-Commission, der bestaaer af Præsten, Lensmanden og nogle Bønder for hvert Kirkesogn. Desuden blive de udenfor Bondestanden Værende i ethvert Præstegjeld, ligeledes af Fogden og Sogne-Commissionen aarlig taxerede for noget Bist i Pengge at erlægge, hvoraf samles for hvert Præstegjeld en særdeles Casse, af hvilken de Fattige forsynes med de fornødne Kleder, samt nyde fri Begravelse, saavelsom uddeles Almisser til Huusarme. Denne Casse bestyres af Sogne-Commissionen, der for Samme aarlig aflægger Regnskab til Over-Commissionen i Bergen, der bestaaer af Stiftamtmanden, Biskoppen, en af Byens Magistrat, en af Præsterne og en Ridsmand.

b) Angaaende Skovenes Vedligeholdelse ere, for at forebygge Sammes altfor hyppige og for Landet skadelige Nedhuggelse, overalt

i Districterne indfatte visse kongl. Betjenter, der kaldes Skov-Inspecturer, hvilke, hver i sit District, taxere en hver Skov for en vis Andeel Sommer aarlig, over hvilket der ei i Skoven maa hugges. For at paasee denne Taxations nœgagtige Efterlevelse, maae de aarligen eengang gennemreise Districtet og besigte Skovene, at ikke nogensteds Mere skal hugges, end Skovene uden Skade kunne taale. (Hvad det beneficerede Godses Skove angaaer, er anordnet, at det efter bemeldte Taxation i Samme nedhuggede Sommer bliver af visse dertil Udnævnedes vurderet, da en tredie Deel af Værdet tilfalder Kongens Cassé.)

Harde flige Indretninger havt Sted her i Landet nogle hundrede Aar tilforn, havde dette Rige været Tønder Guld mere værdt. Mangfoldige og vidtløftige Strækninger, som den endnu i Jorden befindelige store Mængde Fyrre-Rødder tydelig nok siger os at have en Tid været skovbedækkede, ligge nu forvandlede til en Art Ørkener, hvor Intet voxer uden Enebærtræ og Lyng, ja mangesteds ikke engang dette, og ei mindste Græsstraae, af Harsag at Efterkommerne have været ligesaa graadige i at opgrave Jorden efter Rødderne, som deres Forfædre i at nedhugge Træerne; hvorved er skeet, at flige Marker bestaae mesten blot af Græs, der staae idelig opfyldte med Vand, og gisre Jorden ubuelig til at frembringe det Mindste, Vel kan ikke negtes, at jo nogle faa Steder, hvor tilforn have været Skove, ere nu forvandlede til Ager og Eng, og altsaa her ikke tabt, men vundet; men disse Steder ere, i Ligning med de før ommeldte, saa faa, at de neppe

forholde sig som 1 imod 30. Det bliver altsaa desto mere betydeligt, med al mulig Forsigtighed at paasee, vi dog fremdeles kunde haandthæve den liden Deel af denne Herlighed, som forrige Tids flette Huusholdning har levet os.

c) For at forebygge Mangel af fornødne Tjenere til Næringsveienes Fortsættelse, er ved kongl. Forordning af 9de August 1754 befalet, at ingen Bondekarl eller Pige maa begive sig i Tjeneste udenfor det Cogn, hvor de ere fødte, med mindre sammesteds ingen Tjeneste for dem er at faae, hvorved vindes ei alene, at det til Krigstjeneste dueelige Mandskab bliver tilstede, og ved indfaldende Fornødenhed er at finde, men og at ethvert Sted bliver forsynet med det Antal Tjenere, som Næringsmidlerne gjøre fornødne; da det uidentviol kan antages som en almindelig Sandhed, at paa ethvert Sted findes (naar ikke ellers Krig og overordentlige Sygdomme deri gjøre Undtagelse) saa mange Menneſker, som Næringsveiene ſkaffe Arbeide og Underholdning, og at Folkemængden og Næringsmidlerne allevegne gemeenlig af- og til-tage i et lige Forhold imod hinanden.

d) Hvad de ſaakaldte *Legesumtuarie* angaaer, ere vel til Overdaadigheds og Ødselheds Hemmelſe, ved adſkillige kongl. Forordninger endeel Indſtrænkkelſer befalede ved Bryllupper, Begravelſer, Barseler og beſlige, hvilke dog her meget ſjeldent blive nørtagtig efterlevede; hvorimod paa den anden Side maa tilſtaaes, at, da Sparſommelighed er iblandt Bønderne her den alleralmindeligſte Dyd, bliver og Maadelighed ved de ſteſte Tilfælde ſaa almindelig iagttaget, at det ſynes deſto

mere taaleligt og undskyndeligt, om der i Et og Andet vi-
ges fra Forordningernes egentlige Bydende, efterdi dog
deres Diemærke, Naadelighed og Sparommelighed, erhøl-
des. c) Af alle Politie-Anordninger synes ingen her mere
at mangle, end en Indretning for galne Mennesker. Naar
Nogen gaaer fra Forstanden, bliver følgende Omgangsmaa-
de gjerne brugt: er den Galne tillige stem i sit Galskab
og vil gjøre Skade, ere vel hans nærmeste Paarørende
forbundne til at holde ham inde, da Sognets eller Præ-
stegjeldets Almue skiftes om med nogle Mand daglig at hol-
de Vagt over ham; men da dette, som let skjønnes, med-
fører meget Bryderie og Bekostning, griber man ikke
gjerne hertil, uden allerhøieste Nød, hvorover saadanne
Galne, der ere mindre stemme, og ikke saa færdige til at
gjøre Skade, gemeenlig gaae allevegne frit omkring, og
sætte Folk idelig i Frygt og Fare. Det synes vel lettest
og billigst, at slige Mennesker kunde forvares i de offent-
lige Arresthuse; men, da her deels haves kun eet saadant
Huus i ganske Nordfjord, hvilket umuligt kunde rumme
dem alle, deels og disse Huse i Almindelighed ere af den
Bekaffenhed, at de ikke der kunde nyde den behørig Til-
syn, gribes desaaarsag mesten aldrig til dette Middel. For
at raade Bod paa denne vigtige Mangel, har Hr. Gehei-
meraad Cicignon, forrige Stiftbefalingsmand i Bergen,
engang gjort Almuen i Stiftet det Forslag, at han vil-
de besørge en almindelig og ordentlig Indretning for slige
Mennesker, imod at hver Mand dertil aarlig skulde erlæg-
ge 2 R.; men, da Almuen, der i dette som flere Tilfælde
ikke altid har Forstand nok til at indsee sit eget Bedste,

til denne taalelige Udgift fandtes uvillig, faldt og dette nyttige Forslag derover tilbage.

Disse ere, efter mit Skjøn, de betydeligste baade værende og manglende Indretninger, hvorfor jeg nu og hermed vil slutte denne Materie.

§. II.

Nordfjords militaire Indretning.

Efter den militaire Forsatning deles Nordfjord, saasvelfsom alle Provindser ved Vestkysten af dette Rige, først i Landlægder og Sølægder, hvoraf de første maa skaffe Soldater, men de sidste Matroser eller Søfolk. Ved disse Lægders Inddeling er tillige gjort den Indretning, at Landlægderne ligge altid inde i Landet i Fjordene og Dalsene, hvor Mandskabet i Almindelighed falder høiest, og er til en Land-Armee baade dueligst og anseeligst, hvorimod Sølægderne altid ligge ved Havkysten, af Aarsag at Mandskabet der, som fra Barndom af vant til Søen, er baade mindre plaget af Søsøge, og tillige, formedelst dets idelige Dvælelse til Seilads, mere beqvemt til at tjene tilføes. Iøvrigt er imellem Land- og Sø-Lægderne følgende Forskiel: a) Tilforn indeholdt ethvert Sølæg 6 L. Jordskyld, men et Landlæg 3 Løb *); b) giver ethvert Landlæg altid en Soldat, og 2 Lægder tilsammen en Landeværn; altsaa hvert Landlæg 1½ Mand overhoved; hvorimod et Sølæg ikke giver noget vist an-

*) Men hermed er siden skeet den Forandring, at et Sølæg, ligesom Landlæg, bestaer nu ikkun af 3 Løb.

fat Antal af Mandſkab, men ved indfaldende Fornødenhed udtages Færre eller Flere, ligesom Omſtændighederne udfordre. c) ere ved Landlægderne ingen af Mandſkabet uden alene Soldaten og Landeværnen tagne i Tied, og i kongl. Tjeneste virkelig ſtaaende; men ved Sølægderne derimod maa alt voxent Mandſkab aflægge Troſkabs-Tied, og anſees ſom ſtaaende i kongl. Tjeneste, ſkjønt de hverken vøes i Vaaben eller gjøre nogen Sømands-Tjeneste, ſaa længe de ere hjemme i Lægderne. d) ere Landlægderne inddeelte i viſſe Compagnier, hvoraf ethvert indholder 102 Lægder, og ſkaffer alſaa ſtedſe 102 Soldater men 51 Landeværn; hvorimod Sølægderne have ingen ſaadan beſynderlig Inddeling, men ſtaaе alle i Almindelighed under Beſtyrelſe af en Søe-Officier eller Enroullerings-Chef for et ganſke Stift. Endelig e) holdtes ved Sølægderne tilforn hvert Aar Sefſion, men nu efter ſenere Forfatning ikkun hvert tredie Aar; da alene de Døde udſettes af Mullerne, og de Fødte igjen indføres, men iøvrigt intet Mandſkab udcommanderes, uden ſærdeles Ordre dertil er indløben. Ved Landlægderne derimod holdes ikke Sefſioner uden hvert 3die eller 4de Aar, undertiden og ſjeldnere, da de Soldater, der have tjent 9 Aar, (ſom er den Tid, en Soldat ſkal tjene), blive afſkedigede, og nyt Mandſkab i deres Sted udfkrevet.

Til Sølægder henhørte forudm alene Stads Skibrede, ſaavelſom Endeel af Davigs, der indbefattede ialt 30 Lægder og, efter Jordſkyliden regnet, 180 Løb; men ved ſenere Forandring er endeel flere Gaarde af det ſidſte Skibrede desforuden lagte til Sølægder. Det Dørige af

Nordfjords Jordfkyld henhører til Landslagder alene, og indbefattede efter forrige Inddeling 2 fulde Compagnier (hver til 102 Lægder beregnet), 79 Lægder af det 3die, (de øvrige 23 Lægder ligge i Søndfjord) og 64 Lægder af det 4de, hvoraf de øvrige 38 Lægder ligge paa Søndsmør, altsaa ialt 347 Lægder, som ere, i Jordfkyld beregnede, 1041 Løb, Alt henhørende under det 1ste Bergenhusiske Regiment. Og da nu hver Lægd giver 1 Soldat, og hver anden Lægd 1 Landeværn, bliver Nordfjords bestandig staaende Land-Milice 347 Soldater og 173 Landeværn.

Landeværnene, der bestaae deels af afskedigede Soldater, deels af saadant Mandskab, der er ikke smukt og anseeligt nok til at tjene som Soldater, have tilforn have deres egne særdeles Officierer, og været inddeelte i Compagnier, hvoraf ethvert var 150 Mand stærkt; men efter nærværende Indretning staae de under samme Officierer, som Soldaterne, og ansees som et Anhang til ethvert Soldat-Compagnie. Naar Tropper opbydes, blive de og gemeenlig befriede fra at rykke ud, og kunne altsaa beqvemest ansees som et Slags Reserve-Tropper, der fornemmelig ere bestemte til som Garnisoner at indlægges i Landets Fæstninger, naar Fornødenhed Saadant udfordrer.

Efter nærværende Tids Folkemængde synes Nordfjord uden følelig Mangel paa fornødne Tjenere, at kunne afgive sine 347 Soldater, og af hvert Sølægd 2 Matroser, som er af 30 Lægder tilsammen 60 Mand, hvilket Antal omtrent kan ansees for det, som Landet uden kjendeligt Tab kan opbyde. Vil man derimod regne alt det

tjenstdygtige Mandskab, som kunde findes, naar Landet fra sine fornødne Arbeidere skulde blottes, kunde man omtrent overhoved anslaae hvert Landlæg for 4 Mand, og hvert Sølæg for 10; hvilket da vilde udgjøre et Antal af 1388 Soldater og 300 Matroser; hvilket omtrent kan ansees for det Antal Tropper, Nordfjord i høieste Nød kunde opbringe. (Af denne Regning sees ellers, at jeg har beregnet Antallet af de Tropper, der uden synderlig Mangel for Landet kunde opbydes, lige baade for Land- og Sø-Lægderne, nemlig af hver 3die Løb 1 Mand, men tjenstdygtigt Mandskab derimod paa Sølægderne af hver 3die Løb 1 Mand mere end paa Landlægderne; hvortil Aarsagen er, at Gaardene ved Havgysten ere mere deelte, og derfor underholde flere Familier, hvorover paa Sølægderne altid findes mere tjenstdygtigt Mandskab, hvoraf dog den største Deel er gift, bosat og gaardbrugende, og derfor ikke heller uden føleligt Tab for Landet kan undværes.) Vil man endelig til Slutning ligne Nordfjords Jordskuld efter dets Lægder beregnet, som ere 1041 Løb Landlægder og 180 Sølægder, tilsammen 1221 Løb, imod dets nuværende virkelige Jordskuld, 1173 Løb 2 Pd. 12 Mkr.: sees heraf, at Nordfjord for Nærværende udreder Tropper af 47 Løb 12 Mkr. mere, end dets virkelige Jordskuld beløber til; hvortil Aarsagen er, at ved de forøggeldte, Tid efter anden tiltagende, Medsættelser af Jordskylden er dog Lægdernes Antal ikke formindsket, men Alting herudi forblevet ved sin forrige Indretning, skjønt mange Lægder nu holde neppe den hal-

ve Deel af deres forrige Jordskuld, hvilket og Folkemængden, overhoved beregnet, gierne kan taale.

§. 12.

Nordfjords geistlige Indretning.

I Henseende til den geistlige Indretning er Nordfjord et særskilt Provstie, liggende under Bergens Bispestol, og bestaaer af 5 Præstegjelde eller Sognekald, nemlig 1) Sælø-Kald, der har 2 Kirkesogne, Sælø-Hovedsogn og Baagsøe Capel-Sogn, og i begge Sogne tilsammen 293 gaardbrugende Mænd. 2) Davigs-Kald, der bestaaer af 3 Kirkesogne, Davigs Hovedsogn, Rugunds Anner-Sogn og Halsøds Capel-Sogn, og har 271 Gaardbrugende. 3) Eids-Kald, der ogsaa har 3 Kirkesogne, Eids-Hovedsogn, Starums og Hordningdals Anner-Sogne, og 359 Gaardbrugende. (Begge disse sidste bemeldte Præstegjelde have tilforn kun været eet Sognekald, bestaaende af 6 Kirkesogne, under Navn af Eids-Kald, men er 1739 deelt i 2 særskilte Sognekald, hvoraf Davigs-Kald indbefatter de 3 Kirkesogne, der ligge nærmest imod Havet, og Eids-Kald de 3, der ligge længst inde i Landet.) 4) Gloppens-Kald, der ligeledes har 3 Kirkesogne, Vereids Hovedsogn, Gimnestads og Breums Anner-Sogne, og 451 Gaardbrugende; og endelig 5) Indvigs-Kald, der bestaaer af 6 Kirkesogne, Indvigs Hovedsogn, Udvigs, Oldens, Loens, Nedstryens og Opstryens Anner-Sogne, og har ialt 496 Gaardbrugende.

Af bemeldte Sognekald er intet, som har bestandig og residerende Capellan, uden alene Indvigs-Kald, hvilket

og er det eneste, der i Henseende til Sognenes Mængde og Vidtløftighed synes at have Samme fornøden. (Samme er og desaaarsag det eneste, hvor Gudstjenesten hver Søndag holdes ved 2 Kirker tillige; thi i de Præstegjælde, hvor kun een Præst er, lader Samme sig ikke gjøre formedelst Reiserne Besværlighed og Kirkerne lange Afstand fra hverandre). Nordfjord har altsaa 5 Sognepræster, 1 residerende Capellan og 17 Kirker, og, da ethvert Sognekald tillige har en Degn eller Klokker, findes her for 5 Sognekald ligesaa mange Degne.

Hvad Præsterne Indkomster angaaer, bestaaer Samme 1) i Mensalgods, hvoraf tilligger a) Sælsø Kald 41 Løb 1 Pd. 9 Mfr.; b) Davigs Kald 48 Løb 9½ Mfr.; c) Eids. Kald 48 Løb 18 Mfr.; d) Gloppens Kald 60 Løb 2 Pd. 4 Mfr.; e) og Indvigs Kald 49 Løb 1 Pd. 14 Mfr. 2) I Tiende af Korn, Smør og Fisk, som beløber a) for Sælsø-Kald, Korntienden 56 Edr. Havre, Smørtienden 8 Bog *); b) for Davigs-Kald, Korntienden 50 Edr. Havre og 2 Edr. Byg, Smørtienden 7 Bog 1 Pd.; c) for Eids-Kald, Korntienden 78 Edr. Havre og 5 Edr. Byg, Smørtienden 9 Bog.; d) for Gloppens-Kald, Korntienden 109 Edr. Havre og 16 Edr. Byg, Smørtienden 13 Bog 2 Pd.; e) og for Indvigs-Kald, Korntienden 103 Edr. Havre og 36 Edr. Byg, Smørtienden 16 Bog. 1 Pd. (Over Fisketienden lader sig

*) Bog er den Slags Vegt, hvorpaa her almindelig regnes, og holder egentlig 36 Skaalpund, og deles i 3 Dele, som kaldes Pund.

ikke gjøre nogen vis Beregning). 3) Sloppens og Indvigs Præstegjelde, der ligge længst inde i Landet, og tilslige yde nogenledes Korntiende, kan den ansees mesten for Intet; og i de 3 øvrige Præstegjelde, der ligge Havet nærmere, er den idelige Forandringer underkastet, efter Fiskeriernes større eller mindre Overskødighed, hvorom kan eftersees det før Anførte, Side 98 Littr. f. Foruden Smørtienden nyde og Præsterne allevegne en saakaldet Østertiende, som betales af hver Gaardbrugende med 2 $\frac{1}{2}$ aarlig, (og deles, ligesom al anden Tiende, i 3 lige Dele imellem Kongen, Kirken og Præsten), hvis Beløb altsaa bestemmes efter ethvert Præstegjelds flere eller færre Gaardbrugende. 3) Offerkjenpe, som efter Loven bær af hver Gaardbrugende aarlig betales med $\frac{1}{2}$ Ed. Byg; men, da Bygget her almindelig er stærkt blandet med Havre, betales den sædvanlig efter Vægt med 2 Pund, undtagen i Indvigs-Kald, hvor de Gaardbrugende slet ikke ofre til Høitiderne, og derfor til Erstatning for Samme aarlig betale deres Offerkjenpe med 1 B. Byg; og endelig 4) de saa kaldte uvisse Indkomster, der bestaae af Høitids-Offer og Betaling for Ministertal-Forretninger, over hvilke ligeledes ingen vis Beregning kan gjøres, men ere (som let skjønnes) større eller mindre efter ethvert Præstegjelds flere eller færre Familier.

Kirkernes Indkomster bestaae dels i Jordegods, hvoraf alle Nordfjords Kirker tilhøre ene kun 38 Lsb 2 Pd. 13 $\frac{1}{2}$ Mk. (4 Kirker, neml. Horningsdals, Mugsunds, Sælø og Vaagsøe have intet Gods); dels i Tiende, der for alle Kirkerne tilhøre er 396 Ed. Havre, 59 Ed. Byg Topogr. Statist. Saml. 2 D. 1 B. 5

og 54 Bog 1 Pd. Smør; deels i Huusmandstold, som er af hver Huusmand 8 ß . aarlig; men, da disse allesteds ere kun meget faa, kan denne Indkomst mesten ansees for Intet. Desuden tilfalder og Kirkerne ved Havkysten Skatetiende, hvorover, som før er meldt, ingen vis Beregning kan gjøres. Kirkerne eies, Opstryens og Nedstryens Kirker af alle Sognemændene tilhobe, Indvigens og Udvigens af Bønder, den første af 4 Mand, den anden af 3, og alle de øvrige af adskillige Proprietairer. Alle Kirkerne her ere byggede af Træ, undtagen Gloppens Hovedkirke, der er muret af Graasteen.

Degnenes Indkomster bestaae deels i den saakaldte Klokkertold, der betales af hver Gaardbrugende aarlig, nogensteds med 4 ß ., andensteds med 8 ß .; deels i Høitids-Offer, deels i frivillige Gaver ved Brudevielser, Børnes daab, Begravelser og deslige. Til Klokkerbolig udtages en af Kirkens Gaarde, hvoraf dog maa svares Skat, Landgilde og andre Landgodsets sædvanlige Afgifter. Præstegaardene ere de eneste, som her ere skattefrie.

Endelig hører og til den geistlige Indretning Skolevæsenet, der er ikke over det ganske Provstie af eens Beskaffenhed, men i ethvert Præstegjeld noget forskjelligt fra et andet; thi, da Landets Skabning og Bygdelagenes Vidtløftighed og Afstand fra hverandre ikke have kunnet tillade nogen ordentlig Skoles Opbyggelse, hvor Præstegjeldets eller Kirkesognets Børn kunde samles, og nyde den fornødne Underviisning, er, ifølge kongl. Anordning af 5te Maj 1741, for ethvert Præstegjeld i Særdeleshed oprettet en besynderlig Sundats, eftersom ethvert Sted især synes

bequemmest og nyttigst; disse ere vel alle overeensstemmen-
 de deri, at deels Underviisningen forrettes allevegne af
 visse Bønderkarle, der gaae omkring til Almuen, og holde
 Skole snart i et Bygdelag, snart i et andet; deels at
 Skole holdes ikke det ganske Aar omkring, men ophører
 om Sommeren, især i Høe- og Korn- Høstens Tid, af
 Aarsag at de fleste iblandt Almuen ikke paa den Tid kunne
 undvære Børnene fra deres Arbeide, undtagen i Sælve-Kald,
 hvor Skolen holdes om Sommeren, men ophører i det
 store Fiskeries Tid om Vinteren, som den Tid, paa hvil-
 ken denne Almue, der fornemmelig tager sin Næring af
 Fiskeriet, mindst kan undvære Børnene. Men forskjel-
 lige ere Fundatserne, deels i Skolemesternes Antal, deels
 i deres Belønning, deels og i Adskilligt, Skolevæsenets ind-
 vortes Forfatning angaaende. Skolemesternes Antal og
 Belønningsmaade er i ethvert Præstegjeld følgende: a) Sælve-Kald har 5 Skolemestere, hvoraf enhver nyder aar-
 lig 8 Rdlr., hvortil hver gaardbrugende Mand erlægger
 aarlig 10 s., hver Huusmand 6 s., hver voksen Bønde-
 karl 6 s. og hver Pige 4 s. b) Davigs Kald har og 5
 Skolemestere, hvilke nyde hver 5 Rdlr. aarlig, hvortil
 hver Gaardbrugende erlægger aarlig 6 s., hver Huusmand
 og ugift Ungdom 2 s. c) Eids-Kald har 4 Skolemeste-
 re, hvoraf enhver lønnes aarlig med 6 Rdlr., hvortil hver
 bosat Mand ligeledes erlægger aarlig 6 s., hver ugift Bønde-
 karl 2 s. og hver Pige 1 s. d) Gløppens-Kald har 8
 Skolemestere, der ikke som i de forrige Præstegjælde nyde
 nogen vis fastsat Løn aarlig, men bekomme for ethvert
 Barn, de have oplært, naar Samme forlader Skolen og kan

undvære længere Undervisning, 3 Mk. 8 Sk., som erlægges af Barnets Fader; desuden nyde de aarlig en liden og ei vis bestemt Forbedringsløn, hvortil Almuen erlægger, hver give Mand, enten han er Gaardbrugende eller Huusmand, aarlig 2 Sk., men En, der ikke har Børn, aarlig 4 Sk., og hver Dreng eller Pige, naar de antages til Confirmation, 1 Mk. 8 Sk., hvorimod de siden intet Videre aarlig udrede. e) Indvigs-Kald har 10 Skole-mestere, der ligeledes ikke nyde nogen vis fastsat Løn, men for hvert Barn, de undervise, ugentlig 4 Sk., som iligemaade betales af Barnets Fader; desuden nyde de for fattige Børn, som ikke kunne betale ugentlig, Forbedrings-Løn aarlig 1 Rdlr. 2 Mk., hvortil hver bosat Mand aarlig erlægger 2 Sk., og hvert Barn, som confirmeres, en vis Contingent, der er større eller mindre efter deres forskjellige Formue.

Foruden det, Almuen paa ethvert Sted aarlig erlægger, svares og en vis Afgift til Skolevæsenet aarlig af enhver Kirke, og af Præsten i ethvert Kald, samt af alle Andre, udenfor Bondestanden værende, Mere eller Mindre efter Enhvers forskjellige Formue; desuden tilfalder og Skolevæsenet saavel adskillige Straffebøder, som og endeel frivillige Gaver ved Bryllupper og deslige; af hvilket tilhobe samles for ethvert Præstegjeld en særdeles Casse, hvoraf fattige Børn nyde Kost og Tøring i deres Skolegangstid, saavelsom forsynes med de fornødne Bøger. Cassen bestyres af Sognepræsten tilligemed nogle Bønder af ethvert Kirkesogn, og dens Indkomster inddrives af visse dertil bestillede Mand i ethvert Sogn.

Skolemesternes Antal i Nordfjord er altsaa, efter før Anførte, 32 Personer, hvilke efter kongl. Anordning ere befrieede fra Krigstjenesten som Soldater eller Matroser, og blive, efter Sognepræstens Forslag, af Provsten prøvede i deres Kundskab og Duelighed, samt, om de findes beqvemme, af ham til Skolemestere beskikkede. Den Nytte, som ved Skolevæsenet erholdes, er, foruden Børnenes Underviisning i Læsen og Christendoms-Kundskab, at de fleste Bønderkarle lære at skrive, og nogle ogsaa at regne, hvorved adskillige Fordele i deres Haandteringer vinder.

Og hermed bliver da denne Materie sluttet.